

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ МОРЯ

Кафедра інтелектуальної цифрової економіки

«Допустити до захисту»

В.о. завідувача кафедри

к.е.н., доцент О.П.КОРНІЄНКО

(наукова ступінь, вчене звання, П.І).

«10» грудня а 2024р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ
ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня
магістра за спеціальністю «Підприємництво та торгівля»
за кваліфікацією – «магістр з бізнесу та підприємництва»

Науковий керівник

к.е.н., доцент Жукова О.Ю.

Здобувач

Підтоптаний П.В.
(підпис)

Миколаїв – 2024

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Факультет економіки та екології моря

Кафедра інтелектуальної цифрової економіки

Освітня кваліфікація Магістр

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

(шифр і назва)

Спеціальність 076 Підприємництво та торгівля

Освітня програма Бізнес та приватне підприємництво

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

к.е.н., доц. Рогов В.Г.

«10» листопада 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Підтоптаний Павло Васильович

(прізвище, ім'я по батькові)

1. **Тема роботи «АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

затверджені наказом ректора від « 14 » 10 2024р. № 1074-уч

2. Вихідні дані до роботи :

-законодавчі та нормативно-правові акти, які стосуються питань стратегічного розвитку підприємства;

-статистичні дані Державної служби статистики України;

-фахові видання, наукові студії, матеріали науково-практичних конференцій;

-інтернет-ресурси. Вітчизняного та закордоного масштабу

3. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Розділ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розділ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

4. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Плакат 1 Реалізація інноваційної діяльності суб'єктами малого інноваційного бізнесу

Плакат 2 Принципи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств

Плакат 3 Драйвери та тригери як передумови інноваційного розвитку малих підприємств

Плакат 4 Інституційно-правове середовище підтримки інноваційної діяльності малих підприємств

Плакат 5 Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств

Плакат 6 Динаміка кількості ФОП та малих підприємств Миколаївській області

Плакат 7 Основні показники малого бізнесу Миколаївської області

Плакат 8 Впровадження інновацій на промислових підприємствах Миколаївської області

Плакат 9 Результати інноваційно активних малих підприємницьких структур Миколаївської області за ABC-аналізом

Плакат 10. Розрахунок економічної ефективності створення підприємницьких інноваційних структур

КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№	Етапи виконання кваліфікаційної роботи магістранта	Термін	Тривалість
1	Визначення наукового керівника роботи	10.2024	
2	Вибір теми роботи та її узгодження її з науковим керівником	11.2024	
3	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	02.2024	
4	Збір статистичної інформації в термін проходження практики на базовому підприємстві (установі, організації)	03.2024-09.2024	
5	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	09.2024	
6	Систематизація інформації та складання розгорнутого плану роботи, затвердження його науковим керівником	09.2024	
7	Розробка теоретичного розділу	10.2024	
8	Розробка аналітичного розділу	10.2024	
9	Розробка проектного розділу	11.2024	
10	Розробка четвертого (спеціального) розділу	11.2024	
11	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	11.2024	
12	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	05.12.2024	

13	Розробка проекту автореферату роботи	10.12.2024	
14	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	13.12.2024	
15	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	15.12.2024	
16	Подання рукопису кваліфікаційної роботи, автореферату, демонстраційного матеріалу та доповіді на попередній захист	17.12.2024	
17	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	20.12.2024	
18	Захист роботи перед ДЕК	24.12.2024	

Науковий керівник

(підпис)

/ Жукова О.Ю. /

(ПІБ)

Здобувач

(підпис)

/ Підтоптаний П.В. /

(ПІБ)

АНОТАЦІЯ

Підтоптаний П.В. «Активізація інноваційної діяльності малих підприємств» магістерська кваліфікаційна робота на здобуття другого ступеня вищої освіти «магістр». – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, 2024.

Мета дослідження – поглибити теоретико-методичні положення та розробити рекомендації підвищення ефективності інноваційної діяльності малих підприємницьких структур у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку Миколаївської області.

Об'єктом дослідження є процес інноваційної діяльності малих підприємств. *Предметом дослідження* є теоретико-методичні й прикладні засади розробки та застосування інструментів активізації інноваційного розвитку малого підприємництва в Миколаївській області.

Ключові слова: інноваційна діяльність, малий бізнес, аналіз стану, підвищення економічної ефективності.

THE SUMMARY

Pidtoptanyi P. "Activation of innovative activities of small enterprises" master's qualification thesis for obtaining the second degree of higher education "master". - Admiral Makarov National Shipbuilding University, Mykolaiv, 2024.

The purpose of the research is to deepen the theoretical and methodological provisions and to develop recommendations for increasing the efficiency of innovative activities of small business structures in the context of ensuring social and economic development of the Mykolaiv region.

The object of the study is the process of innovative activity of small enterprises. The subject of the study is the theoretical-methodical and applied principles of development and application of tools for the activation of innovative development of small businesses in the Mykolaiv region.

Key words: innovative activity, small business, analysis of the situation, improvement of economic efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ	9
1.1. Економічний зміст інноваційної діяльності малих підприємств	9
1.2. Роль та місце підприємств малого бізнесу в інноваційному розвитку	19
1.3. Регулювання інноваційної діяльності малого бізнесу	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	40
2.1. Загальні тенденції розвитку малих інноваційних підприємств	40
2.2. Дослідження малих інноваційних підприємств області	53
2.3. Діагностика інноваційного розвитку малих підприємств області	60
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ	69
3.1. Перспективи розвитку малого бізнесу у контексті Євроасоціації	69
3.2. Шляхи співпраці малих інноваційних підприємств з великим бізнесом	77
3.3. Економічне обґрунтування ефективності співпраці малих інноваційних підприємств з великими	91
ВИСНОВКИ	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	115
ДОДАТКИ	122

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах формування глобальної інноваційної системи, посилення конкуренції між суб'єктами економіки знань зростаючого значення набуває інноваційна політика держави, домінуючим вектором якої є підвищення технологічного рівня і конкурентоспроможності виробництва, у тому числі, і в сфері малого інноваційного бізнесу та перехід на цій основі інноваційного підприємництва у стадію постійного збалансованого зростання. Економічна конкурентоспроможність держав у XXI столітті забезпечується якісними науково-технологічними зрушеннями та інтелектуалізацією основних складових виробництва в усіх сферах економіки і, насамперед, у малому бізнесі, який виступає як інноваційно активний суб'єкт національних економік. Теоретичне осмислення інноваційних систем у забезпеченні конкурентних переваг малого бізнесу дає можливість трансформувати процеси стихійного та інтуїтивного пошуку шляхів їх модифікації у науково обґрунтовані, що стане найважливішою умовою оздоровлення національної економіки.

Аналіз стану наукової розробки цієї проблематики у вітчизняній літературі доводить, що українські вчені створили підґрунтя для її подальшого вивчення. Вагомий внесок у дослідження малого підприємництва, його інноваційного розвитку та державної підтримки зробили І.Р. Бузько, В.І. Герасимчук, З.С. Варналій, О.З. Деніга, М.П. Денисенко, М.А. Дмитренко, В.С. Домбровський, В.К. Збарський, В.В. Зянько, М.О. Кизим, Б.І. Ковалюк, М.І. Крупка, В.М. Литвиненко, Т.В. Майорова, І.Ю. Матюшенко, О.В. Мірошніченко, В.Н. Парсяк, М.Г. Пивоваров, С.Ф. Покропивний, А.М. Стельмашук, М.М. Хурса та ін.

Водночас більшість складових цієї сфери аналізу мають простір для подальшого розгортання досліджень, бо наявні наукові пошуки потребують узагальнення, урахування нових інструментів інноваційного розвитку і розміщення малого підприємництва в контексті глобалізаційних процесів, які

відбуваються в економіці України.

Актуальність обраної теми зумовлюється потребою обґрунтування напрямів регіональних інструментів інноваційного розвитку малого підприємництва для забезпечення ефективності функціонування, та усе ще недостатньо розроблена відповідна проблематика у вітчизняній науці. Саме на подолання цієї теоретико-методологічної прогалини спрямоване дослідження та полягає його мета й завдання.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – поглибити теоретико-методологічні положення та розробити рекомендації підвищення ефективності інноваційної діяльності малих підприємницьких структур у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку Миколаївської області.

Досягнення мети магістерської дипломної роботи зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити економічну сутність, особливості, роль і значення малого підприємництва в активізації формування інноваційної моделі розвитку національної економіки;
- визначити та проаналізувати основні напрями, форми державної підтримки інноваційної діяльності вітчизняних суб'єктів малого бізнесу;
- провести рейтингову оцінку інноваційної активності малих підприємницьких структур у територіальному вимірі і на рівні окремих регіонів;
- запропонувати шляхи підвищення інноваційного розвитку малого підприємництва в Україні в контексті євро інтеграції;
- економічно обґрунтувати перспективи співпраці малих підприємств з великими.

Об'єктом дослідження є процес інноваційної діяльності малих підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні й прикладні засади розроблення та застосування інструментів активізації інноваційного розвитку малого підприємництва в Миколаївській області.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу магістерської дипломної роботи складають фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі інноваційного розвитку малого підприємництва, матеріали науково-практичних конференцій, наукові статті та доповіді, фахові періодичні видання, аналітичні огляди й результати власних досліджень і спостережень.

Для досягнення сформульованої мети і вирішення поставлених завдань застосовано інструментарій методів наукового дослідження, а саме: діалектичний метод пізнання та системний підхід – для розкриття економічної сутності поняття “інноваційна діяльність малих підприємств”; узагальнення та систематизації – для визначення функціонального призначення малого підприємництва, необхідності забезпечення та розкриття особливостей державної політики у згаданій сфері; економіко-статистичний та розрахунково-аналітичний – для дослідження динаміки сучасних тенденцій інноваційного розвитку малих підприємницьких структур, оцінювання стану й ефективності розвитку вітчизняних інноваційно активних підприємств; проблемно-орієнтовний – для наукового обґрунтування стратегічних напрямів вирішення питань інноваційного розвитку малого підприємництва; графічний і табличний – для наочного відображення й ефективною перцепції статистичних даних і подання у схематичному вигляді результатів теоретичних та практичних положень роботи; індукція й дедукція – для формування висновків про стан інноваційного розвитку малого підприємництва в Миколаївській області; логічний – для послідовного узагальнення теоретичних та практичних положень наукового дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань розвитку малого бізнесу, матеріали Державного комітету статистики України та Головного управління статистики Миколаївської області, Державного комітету України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, офіційні матеріали установ та об’єднань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих,

обґрунтуванні та розробці нових науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення шляхів активізації інноваційної діяльності малих підприємств. Найсуттєвіші результати, які мають наукову новизну та відображають особистий внесок автора, такі:

- удосконалено науково-методичний підхід щодо дослідження інноваційної діяльності малих підприємницьких структур на рівні окремого регіону (зокрема у Миколаївській області) внаслідок проведення ABC-XYZ-аналізу та матричного моделювання, який допоміг виявити пріоритети поліпшення і створення умов для стабільного розвитку, впровадження та реалізації інноваційної діяльності;

- теоретико-методичні засади гармонізації партнерства великих і малих підприємств, що базуються на комплексному системному підході до створення нових інтегрованих інноваційних структур, спроможних забезпечити зростання конкурентоспроможності за рахунок синергії організаційно-виробничих переваг великого бізнесу та гнучкості і мобільності творчого потенціалу малих підприємств.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що теоретичні положення і висновки безпосередньо доведені до рівня конкретних практичних пропозицій та рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорено й схвалено на Всеукраїнських економічних читаннях: «Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки» (м. Миколаїв, 2-3 грудня 2024р.).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи включає 125 сторінок друкованого тексту, в тому числі 21 рисунок, 16 таблиць, 4 додатка. Список використаних джерел містить 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Економічний зміст інноваційної діяльності малих підприємств

Дослідники малого підприємництва, стверджують, що малий бізнес – це сукупність малих підприємств усіх форм власності, а також громадян-підприємців, що ведуть самостійну діяльність на власний ризик з метою одержання прибутку [15, с. 9-10; 55, с. 21].

Малий бізнес є специфічним сектором економіки і характеризується істотними відмінностями від інших суб'єктів господарської діяльності, які знаходять прояв у наступному: метою створення малого підприємства є забезпечення потреб у матеріальних ресурсах засновників і найманих робітників; динамічний розвиток підприємства; мобільність; високий ризик ведення власної справи малим підприємством зумовлений невеликими розмірами підприємства і відсутністю необхідних фінансових резервів.

Основним фактором розвитку будь-якої економічної системи є наявна стратегія інноваційного прориву, тому в країнах із трансформаційними економіками, до яких належить і Україна, наріла необхідність формування й розвитку інноваційного підприємництва. Інноваційні малі підприємства створюються з метою розробки і впровадження нововведень. Характерними рисами таких форм є спрямованість на пошук принципово нових продуктів і процесів, пов'язаних з високим комерційним і технічним ризиком, організаційна відособленість від масового виробництва, творчий акцент у роботі.

Вітчизняні економісти визначають такі головні передумови посилення ролі малого інноваційного підприємництва в Україні, як: перехід суспільства до ери економічного зростання, яке базується на досягненнях НТП; загострення внутрішньогалузевої та зовнішньої конкуренції; насичення ринку

стандартизованою продукцією масового попиту, що задовольняє базові потреби, та поява специфічних, не задоволених дотепер потреб; формування нового управлінського мислення на принципах подолання бюрократизації, збільшення гнучкості та демократичності управління, зміни в психологічному настрої людей (націленість на експерименти, ризик, ініціативні дії), посилення інтенсивних факторів розвитку виробництва, що сприяють упровадженню інновацій в усіх сферах економічної діяльності, визначальна роль науки в підвищенні ефективності розробок і впровадження нової техніки, необхідність значного скорочення термінів створення й освоєння нової техніки, підвищення технічного рівня виробництва, специфіка процесу науково-технічного виробництва: невизначеність витрат, результатів, багатоваріантність досліджень, ризик і можливість негативних результатів.

Інновації є специфічним інструментом підприємництва, причому не інновації самі по собі, а спрямований пошук інновацій, націленість на них підприємницьких структур. Одним із найрозповсюдженіших методів комерціалізації результатів наукового пошуку є реалізація інноваційних проектів силами вчених і підприємців, тобто через інноваційне підприємство.

Проведений порівняльний комплексний аналіз спроможності традиційного малого бізнесу та інноваційного малого підприємництва до інноваційних зрушень дозволив виявити основні характерні критерії та ступінь їх проявлення в даних групах підприємств (табл. 1.1). У цілому можна відзначити, що незважаючи на деякі складності функціонування підприємств малого бізнесу, існують значні переваги його розвитку, що визначають малому бізнесу провідну роль в економіці промислово розвинутих країн [46, с. 13]: у малому бізнесі зайнята основна частина населення розвинутих країн світу, частка малих підприємств у ВВП досить висока, тоді як в Україні цей показник дуже низький порівняно з аналогічними показниками розвинутих країн і становить близько 10%. Проте, як показують проведені дослідження, інноваційний бізнес більш ефективний в економіці України, ніж традиційний.

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз спроможності малого бізнесу до інноваційних зрушень

Критерії	Традиційний малий бізнес			Інноваційний малий бізнес		
	Ступінь проявлення критерію					
	сильний	помірний	слабкий	сильний	помірний	слабкий
1. Здатність швидко реагувати на потреби ринку за рахунок мобільності і гнучкості			+	+	+	
2. Формування і підтримка конкурентного середовища		+		+		
3. Розширення сфер діяльності			+	+		
4. Зниження рівня безробіття шляхом створення нових і додаткових робочих місць		+		+		
5. Швидкість впровадження результатів НДДКР у виробничий процес			+	+	+	
6. Ощадливість використання ресурсів		+		+		
7. Можливість відносно безболісної структурної перебудови		+		+		
8. Необхідність створення спеціалізованої інфраструктури		+		+		
9. Використання місцевих сировинних ресурсів і недовантажених потужностей діючих великих підприємств			+	+		
10. Вплив на підвищення експортного потенціалу країни (зокрема, за рахунок створення малих спільних підприємств)		+	+	+		
11. Активне впровадження продуктів науково-технічного прогресу			+	+		
12. Можливість швидкого утворення нових суб'єктів малого бізнесу	+			+		
13. Зм'якшення соціальної напруженості і демократизація ринкових відносин	+			+		
14. Обмеженість фінансових можливостей	+				+	

Серед безперечних його переваг перед традиційним малим бізнесом можна назвати: здатність швидко реагувати на потреби ринку за рахунок мобільності і гнучкості, сприяння формуванню і підтримці конкурентного середовища, розширення сфер діяльності, зниження рівня безробіття шляхом створення нових і додаткових робочих місць, швидкість впровадження результатів НДДКР у виробничий процес, ощадливість використання ресурсів, можливість відносно безболісної структурної перебудови, використання місцевих сировинних ресурсів і недовантажених потужностей діючих великих підприємств, вплив на підвищення експортного потенціалу країни (зокрема, шляхом створення малих спільних підприємств), активне впровадження продуктів науково-технічного прогресу.

На нашу думку, велика роль малого бізнесу в розвинутих країнах світу обумовлена функціями малого підприємництва, які притаманні як традиційному, так і інноваційному малому бізнесу. Узагальнення характерних функцій, що виконує малий бізнес у системі національної економіки, дозволили виділити окремі специфічні функції, притаманні малому інноваційному бізнесу, зокрема, створення додаткових робочих місць, зменшення рівня безробіття, вирішення проблем бідності; формування середнього класу – прошарку населення, який реально готовий нести відповідальність за сталий розвиток економіки, забезпечувати незворотність реформ; підтримання конкурентного середовища й обмеження монополізму великих підприємств, швидке насичення ринку товарами та послугами; розвиток місцевого господарства і ринків з орієнтацією на національні інтереси; сприяння розвитку високотехнологічних галузей економіки; загальне оздоровлення економіки і суспільства в цілому через виховання у підприємців господарської та ділової культури.

Реальна можливість реалізації цих функцій потребує визначення специфічних класифікаційних ознак малих інноваційних підприємств [16, с. 107]:

– належність до високотехнологічних галузей це біотехнологія, нанотехнологія, кібернетика, створення нових матеріалів, екологія, багатопроцесні обчислювальні системи та ін.);

– використання об’єктів інтелектуальної власності: патентів, винаходів, корисних моделей, “ноу-хау”, ліцензій, промислових зразків, тощо.

– проведення власних науково-дослідних та досвідно-конструкторських робіт, наявність висококваліфікованих наукових кадрів у структурі підприємства або угоди на обслуговування інноваційного процесу з науково-дослідними інститутами, технопарками і т.д.;

– організація процесу комерціалізації інновації шляхом виробничої і наукової кооперації, складання угод на поставку наукомісткої продукції, участі в діяльності центрів трансферу технологій, укладання ліцензійних угод, створення сумісних підприємств, через технопарки, венчурні підприємства та інші організації-провайдери;

– приналежність до визначеної інституціональної форми (зовнішні та внутрішні інноваційні компанії, венчурні підприємства, організації-провайдери). Зовнішні інноваційні компанії створюються як незалежні господарські структури, основною метою діяльності яких є розробка та комерціалізація інноваційних продуктів або процесів. Вони можуть створюватися як супутники великих компаній та одержують від “материнської” структури фінансову, матеріально-технічну, інформаційну і збутову допомогу. Внутрішні інноваційні компанії створюються підприємствами великого бізнесу для комерціалізації інновацій або проведення певного обсягу науково-дослідних та досвідно-конструкторських розробок. Венчурні підприємства – це малі інноваційні підприємства, які розробляють та впроваджують високоризикові прогресивні інновації. Організації-провайдери – це інноваційні фірми, які діють на підставі угод про виконання посередницьких функцій з комерціалізації інноваційних продуктів.

Особливості реалізації малими інноваційними підприємствами своїх підприємницьких функцій обумовлюють стратегічну спрямованість суб’єктів малого інноваційного бізнесу до концентрування на унікальній за своїми властивостями інноваційної продукції з ціллю уникнення конкуренції з великим

бізнесом і використання стратегії “зняття сливок”; здійснення цінової конкуренції та мінімізування витрат; пристосування інноваційного продукту для різних ринків і споживачів, мінімальне використання залученого капіталу, збереження прав інтелектуальної власності та економічної незалежності.

Інноваційний розвиток направлений на систематичне і комплексне використання інновацій у всіх сферах діяльності підприємництва для забезпечення сталого економічного зростання у довгостроковій перспективі. Так як інноваційний розвиток є результатом інноваційної діяльності, то з приводу визначення сукупності складових інноваційної діяльності вітчизняні вчені мають також різні погляди (рис. 1.1).

Інноваційна діяльність за Лапко О.В. – це процес, спрямований на розроблення й реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий чи вдосконалений продукт, реалізований на ринку, у новий чи вдосконалений технологічний процес, використовуваний у практичній діяльності, а також зв’язані з цим додаткові наукові дослідження й розробки [24, с. 19].

Згідно з визначенням поданим Скрипко Т.О., під інноваційною діяльністю розуміється діяльність колективу, спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, винаходів до результату, придатного до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах [45, с. 23].

У працях Шайдюк І.Є. інноваційна діяльність розуміється як діяльність, спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення й відновлення номенклатури та поліпшення якості продукції, що випускається (товарів, послуг), удосконалювання технології їхнього виготовлення з наступним упровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому й закордонному ринках (це стосується також інноваційно-інвестиційної діяльності) [57, с. 358].

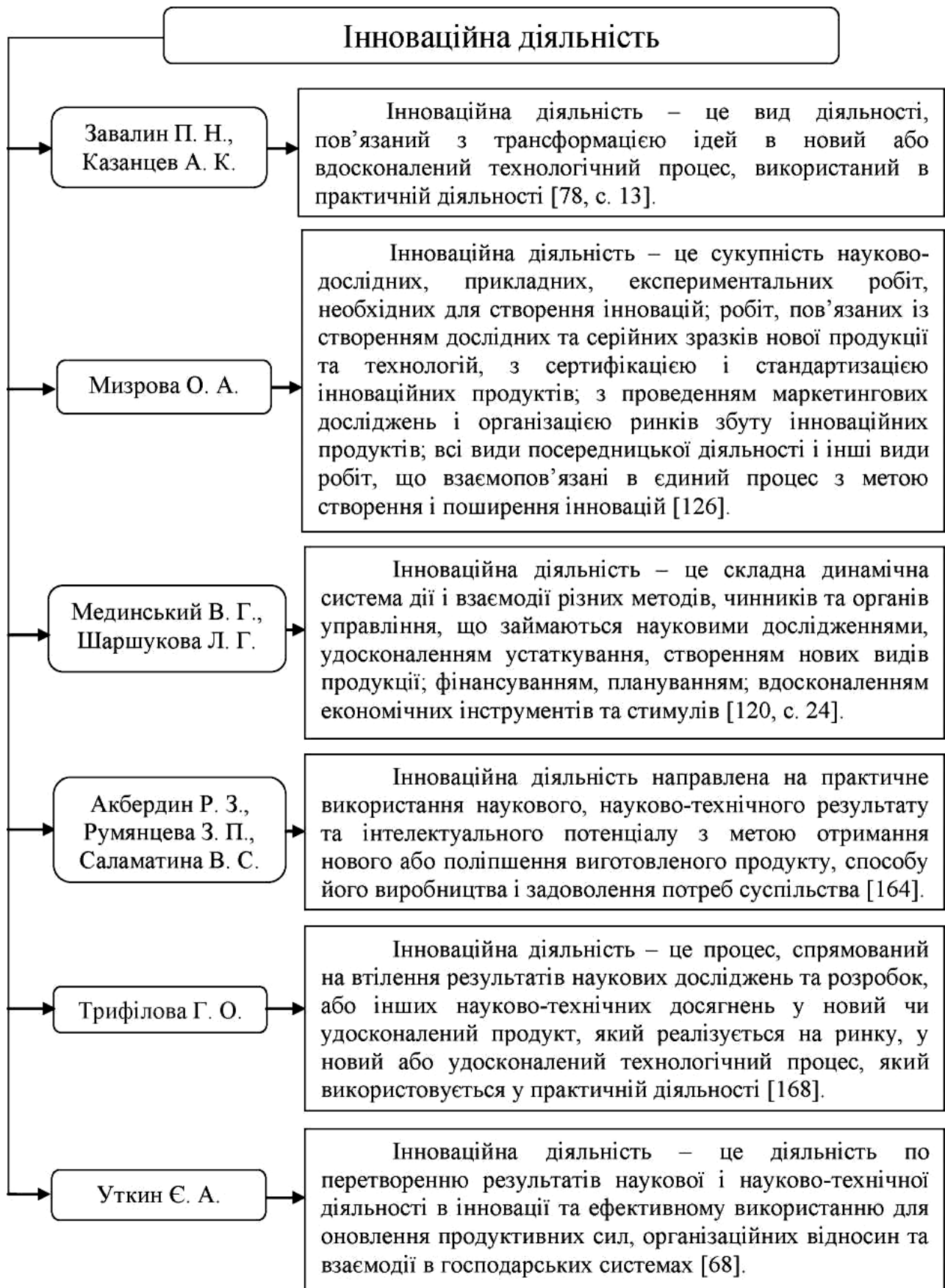

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття «інноваційна діяльність»

Неможливо не погодитися з думкою, висловленою Азуровою О.С., що інноваційна діяльність пов'язана з перетворенням наукових досліджень і розробок, а також винаходів та відкриттів у новий продукт, або новий технологічний процес, що впроваджуються у виробничий процес [1, с. 27].

Під терміном “інноваційна діяльність” ряд учених вбачає діяльність, спрямовану на пошук можливостей інтенсифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу [19, с. 27].

Інноваційна діяльність – процес, спрямований на реалізацію результатів завершених наукових досліджень і розробок або певних науково-технічних досягнень в новий чи вдосконалений продукт, який реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим процесом наукові розробки та дослідження. Повніше суть інноваційної діяльності розкриває таке визначення: інноваційна діяльність – це процес, спрямований на розробку інновацій, реалізацію результатів завершених наукових досліджень або певних науково-технічних досягнень в новий чи вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим процесом наукові розробки та дослідження.

У деяких зарубіжних джерелах можемо знайти таке визначення поняття “Інноваційна діяльність”. “Innovation activities are all scientific, technological, organisational, financial and commercial steps which actually, or are intended to, lead to the implementation of innovations. Some innovation activities are themselves innovative, others are not novel activities but are necessary for the implementation of innovations. Innovation activities also include R&D that is not directly related to the development of a specific innovation” [60, с. 38].

Такі різні підходи щодо тлумачення поняття “інноваційна діяльність” обумовлені багатоаспектністю цього економічного терміну, його складністю та

різноманітністю сфер застосування. Розглянувши різні точки зору, пропонуємо під інноваційною діяльністю малих підприємств розуміти діяльність спрямовану на пошук та впровадження результатів наукових досліджень в новий або удосконалений продукт із розповсюдженням його для отримання максимального прибутку. Для досягнення цієї мети – необхідно здійснювати пошук нових способів і можливостей, більш раціонально використовувати наявні ресурси й впровадження найновіших досягнень для задоволення різноманітних потреб споживачів.

Суб'єкти малого інноваційного бізнесу реалізують інноваційну діяльність через механізм, що має дуалістичний характер завдяки взаємодії двох механізмів реалізації: дії зовнішніх чинників (екзогенного характеру) і внутрішніх складових (ендогенного характеру) (рис. 1.2). Зовнішні чинники реалізації інноваційної діяльності створюють передумови для генерування нових ідей в межах державних і регіональних науково-технологічних та інноваційних програм, що, з одного боку дозволяє малому підприємству повніше реалізовувати свої функції, а з іншого – може гарантувати підприємству участь у державних програмах, а, відповідно, отримувати значні пільги, гранти, субсидії і т.д., необхідні для організації діяльності малого підприємства в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Внутрішній механізм реалізації інноваційної діяльності ілюструє перетворення ідеї в кінцевий продукт з урахуванням його комерціалізації, тобто інноваційний процес, який відбувається в межах малого підприємства.

На нашу думку, ефективність інноваційної діяльності малих інноваційних підприємств залежить від наступних чинників: технологічної специфіки, ємності ринку і перспектив продукту, діяльності ринкових інфраструктурних інститутів інноваційного бізнесу, фінансового стану фірми, технологічних можливостей фірми (наявності технологічної бази для інновації), ринкової стратегії фірми, вибору ефективної технології комерціалізації інноваційного продукту, суб'єктивних чинників (підприємливості та гнучкості керівництва), віку фірми, забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

Рис. 1.2. Реалізація інноваційної діяльності суб'єктами малого інноваційного бізнесу

Виходячи із проведених досліджень можна констатувати, що сприятливе для підприємства інноваційне середовище формується під впливом стану ринку, фінансів та управління, що дозволяє отримати економічний ефект від інноваційної діяльності у вигляді зростання продуктивності факторів виробництва, що важливо за умов дефіцитності принаймні одного з них, забезпечення прискорення обсягів виробництва, структурних зрушень, сприяння перерозподілу ресурсів відповідно до перспективних напрямів суспільно-економічного розвитку, поліпшення статусу країни в глобальній економіці та національної конкурентоспроможності. На сучасному етапі економічного розвитку рівень науково-технічного прогресу в Україні, що є головним фактором виходу її економіки з кризового стану, значно поступається розвинутим країнам [23, с. 195].

У зв'язку з тим, що суб'єкти малого бізнесу в ринкових умовах господарювання практично не здійснюють інноваційну діяльність самостійно (ресурсна обмеженість, нестача наукових кадрів, недоступність джерел фінансування тощо), а це підтверджується відсутністю державної статистики по малих інноваційних підприємствах, слід відмітити, що повноцінна інноваційна діяльність малих підприємств можлива лише за умови їх взаємодії з великим, переважно промисловим бізнесом.

1.2. Роль та місце підприємств малого бізнесу в інноваційному розвитку

Інноваційний розвиток є невід'ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави. Реальну незалежність і безпеку мають лише ті країни, що здатні забезпечити постійне зростання свого науково-технологічного потенціалу та ефективне використання його в національних інтересах. Проте сьогодні в Україні, у зв'язку із посиленням загальнодержавної кризи, як відзначено в “Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України”, швидко втрачаються можливості для розвитку наукових досліджень, оперативного впровадження їх результатів у практику,

реагування на світові науково-технологічні досягнення та ефективне їх використання для подолання кризових явищ в економіці [31].

Перспективним напрямком вирішення проблем прискорення інноваційного розвитку є широке розповсюдження організаційно-економічних структур, що реально сприяють активізації інноваційної діяльності та встановленню більш тісних зв'язків між науково-дослідною сферою і виробництвом. Тому як свідчить досвід індустріально розвинених країн, особливого значення набуває стимулювання малого підприємництва в інноваційній сфері, яке забезпечує доведення наукових розробок до промислової технології та передачу результатів великим фірмам, що організують масове виробництво нових товарів.

Основними передумовами, що обумовлюють необхідність поширення малого підприємництва в інноваційній сфері, є:

- специфіка інноваційного процесу, якому притаманний високий рівень ризику та невизначеності, що заважає великим організаціям поєднувати рентабельне виробництво з активним проведенням НДДКР;
- об'єктивна необхідність прискореного впровадження передових розробок у виробництво;
- підвищення ролі передових досягнень НТП у діяльності сучасних підприємств та економічному розвитку держави;
- перехід світової промисловості до переважного розвитку інтелектуаломістких галузей, що створює нові сфери діяльності для малого бізнесу.

Мале інноваційне підприємство являє собою організацію, що базується на виробництві, освоєнні та комерціалізації нових науково-технічних ідей. Воно, як правило, засновано на органічній моделі управління, яка забезпечує йому ряд переваг перед великими підприємствами, необхідних для успішного управління інноваційним процесом та підвищення віддачі його працівників. Найбільш привабливими для інноваційної сфери є такі переваги малих підприємств: раціональна організаційна структура; спроможність мобільно переорієнтуватися

в напрямках пошуку, а також швидко виявляти та апробувати нові ідеї; гнучкість управління і внутрішніх комунікацій; здатність швидкого пристосовуватися до змін споживчого попиту; відносно невисокі експлуатаційні витрати. Завдяки всім цим якостям малі науково-технічні підприємства характеризуються значною інноваційною активністю. Так, наприклад, у США фірми, де зайнято менш ніж 500 осіб, виробляють у 2,5 рази більше нововведень на одного зайнятого у НДДКР та у 24 рази більше нововведень на долар витрат у НДДКР, ніж корпорації з чисельністю службовців більше 10 тис. [47, с. 189].

Крім того, значення малого підприємництва в прискоренні інноваційних процесів не обмежується лише технологічною стороною. Слід зазначити ряд важливих макроекономічних результатів від його поширення в інноваційній сфері. По-перше, малі наукомісткі підприємства, прокладаючи шлях у нових технологіях і продуктах, апробуючи їхню економічну ефективність, дають можливість виявити нові перспективні напрямки науково-технічного та інноваційного розвитку, тим самим ефективно впливаючи на науково-технічний прогрес. По-друге, держава та зацікавлені підприємства можуть посилено підтримувати перспективні напрямки розвитку і не підтримувати тупикові. По-третє, ці підприємства стимулюють конкуренцію, активізуючи інноваційну діяльність інших економічних суб'єктів. По-четверте, за їх допомогою прискорено змінюється номенклатура товарної продукції, що в умовах підвищеної уваги до споживчих властивостей товару набуває важливого значення.

Отже, успішний розвиток малого інноваційного підприємництва в Україні може створити необхідні умови для ефективного перетворення всієї інноваційної сфери держави.

Аналізуючи області діяльності малого підприємництва індустріально розвинених країн у сфері досліджень та розробок, можна виділити три основні групи підприємств:

– підприємства, що виступають на ринку готової продукції виробничого призначення та безпосередньо зіштовхуються з великим капіталом(вони переважно заповнюють ринкові ніші спеціалізованими продуктами: унікальне та дрібносерійне устаткування, прилади тощо);

– підприємства, що виходять на ринок споживчих товарів та безпосередньо конкурують з великим капіталом (їх завдання – проникнення в “амбразури” великого капіталу за допомогою випуску різноманітних доповнень до масової продукції або забезпечення кращої якості, надійності й естетичності товару);

– підприємства-субпідрядники великих фірм.

При цьому малий бізнес може функціонувати в таких основних формах, кожна з яких має своє окреме місце в інноваційному процесі [13, с. 347]:

– впроваджувальні (венчурні) фірми, створені для освоєння та комерційної реалізації науково-технічних нововведень;

– фірми, що організуються для реалізації науково-технічних досягнень, які є побічним результатом виконання програмно-цільових НДДКР;

– фірми, що обслуговують програмно-цільові НДДКР.

Тобто мале інноваційне підприємництво у господарському механізмі країн з ринковою економікою успішно співпрацює та конкурує з великими корпораціями в розробці та виробництві нових продуктів. Хоча, безумовно, технічні та особливо економічні можливості малих фірм залишаються непорівнянними з могутністю великих корпорацій.

З відомою часткою умовності можна вважати, що в межах науково-виробничого комплексу індустріально розвинених країн відбувся своєрідний розподіл праці між великим і малим бізнесом в інноваційному процесі, заснований на різноманітних економічних можливостях та протилежності принципів і систем управління. Малий бізнес зазвичай є виконавцем початкових етапів інноваційних процесів(іноді до одержання дослідного зразка нового продукту), оскільки для цього менш за все пристосовані бюрократичні та механістичні системи управління великих організацій. У свою чергу, великі

корпорації надають йому всіляку підтримку матеріально-технічного, фінансового та організаційно-інформаційного характеру. Згодом, переконавшись на досвіді такої фірми в успіху або, навпаки, безперспективності тієї або іншої конкретної розробки, вони можуть більш обґрунтовано формувати власні інноваційно-інвестиційні програми, доводячи нововведення до масового виробництва.

Явна результативність малого інноваційного підприємництва спонукала великі корпорації розвинутих країн до практики створення незалежних дослідницьких підрозділів усередині своєї організаційної структури (так звані внутрішні венчури). Вони очолюються фахівцями – авторами оригінальної науково-технічної ідеї та ініціаторами перспективних розробок. При цьому керівництво внутрішнього венчура одержує повну самостійність у виборі напрямків дослідження, організації роботи, витрати фінансових ресурсів. Тобто корпорація йде на ризик при організації внутрішнього венчура, розраховуючи на комерційний успіх новаторської ідеї та не знижуючи ефективності налагодженого основного виробництва.

Динаміка розвитку інноваційного підприємництва в таких розвинених країнах як США, Великобританія, Японія, Німеччина та Франція відображає загальносвітову тенденцію підвищення ролі малого бізнесу в здійсненні інноваційних процесів. Проте в Україні перетворення його в повноцінний сектор економіки залишається нереалізованим. Незважаючи на ряд ухвалених останнім часом вищими органами державної влади і управління нормативних документів, мале підприємництво в нашій країні розвивається у несприятливому макро- та мікро середовищі [47, с. 352].

Основними причинами гальмування розвитку малого інноваційного підприємництва в Україні, поряд з недостатністю власних фінансових ресурсів та скороченням платоспроможного попиту на науково-технологічну продукцію, є:

- недосконалість законодавства з питань його розвитку;
- відсутність діючого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;

- високі податки;
- низька порівняльна прибутковість малих інноваційних підприємств;
- майже повна відсутність інфраструктурних інститутів малого підприємництва;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки кадрів для підприємницької діяльності та підвищення їх кваліфікації.

З огляду на успішний досвід розвинених країн щодо поживлення інноваційних процесів за рахунок малих наукомістких фірм, а також великий вплив їхньої діяльності на національну економіку, держава повинна активно зміцнювати потенціал малого інноваційного підприємництва. При цьому система державної підтримки повинна зберігати єдину принципову основу – прагнення до формування сприятливих умов для його розвитку.

Основними напрямками активізації розвитку малого інноваційного підприємництва в Україні в найближчій перспективі є: формування дійової законодавчої бази, сприятливої для його розвитку; удосконалювання фінансово-кредитної підтримки підприємницького сектору; забезпечення матеріально-технічних умов розвитку малих підприємств; інформаційне та кадрове їх забезпечення; стимулювання і мотивація інноваційної діяльності.

Формування відповідної законодавчої бази розвитку малого підприємництва передбачає, насамперед, установлення правових гарантій для забезпечення свободи і захисту приватної власності; розробку дійових законодавчо-нормативних актів, спрямованих на стимулювання інноваційного підприємництва; скасування положень, що гальмують розвиток приватної ініціативи. Крім того, сьогодні існує гостра необхідність лібералізації податкового й амортизаційного законодавства стосовно малих інноваційно спрямованих фірм.

Підприємці переважно реалізують інноваційні ідеї для одержання більшого прибутку, тому наданням цільових пільг необхідно забезпечити такий розмір

прибутку на капітал в інноваційній сфері, що був би не менший, ніж в інших сферах економіки. Тобто варто створити максимально привабливі умови для вкладення капіталу у вітчизняний малий інноваційний бізнес.

Впровадження та поширення малого інноваційного підприємництва визначає необхідність формування відповідних методів та засобів мобілізації капіталів, структури їх джерел, умови надання їм фінансових коштів. При цьому система фінансування такого підприємництва повинна бути адекватна його цілям, сприяти успіху та широкому поширенню. Такі риси малого бізнесу, як гнучкість та мобільність, у першу чергу означають, що він повинен мати змогу у потрібний час і оперативно збільшити свої ресурси.

З огляду на кризовий стан економіки України державна політика фінансової підтримки малого підприємництва може бути зміщена у бік розширення непрямих методів.

Обмежені бюджетні кошти повинні, насамперед, направлятися на формування інститутів інфраструктури і налагодження фінансових механізмів, здатних забезпечити високий рівень віддачі від вкладених коштів. У даному випадку мова йде про створення цілісної фінансово-кредитної й інвестиційної системи регулювання та підтримки малого інноваційного підприємництва в Україні, коли державні кошти будуть направлятися більшою мірою не на субсидування окремих підприємств, а на розвиток фінансової інфраструктури підтримки.

Державну політику із фінансового забезпечення малих наукомістких фірм варто проводити в напрямку створення розвиненої мережі фінансово-кредитних установ, інвестиційних та страхових фондів; розвитку товариств взаємного кредитування та страхування; розробки та впровадження системи стимулювання комерційних банків із надання пільгових кредитів малим підприємствам, що активно здійснюють інноваційну діяльність. Крім цього, існує необхідність у створенні системи гарантій для забезпечення кредитів, наданих суб'єктам малого підприємництва, що функціонують в пріоритетних напрямках розвитку, а також

забезпечення сприятливих умов для розвитку такої перспективної форми фінансування інвестиційних-інноваційних процесів, як лізинг [56, с. 57].

Прийняття Закону України “Про лізинг” створило стартові умови для успішного розвитку лізингових відношень, використання його переваг для малих підприємств, що потребують придбання сучасного дослідницького устаткування та переоснащення своїх виробництв. Світовий досвід показує, що лізинг як форма інвестування інновацій може забезпечити економію коштів, зменшити ступінь підприємницького ризику, стимулювати технологічне відновлення виробництва.

Більше поширення повинні одержати такі форми науково-технічної підтримки малих інноваційних фірм, як [23, с. 196]:

- пряма передача результатів НДДКР, проведених на кошти державного бюджету;
- надання організаціям можливості використання науково-технічного устаткування державних організацій для проведення власних НДДКР;
- проведення спільних дослідницьких проектів державними організаціями і приватними фірмами;
- надання права використання патентів та ліцензій, що належать державі;
- технічна консультація в сфері інноваційних технологій;
- сприяння в пошуку замовників і виконавців інноваційних проектів.

Успішна реалізація заходів, спрямованих на укріплення потенціалу малого інноваційного підприємництва, значною мірою повинна сприяти активізації інноваційної діяльності в Україні та забезпеченню найбільш ефективного використання її науково-технологічного потенціалу задля подолання кризових явищ в економічному та соціальному розвитку.

Отже, малий інноваційний бізнес є досить специфічним суб'єктом ринкових відносин, особливості функціонування якого в сучасних умовах господарювання можна визначити шляхом існуючих форм і методів інноваційної діяльності, які обумовлюють взаємодію двох складових реалізації: зовнішніх

чинників (загальнодержавні, галузеві та регіональні пріоритети, програми і прогнози) і внутрішніх складових інноваційного процесу. Ефективність інноваційної діяльності малих інноваційних підприємств залежить від складної взаємодії багатьох чинників і знаходить прояв у забезпеченні зростання факторів та обсягів виробництва, прискоренні структурних зрушень тощо.

На нашу думку, вагому роль в активізації інноваційних процесів міг би відіграти малий бізнес. Такі його риси, як гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища та мобільність сприяють забезпеченню інформаційно-комунікаційного обслуговування великих підприємств. Однак, незважаючи на загальне збільшення кількості малих підприємств, вони займають пасивну позицію в інноваційній сфері.

1.3. Регулювання інноваційної діяльності малого бізнесу

Інтенсивний розвиток підприємницького сектору економіки базується на основі створення досконалої інноваційної системи малого бізнесу як складової національної інноваційної системи. У результаті формування в Україні ринку інноваційних розробок поступово створюються умови переходу до моделі, яку можна визначати як ринково-комунікаційну. Передбачається, що базуватись вона має на єдності генерування та комерціалізації інноваційних розробок. Автори ідеї пропонують створити своєрідну мережу інноваційних комунікацій, що підлягають програмуванню, точному адресуванню новинок і застосуванню сучасних маркетингових методів управління. Основними суб'єктами системи інноваційних комунікацій виступають: креейтер – той, хто генерує інноваційну розробку; провайдер – той, хто вперше застосовує новинку, матеріалізуючи ідею креейтера, і передає, постачає на комерційних засадах новинку фірмам-інноваторам; імітатор – той, хто наслідує провайдера і поширює ідею креейтера завдяки масовому виробництву. Інвестор та держава також можуть бути суб'єктами інноваційних комунікацій [45, с. 131].

Для того, щоб ринково-комунікаційна модель діяла, необхідно насамперед розробити і прийняти державні програми стратегічного розвитку за пріоритетними напрямками. Одним із шляхів подолання кризи перехідного періоду є інтенсивний розвиток підприємницького сектору економіки України. Однак в умовах стрімкого переходу від соціалістичної системи господарювання до ринкової, Україна виявилася не здатною адекватно реагувати на нове середовище функціонування. Зокрема, вагомою виявилася роль таких факторів, як: розрив історично сформованих господарських зв'язків, відсутність знань і досвіду реалізації ринкових відносин, неприйняття ринкової системи господарювання багатьма верствами населення.

Необхідними умовами ефективного регулювання інноваційної діяльності є наявність таких складових: чітко визначені цілі державної політики; органи управління, що реалізують функції, які забезпечують досягнення сформульованих цілей; інформаційна система, що забезпечує інформаційні потреби об'єкта регулювання для реалізації функцій управління; інструменти регулювання й підтримки, за допомогою яких органи державного управління впливають на підприємства і середовище в межах виконання своїх функцій. Перераховані вище елементи формують механізм регулювання інноваційної діяльності. У цілому відзначимо, що якісне функціонування інноваційного ринку дозволяє визначати кінцеві цілі інноваційної діяльності і відповідно до них налагоджувати стійкі взаємозв'язки між її учасниками, забезпечуючи мобілізацію їхніх ресурсів і координацію діяльності для досягнення цих цілей. У такий спосіб досягається відтворення інноваційних процесів.

Вивчення досвіду розвинутих країн світу дає змогу констатувати, що посилення відкритості національної економіки та залежності від світового господарства, необхідність підвищення її конкурентоспроможності зумовили поступову переорієнтацію всієї системи державного регулювання економіки іноземних держав на активізацію підтримки інноваційного підприємництва. Так, у США науково-технічний прогрес, технологічні нововведення перетворилися з

80-х рр. у безумовний пріоритет державного регулювання економічних процесів [10, 13]. Певні заходи щодо сприяння саморозвитку малого інноваційного підприємництва здійснюються і в країнах з розвинутою економікою, і в умовах постсоціалістичних народногосподарських комплексів, що проілюстровано на прикладі таких країн, як США, Франція, Японія, Республіка Корея, Німеччина, Польща, Угорщина.

Система регулювання малого інноваційного бізнесу в аналізованих країнах реалізується шляхом використання різноманітних інструментів: держзамовлення, субсидії, дотації, стипендії, цільове фінансування, пільги та низькі відсоткові ставки, компенсації і т.д.

Незважаючи на те, що система регулювання інноваційної діяльності підприємств малого інноваційного бізнесу має як державне, так і недержавне походження, на нашу думку, важко переоцінити вплив держави на інноваційну активність малих інноваційних підприємств, який має прояв у наступних напрямках:

- по-перше, держава виступає рушійною силою генерації науково-технічних ідей і формування інфраструктури для здійснення науково-технічних розробок;

- по-друге, держава – найважливіший фактор формування загальногосподарського середовища, у якому здійснюють свою діяльність інноваційні підприємства;

- по-третє, закупівлі державних відомств найчастіше виступають як початковий попит на нововведення, який потім знаходить широке поширення в господарській практиці.

Держава бере на себе функцію забезпечення бізнесу одним із найважливіших ресурсів інноваційного процесу – науковими знаннями та ідеями. Конкретне втілення ця функція знаходить у державній науковій політиці, що розглядається як частина загальноекономічної діяльності держави. Нарешті, держава визначає спеціальні заходи підтримки інноваційного підприємництва,

що реалізуються за допомогою інвестиційної, податкової й амортизаційної політики.

В Україні інноваційна діяльність регулюється Законом України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. [38], яким передбачено, що інноваційна діяльність, як одна із форм інвестиційної діяльності, здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Видами інноваційної діяльності є: випуск і поширення принципово нових видів техніки та технології, прогресивні міжгалузеві структурні зміни, реалізація довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності, розробка і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, що має на меті поліпшення соціального й екологічного стану суспільства.

В Україні визначено основні цілі, напрями і принципи інноваційної політики. Усі складові державної науково-технічної політики взаємозалежні і тісно взаємодіють. Досягнення цілей і завдань науково-технічної політики здійснюється державою шляхом застосування конкретних методів її реалізації.

Формування державної інноваційної політики здійснюється з урахуванням стратегічних напрямів розвитку соціально-економічної сфери суспільства, національної безпеки та розвитку світогосподарських інтеграційних процесів, що обумовлює необхідність її постійного коригування через використання інструментів законодавчого впливу та прогнозування розвитку інноваційної компоненти національної інноваційної системи. Відповідно до обраних стратегічних напрямів розвитку можна виділити основні цілі державної інноваційної політики, такі як забезпечення інноваційно-економічного розвитку держави за рахунок інтенсифікації науково-технічного прогресу; подолання проблеми бідності шляхом підвищення рівня добробуту нації; зростання науково-технічного, інноваційного та економічного потенціалу національної економіки; підвищення рівня національної конкурентоспроможності; прискорення

суспільно-економічного прогресу; становлення інноваційної моделі економічного зростання.

За ознакою форми впливу на інноваційний розвиток економіки методи поділяються на дві групи [40, с. 164]:

- методи прямого регулювання включають: визначення державних пріоритетів розвитку науки і техніки, державні інноваційні програми; державне замовлення в науково-технічній сфері, державна науково-технічна експертиза; бюджетне фінансування досліджень і робіт, що виконуються в межах пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки, державна політика в напрямі формування і стимулювання науково-технічних кадрів, державна політика у сфері патентів і ліцензій. Методи прямого регулювання передбачають особисту участь держави у вирішенні як загальних проблем науково-технічного розвитку, так і проблем його окремих сфер і напрямів.

- методи непрямого регулювання стосуються диференційованої податкової політики, стимулюючої фінансово-кредитної політики, гнучкої амортизаційної політики; правового захисту інтелектуальної власності, державної політики у сфері міжнародного науково-технічного співробітництва. Методи непрямого регулювання створюють економічні та правові умови для прискорення науково-технічного прогресу, але це не означає, що такі умови мають бути однаковими для всіх галузей розвитку науки та техніки. Держава може їх диференціювати відповідно до пріоритетних напрямів і програм.

Державне регулювання інноваційного процесу є однією з головних умов розвитку економіки. Основною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентноспроможної продукції [38].

Основними методами реалізації державної інноваційної політики вітчизняні вчені [49, с. 484-510], вважають наступні, які авторські узагальнення дозволили згрупувати таким чином:

- підтримка і прямий розвиток науково-технічної сфери, у тому числі шляхом створення перспективних науково-дослідних інститутів і лабораторій, що розробляють інноваційні проекти;
- надання розробникам, виробникам і фірмам, що впроваджують інноваційний продукт, безвідсоткових кредитів за рахунок коштів державного інноваційного фонду й інших цільових фондів;
- створення приватних інноваційних фондів, які користуються значними податковими і кредитними пільгами;
- розробка і впровадження системи податкових пільг для виробників інноваційного продукту;
- створення державної інформаційної інфраструктури;
- фінансова допомога вченим, винахідникам і малим фірмам, що працюють над створенням і впровадженням інноваційного продукту у вигляді надання інноваторам грантів, позичок, субсидій, гарантованих кредитів та ін.;
- зниження державного патентного збору для індивідуальних винахідників;
- розвиток і підтримка системи освіти у формі повного або часткового утримання установ загальної і вищої освіти, спеціальної професійної підготовки, системи підвищення кваліфікації;
- створення сприятливого правового середовища для інноваторів, розвиток державного патентного права, правових основ виробництва і споживання якісної продукції, системи стандартизації виробництв окремих видів продукції, дозвіл на тимчасову монополію інноватора;
- забезпечення сприятливих умов для міжнародної інвестиційної діяльності, у тому числі зниження ставок ПДВ на устаткування, що використовується для виробництва інноваційної продукції;

- захист прав і інтересів вітчизняних інноваторів у міжнародній кооперації праці;
- прискорення амортизації й інші амортизаційні пільги;
- державне замовлення і закупівля продукції інноваційних фірм.

Дослідження основних методів регулювання інноваційної діяльності дозволило запропонувати їх класифікацію (рис. 1.3), яка ґрунтується на співіснуванні методів державного регулювання і методів ринкового саморегулювання, що обумовлено тим, що ринкова економічна система не є цілком саморегульованою, а постійно потребує державного втручання з метою подолання негативних економічних явищ, властивих ринку (інфляція, безробіття, циклічність виробництва тощо).

Рис. 1.3. Класифікація методів регулювання інноваційної діяльності

Державне регулювання реалізується системою заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, що здійснюються державою з метою стабілізації і пристосування економіки до змінюваних умов. За відсутності централізованого планування ефективна взаємодія суб'єктів інноваційної діяльності, що забезпечує безперервність інноваційного циклу, здійснюється за допомогою розвинутої інфраструктури інноваційного ринку, ринкове регулювання якого базується на наступних методах: еволюційному, попиту та пропозиції, конкуренції, кумулятивному і методі ранжування.

Щодо еволюційного методу, то він полягає у регулюванні інноваційної діяльності на основі розвитку науково-технічного прогресу, коли наукові відкриття і винаходи є основою розвитку інноваційної діяльності як засобу задоволення потреб, що постали як об'єктивна необхідність, яку диктує сучасний стан розвитку суспільства.

Метод попиту та пропозиції передбачає здійснення регулювання інноваційної діяльності внаслідок змін у сукупності незадоволеного попиту та недостатньої пропозиції на ринку інновацій [54, с. 200].

Метод конкуренції припускає використання механізмів конкуренції з метою регулювання інноваційної діяльності. Ефективність даного методу визначається типом ринку, що є базою для інноваційних процесів.

Кумулятивний метод регулювання інноваційної діяльності полягає в накопиченні масиву раніше застосованих інновацій, критична маса яких сприяє появі нової поліпшуючої або революційної інновації.

Метод ранжування дозволяє регулювати інноваційну діяльність за ознаками своєчасності появи, ступеня революційності, рівня прибутковості та ефективності впровадження в масове виробництво. Відповідно до рангу інновації (високий, середній або низький) визначається першочерговість впровадження інновації [28, с. 301].

Слід зазначити, що всі розглянуті ринкові методи регулювання інноваційної діяльності обов'язково враховують закони попиту та пропозиції,

тобто обмін товарів відбувається на основі їхньої суспільної вартості. Державна участь у даному випадку полягає в розвитку інфраструктури інноваційної системи за допомогою таких методів: декларативного, галузевого, фінансово-економічного, регулятивного, соціального замовлення.

У межах декларативного методу визначається пріоритетність інноваційної діяльності та надаються цільові настанови державної політики стосовно її регулювання. Це припускає розробку й виконання національних і регіональних програм, що мають на меті визначення напрямів та інструментів активізації процесів переходу держави на інноваційний шлях розвитку. Основними інструментами декларативного методу є укази, концепції, закони, постанови, угоди в області інноваційної політики.

Фінансово-економічний метод припускає застосування механізмів прямої й непрямої підтримки інноваційної діяльності, а також реалізацію заходів щодо формування та розвитку економічної інфраструктури відтворення інноваційної діяльності, а саме: економічну підтримку фундаментальних досліджень, спрямованих на одержання результатів, що революціонізують науку і техніку; фінансування пошукових НДДКР для створення нової техніки і технологій з випереджальними технічними рішеннями для подальшої передачі результатів у сферу матеріального виробництва; надання грантів і пільг тим, хто впроваджує інновації.

Галузевий метод заснований на визначенні загальних функцій державних відомств у частині регулювання інноваційної діяльності. Цей метод має враховувати типові недоліки у здійсненні інноваційної діяльності, що притаманні для даного сектору економіки. Регулювання полягає у створенні інформаційно-правового поля функціонування інноваційних підприємств даної галузі. Так, з метою розширення інфраструктури українського інноваційного ринку Постановою Кабінету Міністрів України й іншими інформаційно-методологічними документами, були затверджені Заходи щодо забезпечення виконання завдань, спрямованих на поліпшення соціально-економічного

положення. Зазначені заходи передбачають розробку проектів нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в інноваційній сфері, а також створення регіональних центрів трансферу технологій і центрів інноваційного розвитку [35, с. 163].

Стосовно регулятивного методу, то він реалізується шляхом організації системи регулювання структури інноваційного виробництва. Визначаються пріоритетні галузі впровадження інновацій відповідно до поточного та стратегічного стану економіки України.

У межах методу соціального замовлення передбачається спрямування інноваційних зусиль на досягнення гармонійного співвідношення між економічною та соціальною політикою держави, чому значно сприятимуть інновації у соціальній сфері. Соціальне замовлення виступає у вигляді надання системних пільг для соціальних впровадників, державних грантів та інших видів стимулювання інноваційної діяльності.

Серед вищевказаних методів регулювання найбільшою мірою впливають на розвиток інноваційної системи малого бізнесу України, на наш погляд, наступні: 1) державні методи: декларативний – у частині створення державних програм підтримки інноваційної діяльності підприємств малого бізнесу; фінансово-економічний метод – через надання пільг, субсидій, грантів, цільового фінансування на державному та регіональних рівнях малим підприємствам, які здійснюють інноваційну діяльність; галузевий – дозволяє сформувати інформаційно-збутову мережу для малих інноваційних підприємств; 2) ринкові методи: еволюційний – впливають на інноваційну діяльність малих підприємств через розвиток науково-технічного прогресу, появу нових технологій, яких потребує ринок; попиту та пропозиції – через визначення малими інноваційними підприємствами пріоритетних напрямів стратегічного розвитку та моделювання виробничо-збутових систем бізнесу.

Таким чином, можна зробити висновок, що концепція системи методів регулювання інноваційної діяльності багато в чому пов'язана із взаємодією

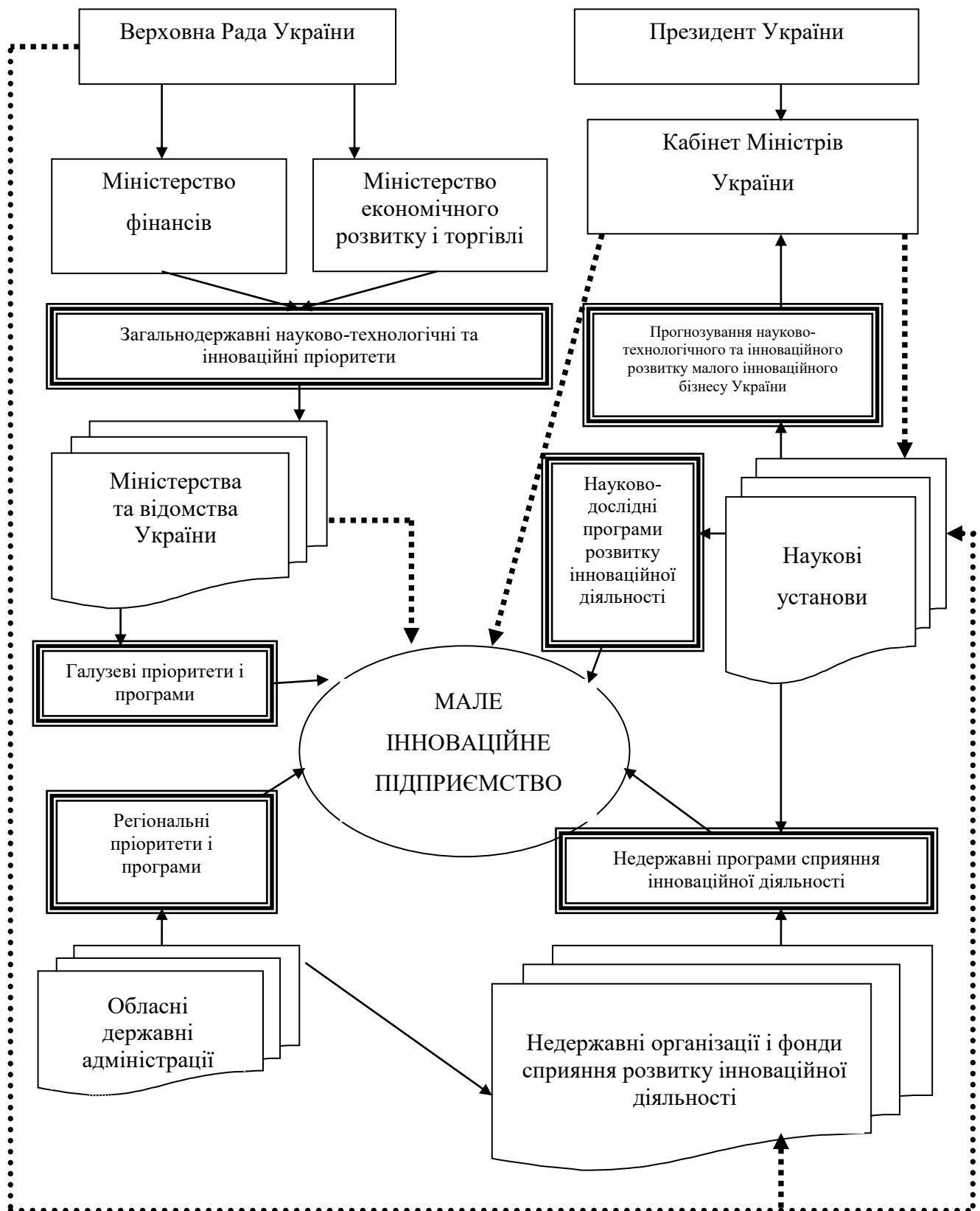
ринкових механізмів і держави, з активізацією попиту на новітні досягнення науки та техніки з боку виробництва. У ній відображаються ті моменти, що заохочують виробника до відтворення, до виживання в конкурентній боротьбі, до ефективного ведення виробництва, до підвищення конкурентоспроможності продукції на світовому ринку.

Дослідження методів регулювання інноваційної діяльності дозволило виділити функції науково-технічної та інноваційної політики України:

- збалансування розвитку фундаментальних і прикладних досліджень;
- підтримка конкуренції в науково-технічній сфері;
- сприяння створенню ринку науково-технічної продукції;
- сприяння розвитку пріоритетних галузей економіки;
- забезпечення загальної соціально-економічної безпеки функціонування

всіх економічних систем.

Реалізація вищевказаних функцій здійснюється на різних ієрархічних рівнях управління інноваційною системою: рівні державного управління (Верховна Рада України, Адміністрація Президента України, Міністерство фінансів, Міністерство економіки, інші міністерства та відомства України), регіональному рівні (обласні державні адміністрації) та інституційному рівні (наукові установи, недержавні організації і фонди сприяння розвитку інноваційної діяльності). Дослідження основних засад регулювання інноваційної діяльності в Україні дозволило автору узагальнити функціонування інноваційної системи малого бізнесу в Україні за вищеназваними ієрархічними рівнями управління (рис. 1.4).

Умовні позначення:

Законодавчий вплив

Зв'язок

Рис. 1.4. Схема регулювання інноваційної діяльності малого бізнесу в Україні

Верховна Рада України визначає основні засади, мету, напрями та правову основу науково-технічної діяльності; затверджує обсяги бюджетного фінансування наукових досліджень, відрахувань коштів до Державного інноваційного фонду; затверджує пріоритетні напрями розвитку науки та техніки і перелік національних програм; створює систему кредитних і митних регуляторів у науково-технічній політиці. Президент України сприяє науково-технічному розвитку з метою забезпечення технологічної незалежності країни, матеріального добробуту суспільства. У віданні Президента України знаходяться питання визначення системи органів влади у сфері науково-технічної діяльності, забезпечення контролю за управлінням цією сферою, створення консультативно-дорадчої ради з питань науково-технічної політики тощо. Кабінет Міністрів України визначає пріоритетні напрями науково-технічної діяльності, забезпечує організацію розробки національних науково-технічних програм, механізм їх реалізації та контроль за виконанням; суму бюджетних коштів, Державного інноваційного фонду та інших державних фондів; здійснює координацію робіт щодо створення сучасної інфраструктури науково-технічної діяльності; сприяє укладанню міжнародних угод у сфері науково-технічного співробітництва; розробляє механізми стимулювання науково-технічної діяльності. Міністерства та відомства реалізують науково-технічну політику в певних галузях [31].

Центральними органами державного управління у сфері науки і техніки є Державний комітет розвитку техніки, Міністерство освіти і науки України, а також служби сертифікації, експертизи, інформації тощо.

Вони розробляють засади науково-технічного й інноваційного розвитку країни; забезпечують розвиток наукового та науково-технічного потенціалу України; організують і координують інноваційну діяльність; здійснюють управління системою науково-технічної експертизи.

Обласні державні адміністрації створюють програми регіонального розвитку малих інноваційних підприємств, забезпечують фінансування науково-

технічних та інноваційних програм, організують і координують інноваційну діяльність на регіональному рівні.

Недержавні організації та фонди сприяння розвитку інноваційної діяльності створюють недержавну інфраструктуру функціонування суб'єктів інноваційного бізнесу, забезпечують фінансування недержавних програм розвитку інноваційної діяльності. Наукові установи забезпечують інтелектуалізацію інноваційного процесу, розробку науково-дослідних програм і методик функціонування суб'єктів інноваційної діяльності.

Перераховані ієрархічні рівні становлять систему регулювання інноваційної діяльності малих підприємств, через яку здійснюється управління та координація інноваційної діяльності суб'єктів інноваційного бізнесу в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальні тенденції розвитку малих інноваційних підприємств

Враховуючи євроінтеграційні устремління України, слід звернути увагу на ті обставини, що з метою створення в ЄС найбільш привабливого місця для інвестицій, зайнятості та підприємницької діяльності Лісабонською стратегією передбачено забезпечити відкриті та конкурентні ринки всередині ЄС та поза його межами (у тому числі усунення перешкод для конкуренції в енергетиці, сфері телекомунікацій та фінансових послуг), удосконалення європейської інфраструктури та реформування механізмів державних закупівель. Крім того має бути здійснена реформа політики державної підтримки, спрямована як на загальне зменшення її обсягів, так і на розширення механізмів для підтримки інновацій, НДДКР, венчурного капіталу, особливо стосовно малих підприємницьких структур.

Беручи до уваги дані Державного комітету статистики України проаналізуємо сучасний стан і тенденції інноваційного розвитку малого підприємництва та охарактеризуємо особливості його функціонування в умовах сьогодення.

За інформацією з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України станом на 01.07.2024 р. було зареєстровано 6808272 суб'єктів господарської діяльності, з них: 1428451 юридичних осіб та 5379821 фізичних осіб-підприємців (ФОП). Загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України становить 292 одиниць, що на 22,41 % менше ніж за звітний період минулого року. Зазначений показник зменшився у порівнянні з аналогічним показником звітної періоду минулого року у зв'язку із зменшенням кількості фізичних осіб-підприємців з 360 одиниць до 292 одиниць у

розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. Показник кількості малих підприємницьких структур протягом 2020-2021 рр. майже залишався незмінним – 70 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. При цьому, у 2023 р. цей показник зріс і становив 82 одиниці (рис. 2.1) [29].

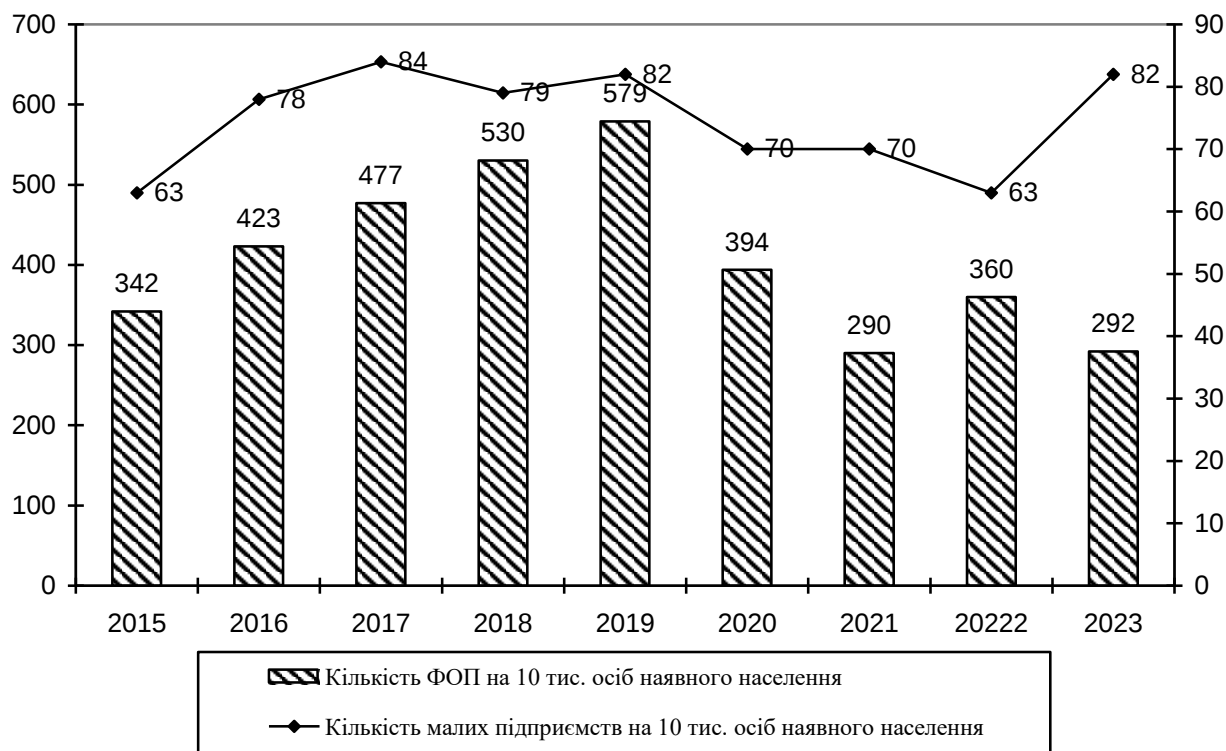

Рис. 2.1. Динаміка кількості ФОП та малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України

Загальна кількість зареєстрованих суб’єктів господарювання, збільшилася на 103784 одиниць, що на 4,74% більше у порівнянні з відповідним періодом минулого року. За останні два роки поступово відбувалась активізація кількості юридичних осіб. Так, у 2022 р. їх чисельність зросла на 2,53%, а у 2023 р. – на 2,25% і станом на 01.07.2024 становила 1036955 одиниць. Зокрема, протягом 2021-2023 рр. кількість фізичних осіб – підприємців залишається майже незмінною. Станом на 01.07.2024 р. їх кількість становила 3020413 одиниць, що

на 0,71% менше ніж за відповідний період минулого року [29].

Наступна інтерактивна діаграма виражає динаміку показників реєстрації фізичних осіб-підприємців та припинення їхньої діяльності (рис. 2.2).

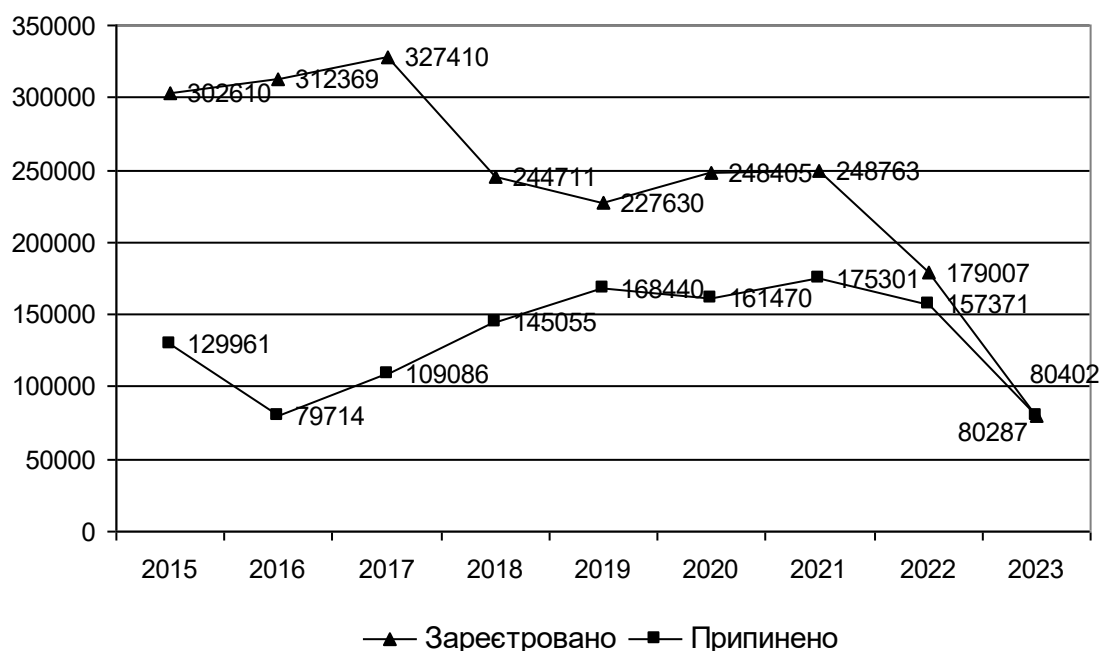

Рис. 2.2. Динаміка стану реєстрації фізичних осіб-підприємців та припинення їхньої діяльності в Україні, од.

Із наведеної апроксимуючої кривої, яка відображує загальну тенденцію динаміки кількості підприємницьких структур видно, що процес реєстрації ФОП досяг свого розквіту у 2017 р., а найменша кількість осіб які виразили бажання припинити власну справу зафіксовано у 2016 р. Виходячи з динаміки показників, бачимо що період 2010-2017 рр., був найбільш сприятливий для ведення малого бізнесу. Проте, у 2014 р. почалася фінансова криза та різке збільшення в 1,6 разів курсу долару, що надзвичайно негативно позначилося на малому підприємництві, як результат на 117 тис. зменшилося число бажаючих відкрити власну справу та на 20 тис. збільшилося число осіб, які виразили бажання її припинити [29].

Найбільший спад підприємницької активності відбувся у 2021 р., за який було зафіксовано найвище абсолютне число 248763 фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено. Цей рік також став єдиним протягом

2010-2023 рр., коли вперше було зафіксовано вище число знятих з обліку підприємців, а ніж зареєстрованих 248763 проти 175301 фізичних осіб-підприємців. 2022 р. також не відзначається ростом підприємницької активності, адже число знятих з обліку все ж перевищувало число зареєстрованих на 21636 осіб. У першій половині 2023 р., станом на 1 липня число зареєстрованих в незначній мірі перевищило число фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено 80402 проти 80287. На нашу думку, дану негативну тенденцію, яка розпочалася у 2020 р., можна пояснити тим, що станом на 01 січня 2020 року припадало введення в дію нового Податкового кодексу, який був стартом нової податкової реформи [29].

Динаміка показників зайнятих працівників на малих підприємницьких структурах в Україні наведена на рис. 2.3 дозволяє зробити висновок про те, що протягом 2016-2023 рр. спостерігається стійка тенденція до скорочення кількості зайнятих працівників на малих підприємницьких структурах (починаючи з 2019 р. в середньому на 3,5% щороку) [29]. На нашу думку, головною причиною цього, є скорочення на 15% кількості фізичних осіб-підприємців за 2023 р.

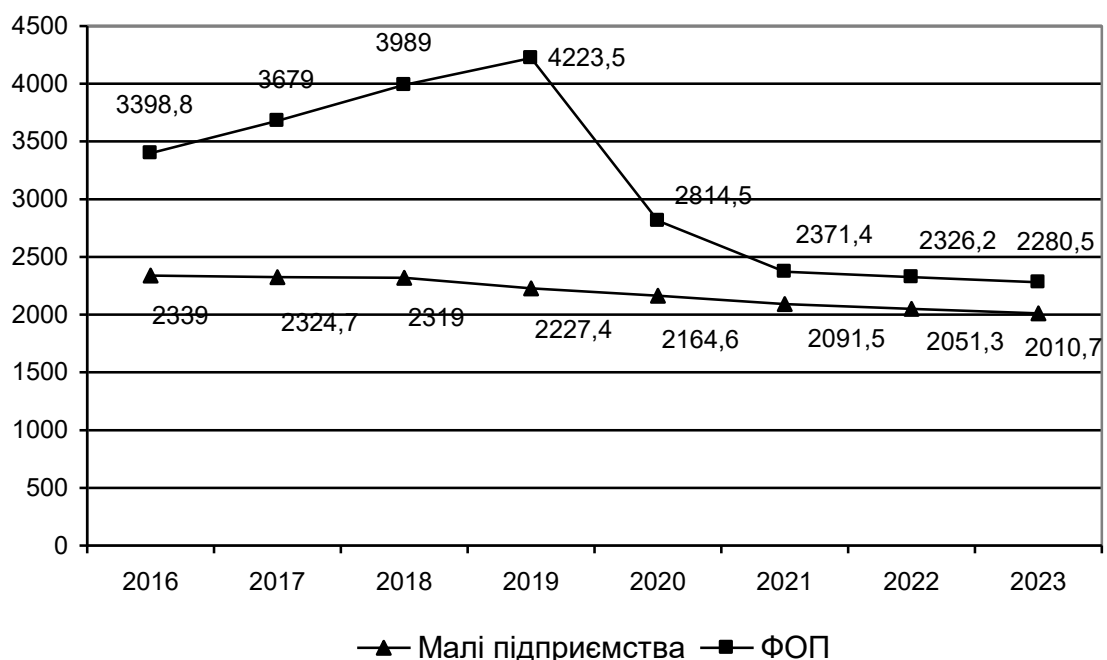

Рис. 2.3. Динаміка зайнятих працівників суб'єктів малого підприємництва в Україні, тис. од.

Як видно з рис. 2.3 у 2023 р. число зайнятих на малих підприємницьких структурах склало всього лише 89,43% від рівня 2017 р., тобто цей сектор економіки втратив кожного восьмого працівника за п'ять років. Спостерігаємо, що у 2019 р. малі підприємницькі структури втратили 91,6 тис. працівників. Зазначимо, що у 2020 р. – 62,8 тис., у 2021 р. – 72,9 тис., у 2022 р. – 40,2 тис., а у 2023 р. – 40,6 тис. Падіння у 2020 р. і особливо у 2021-2022 рр. не можна вже пояснити наслідками кризи 2017 р., оскільки українська економіка в цілому в ці роки демонструвала помітно більш благополучні показники, ніж у 2018 р. Крім того, росли доходи населення, а з ними і купівельна спроможність, що, по ідеї, повинно було б забезпечити підвищення попиту на товари, роботи, послуги, що пропонуються малими підприємницькими структурами. Значне зниження 2023 р. викликано останніми соціально-політичними подіями в країні.

Найбільша кількість працівників на малих підприємницьких структур в 2023 р. була зайнята в сфері операцій з нерухомим майном (71,9%); освіти (60,0%); професійної, наукової та технічної діяльності (53,0); будівництва (52,7%); тимчасового розміщування й організації харчування (46,3%); охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (43,7%); оптової та роздрібною торгівлі; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (40,9%); інформації та телекомунікації (34,6%) [29].

Відзначимо, що поряд із зменшенням кількості зайнятих працівників суб'єктів малого підприємництва відбулось скорочення і кількості найманих працівників (на 1,66%) (рис. 2.4). На нашу думку, це відбулось у зв'язку з набуттям чинності положень Податкового кодексу України, якими було скасовано нарахування та сплата фіксованого податку та економіко-політичною кризою 2023 р.

Проте, спостерігається зростання показника кількості найманих осіб у фізичних осіб-підприємців, які є платниками єдиного податку та загальної системи оподаткування, у порівнянні із звітним періодом 2023 р. Так, показник

кількості найманих осіб у платників єдиного податку, у 2023 р., збільшився на 2,8 % у порівнянні із відповідним показником минулого звітного року, а показник кількості найманих осіб у платників загальної системи оподаткування, відповідно, збільшився на 11,3 % (123 тис. осіб) [29].

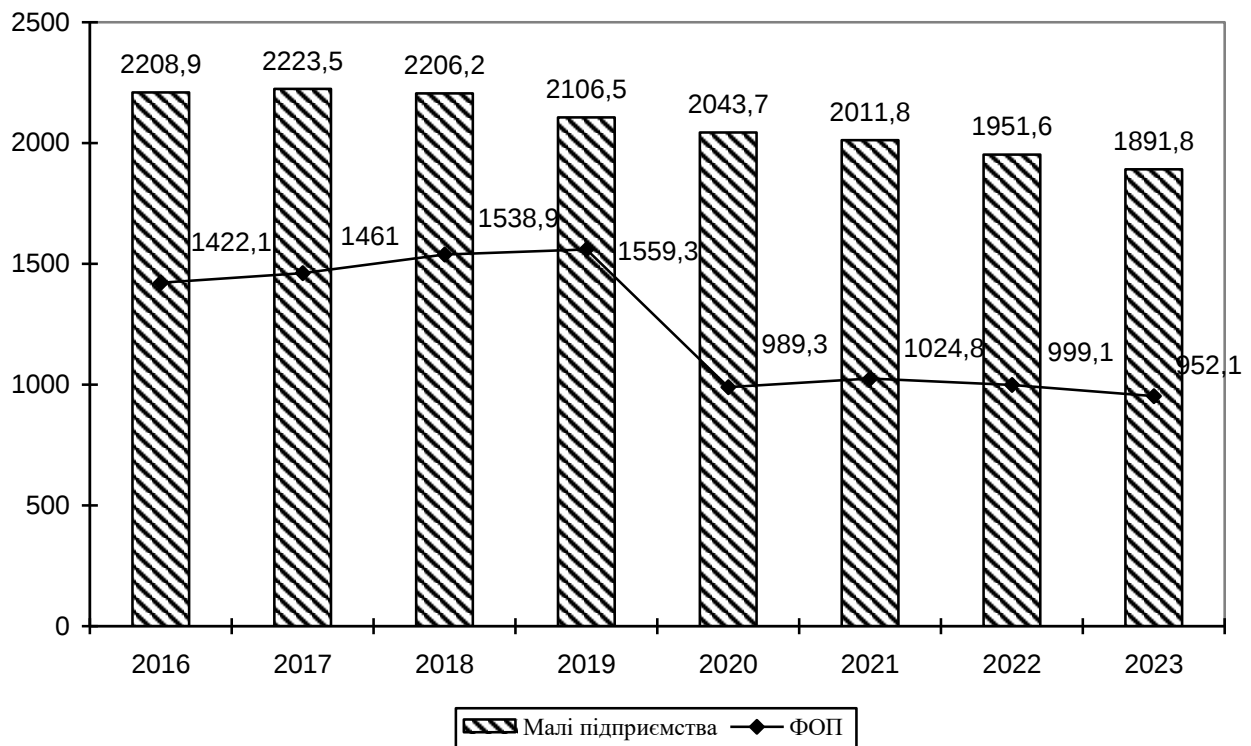

Рис. 2.4. Динаміка найманих працівників суб'єктів малого підприємництва в Україні, тис. осіб

За структурою обсягу реалізації малих підприємницьких структур превалюють невиробничі сфери діяльності, оскільки вони мають відносно швидкий оборот коштів та не вимагають великого початкового капіталу. Особливо, це оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, хоча їх питома вага і зменшується щороку, але продовжує займати найбільшу частку в загальному обсязі реалізації (96,5% в 2023 р.), що можна пояснити посиленням внутрішнього споживчого попиту.

У 2023 р. зростання попиту на світовому ринку зернових культур та овочів був основним чинником приросту сільськогосподарського виробництва,

зростання питомої ваги якого відбулося вдвічі (з 8,3% до 13,2%) [29].

Зазначимо, що фінансовий результат до оподаткування малих підприємницьких структур, які одержали прибуток за 2023 рік склав 39640,9 млн. грн, що у відсотках до загальної кількості підприємств становить 66,0%. Прибуток був отриманий за такими галузями, як оптова та роздрібна торгівля (10341,4 млн. грн.), сільське господарство, мисливство, лісове господарство (8383,3 млн. грн.), промисловість (4051,1 млн. грн.), операції з нерухомим майном (3896,9 млн. грн.) та фінансова діяльність (2764,5 млн. грн.). Ці галузі є “традиційними”, які забезпечували позитивний результат щороку за період 2018-2023 рр. [29].

Найбільш від’ємне значення фінансового результату до оподаткування мали малі суб’єкти господарювання, які здійснюють свою діяльність у сферах: операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 19 351,5 млн. грн.; торгівля та надання послуг – 13220,4 млн. грн.; оптова торгівля та посередництво в оптовій торгівлі – 11207,2 млн. грн.; будівництво – 4 128, 8 млн. грн.; діяльність транспорту та зв’язку – 2 082 млн. грн.

Зазначимо, що у 2020 р. фінансові результати до оподаткування (тобто сальдо між малими підприємницькими структурами, які одержали прибуток та ті, які одержали збиток) склали мінус 15647,1 млн. грн., або по 7229 грн. збитків на кожного працівника. У 2021 р. в умовах загального поживавлення економіки фінансові результати малих підприємницьких структур покращилися, але залишилися негативними: мінус 5057,3 млн. грн., або по 2418 грн. збитків на одного працівника. В 2022 р. ці показники погіршилися майже вдвічі: мінус 9254,0 млн. грн., або по 4511 грн. збитків на кожного працівника. А в 2023 р. фінансові результати до оподаткування склали мінус 25057,9 млн. грн. або по 8687 грн. збитків на одного працівника. Ці цифри особливо контрастно виглядають в порівнянні з фінансовими результатами решти підприємств суб’єктів господарювання (великих і середніх), які всі останні три роки були

позитивними і склали в перерахунку на одного працівника 12091 грн. прибутку у 2020 р., 21689 грн., у 2021 р. та 15089 грн. у 2022 р. [29].

Аналіз показників свідчить про те, що в Україні в цілому і в регіонах суттєвих позитивних змін у розвитку діяльності малих підприємницьких структур немає. Спостерігається позитивна динаміка щодо зміни кількості малих підприємницьких структур на 10 тис. осіб наявного населення у 2023 р., при тому, що протягом 2020-2022 рр. вона була негативною. Має місце стала тенденція до зменшення кількості зайнятих працівників на малих підприємницьких структурах, починаючи з 2018 року в середньому на 3,5% щорічно. Також відбувається зменшення частки обсягу реалізованої продукції малими підприємствами до загального обсягу реалізації [29].

Проблема активізації інноваційної діяльності розвитку підприємництва, враховуючи її роль у розвитку національної економіки, набуває особливої актуальності. Досліджуючи економічні перетворення в Україні, важливо простежити динаміку їх кількісних і якісних змін. Розглянемо більш наглядно про кількість малих підприємницьких структур, що займалися інноваційною діяльністю, та їх питому вагу в загальній чисельності суб'єктів господарювання.

В Україні нараховується більше 47747 промислових підприємств, що складає 13,1% від їх загальної кількості. Обсяг реалізованої промислової продукції становив 1404564 млн. грн., найбільшу питому вагу в її обсязі займала продукція переробної промисловості: постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (24,5%); виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (18,3%); металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (16,0%); машинобудування (10,2%) [29].

За даними Державної служби статистики України інноваційною діяльністю у промисловості в 2023 р. займалися 1715 підприємницьких структур або 16,8% обстежених промислових суб'єктів господарювання (у 2022 р. – 1758, або 17,4%). Понад три чверті інноваційно активних промислових підприємств займалися впровадженням інновацій (або 12,9% обстежених промислових) – це на 4,3%

менше, ніж у 2022 р. (рис. 2.5) [29].

Варто зазначити, що у 2023 р. кожне сьоме промислове підприємство займалось інноваціями, а кожне шосте впроваджувало інновації у свою діяльність. Найбільша кількість інноваційно активних підприємств знаходиться в Києві, Харківській, Запорізькій, Львівській та Миколаївській областях. В Україні майже 60% інноваційної продукції створюють підприємства, що належать до галузей виробництва третього та четвертого технологічних укладів. У той час, як у розвинених країнах світу понад 90% інвестицій вкладається у п'ятий та шостий технологічні уклади.

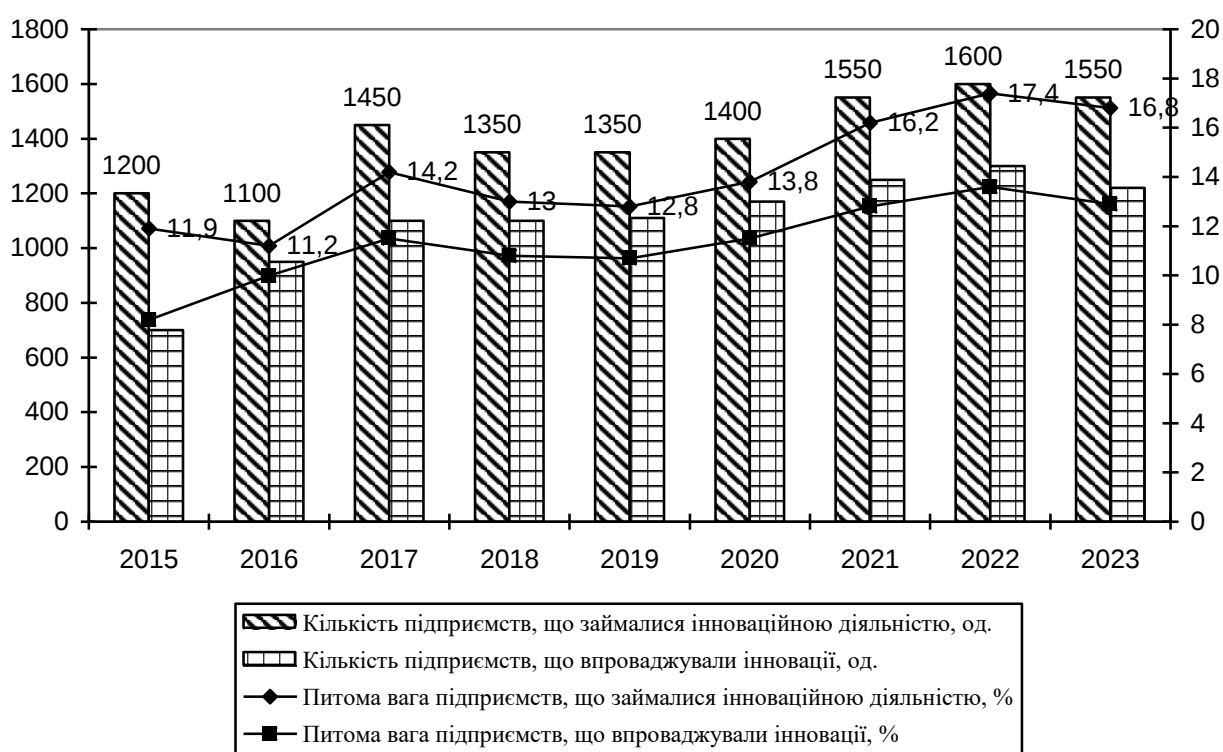

Рис. 2.5. Динаміка інноваційної активності промислових підприємств України

Нині наявного інноваційного потенціалу недостатньо для сталого розвитку інноваційної діяльності в цілому по країні: таке твердження базується на тому, що загалом інноваційна активність може бути визначена кількістю промислових підприємств, які створювали або впроваджували різноманітну інноваційну продукцію. Загалом переорієнтація виробничого потенціалу на новітні технології

в Україні здійснюється повільно, у багатьох галузях промисловості продовжує домінувати тенденція не оновлення виробничих потужностей, а завантаження наявних, недостатньо продуктивних.

Затримка у їх модернізації та впровадженні інновацій дедалі збільшує розрив між можливостями вітчизняних виробників та їхніх конкурентів, поглиблює технологічне відставання від світових лідерів. Вкрай низькими сьогодні залишаються обсяги виробництва високотехнологічної, отже високоефективної продукції. Для більшості існуючих виробництв використання інновацій не є головним фактором розвитку.

Вклад промислового комплексу в економіку, досягнення Україною рівня технологічно розвинених країн, наближення якості життя до європейських стандартів визначає провідну роль і місце промисловості у забезпеченні найважливіших стратегічних інтересів держави. Саме тому, на наш погляд, доцільно простежити динаміку основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств України в умовах глобалізаційних змін.

Упродовж 2021-2023 рр. інноваційною діяльністю в промисловості займалося 24657 малих підприємницьких структур (протягом 2019-2021 рр. – 26521 малих підприємств суб'єктів господарювання), серед яких з: технологічними інноваціями – 1849; продуктовими інноваціями – 334; процесовими інноваціями – 731 та з не технологічними інноваціями – 3025. Фінансову підтримку держави отримали 1,0% малих підприємницьких структур із держбюджету і 1,8% – з місцевих бюджетів, загальна частка отриманих коштів становила 1,9% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності (у 2021 р. – 2,2%). По дванадцять підприємств отримали кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, частка яких становила 1,3% і 13,1% відповідно (1,3% і 8,7%); 55 підприємств скористалося кредитними коштами, їхня частка значно скоротилася і склала 6,6% (21,0%).

У 2021 р. частка реалізованої продукції малими підприємницькими структурами, яка була новою для ринку складала 6,4%, що на 1,1% більша за

2019 р. Зокрема, частка реалізованої продукції, яка була новою для підприємства становила 21,4% (у 2019 р. – 23,8%); продукція, яка була не зміненою або лише поверхнево модифікованою у порівнянні з 2019 р. збільшилась на 7,7% і становила 72,2% [29].

Один з основних напрямів інноваційної діяльності малих підприємницьких структур України полягав насамперед у придбанні машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг. Досить вагома частка підприємницьких структур займалася дослідженнями та розробками (табл. 2.1) [29].

Таблиця 2.1

Розподіл малих підприємницьких структур з технологічними інноваціями за напрямками інноваційної діяльності в Україні, %

Напрями інноваційної діяльності	Роки		
	2017-2019	2019-2021	2021-2023
Дослідження та розробки у тому числі:			
- внутрішні НДР	24,5	19,1	20,7
- зовнішні НДР	10,3	7,1	7,4
Придбання машин обладнання та програмного забезпечення	76,8	71,6	74,6
Придбання зовнішніх знань	19,2	9,6	11,0
Навчальна підготовка для інноваційної діяльності	30,9	23,8	17,8
Ринкове запровадження інновацій	23,1	21,2	12,8
Інше	21,7	29,3	20,4

В структурі досліджень та розробок переважали внутрішні науково-дослідні роботи, сума яких з роками стабільно зростала, на відміну від зовнішніх науково-дослідних робіт. Також значна частка вітчизняних малих підприємницьких структур мали значні інші витрати, пов'язані з навчанням та підготовкою персоналу для розроблення і/або впровадження ними нових або значно вдосконалених продуктів і процесів; здійсненням ринкових запроваджень інноваційних продуктів та послуг, уключаючи ринкове дослідження і проведення рекламної кампанії; здійсненням процедури та технічної підготовки до

запровадження нових або значно вдосконалених продуктів і процесів, які ще не були ніде представлені тощо (табл. 2.2).

Як видно з табл. 2.2 у 2023 р. частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2019 р. скоротилася з 78,1% до 56,6%, в той час як витрати на внутрішні науково-дослідні розробки, зросли відповідно до 31,8%. Частка витрат на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) залишається досить низькою (8,1%).

Таблиця 2.2

Розподіл обсягу витрат на технологічні інновації малими підприємницькими структурами в Україні, %

Напрями інноваційної діяльності	Роки		
	2017-2019	2019-2021	2021-2023
Дослідження та розробки у тому числі:			
- внутрішні НДР	9,9	16,1	31,8
- зовнішні НДР	9,9	6,7	3,6
Придбання машин обладнання та програмного забезпечення	78,1	76,2	56,6
Придбання зовнішніх знань	2,1	0,9	8,1

Кількість малих підприємницьких структур, що впроваджували інновації, за типами інноваційної діяльності представлено на рис. 2.6, який наглядно показує, що характерною рисою інноваційної діяльності малих суб'єктів господарювання є їхня переважна орієнтація на створення не технологічних інновацій. Зазначимо, що тільки кожне десяте мале підприємств України впроваджує інновації. Більшість із них запроваджують продуктові і процесові інновації. Процеси провадження в основному відлагоджені, але майже в кожного п'ятого – вони перервані чи продовжувані.

Як видно з рис. 2.7, із загальної кількості обстежених малих підприємницьких структур 5,3% займалися лише не технологічними інноваціями, 3,1% – технологічними інноваціями, 1,2% – продуктовими та процесовими, 76,7% – взагалі не впроваджували інновації.

Найбільша частка підприємницьких структур, що впроваджували

організаційні інновації належить підприємствам з виробництва устаткування, харчових продуктів, хімічної та нафтохімічної промисловості, виробництво електронного та оптичного устаткування.

Найбільш активними суб'єктами господарювання, що впроваджували маркетингові інновації, були підприємницькі структури переробної промисловості, харчових продуктів, напоїв, з виробництва машин та устаткування. В основному малі підприємницькі структури впроваджували нові методи продажу, включаючи значні зміни в дизайні або упаковці продукту, та його просуванні на ринок.

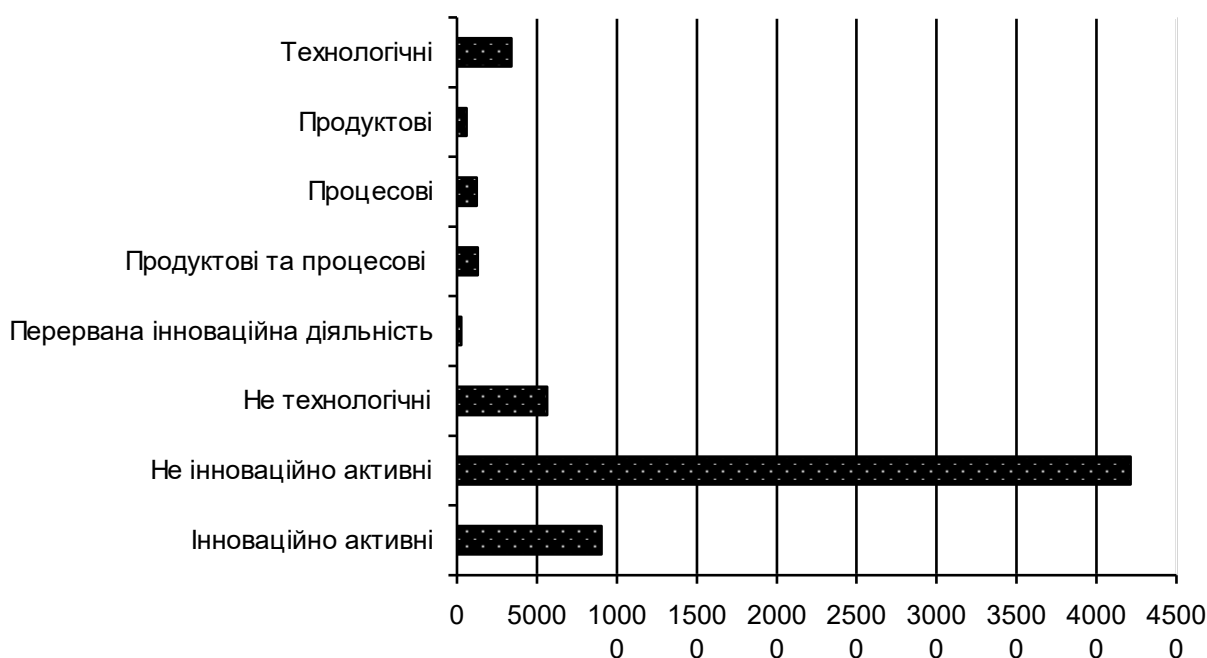

Рис. 2.6. Розподіл малих підприємницьких структур за типами інноваційної діяльності в Україні в 2023 р.

В цілому можна спостерігати тенденцію до збільшення інновацій в галузях як з незначною інновативністю, а саме харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, так і в високотехнологічних секторах економіки, а саме безпосередньо у виробництві устаткування. Проте, варто зазначити, що без належної інвестиційної підтримки інноваційні процеси в Україні розвивались регресивно, в

основному з використанням науково-технологічних надбань попередніх років.

Отже, аналіз показників свідчить про те, що в Україні питома вага малих підприємницьких структур, що займались інноваційною діяльністю, більша за питому вагу підприємницьких структур, що впроваджували інновації. Це пояснюється тим, що не кожне нововведення можна і доцільно впроваджувати.

2.2. Дослідження малих інноваційних підприємств області

Посилення регіонального компоненту в реалізації інноваційної політики держави і формування передумов інтелектуальної економіки обумовлює важливість розвитку регіонального науково-технічного потенціалу та підвищення ефективності його використання. Тому слід приділяти більше уваги малому інноваційному бізнесу окремої області, його специфічним рисам та бар'єрам у розвитку.

Основні показники стану малого бізнесу Миколаївського регіону наведено в табл. 2.3 [30].

Таблиця 2.3

Основні показники малого бізнесу Миколаївської області

Показник	Усього		Малі підприємства		У % до загальної кількості	
	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.
Кількість підприємств, од.	10767	10449	10400	10105	96,6	96,7
Кількість зайнятих працівників, осіб	134930	126293	49051	46770	36,3	37,0
Витрати на оплату праці, тис. грн.	4426447,2	4581249,9	860008,5	893239,0	19,4	19,5
Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн.	54129635,9	63784047,2	13144539,2	16249566,0	24,3	25,5
Фінансові результати до оподаткування, тис. грн.	1068499,3	4131128,0	188848,7	1617026,0	17,7	26,7

Як видно з табл. 2.3 малий бізнес Миколаївської області найбільш чисельний у загальній кількості підприємств, в ньому зайнято більш 1/3 усіх працівників, він оплачує працю 1/5 усіх робітників регіону та реалізує 1/4 продукції (товарів, послуг) у загальному об'ємі.

Інструментом реалізації на регіональному рівні державної політики розвитку підприємництва є Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2025-2030 роки [2]. Програма являє собою узгоджений за ресурсами, виконавцями і строками реалізації комплекс заходів (проектів), спрямованих на створення нормативно-правових, фінансових, ресурсних, інформаційних та інших умов розвитку малого та середнього підприємництва в регіоні. Ця програма тісно пов'язана з Програмою економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2025-2030 роки “Миколаївщина-2025” і є логічним продовженням Регіональної програми підтримки малого підприємництва у Миколаївській області на 2024-2025 роки.

Місцеві програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2024-2025 роки затверджені також у 19 районах та 5 містах обласного значення.

Як показує аналіз стану фінансового забезпечення реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва, на регіональному рівні загальне фінансування зазначених програм до 2025 р. простежувалося в межах планових показників, однак з 2022 р. відбувалося поступове зменшення обсягів фінансування і протягом 2021-2023 рр. здійснювалося на рівні 33,47% [30].

Необхідно відмітити, що протягом 2023 р. зберігалася значна диспропорція в обсягах фактичного фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. Разом з цим, мала місце регіональна нерівномірність у бюджетному фінансуванні програм підтримки малого підприємництва, що спричинило значні диспропорції в обсягах коштів щодо кількості малих інноваційних підприємств, а це негативно позначається на ефективності виконання програм та вирішенні проблем функціонування малих інноваційних підприємств, а відтак, і на соціально-економічному розвитку регіонів.

З наведеного рис. 2.7 можна відзначити, що найбільші обсяги фінансування на виконання регіональної та місцевих програм розвитку малого підприємництва Миколаївської області були у 2017-2023 рр.

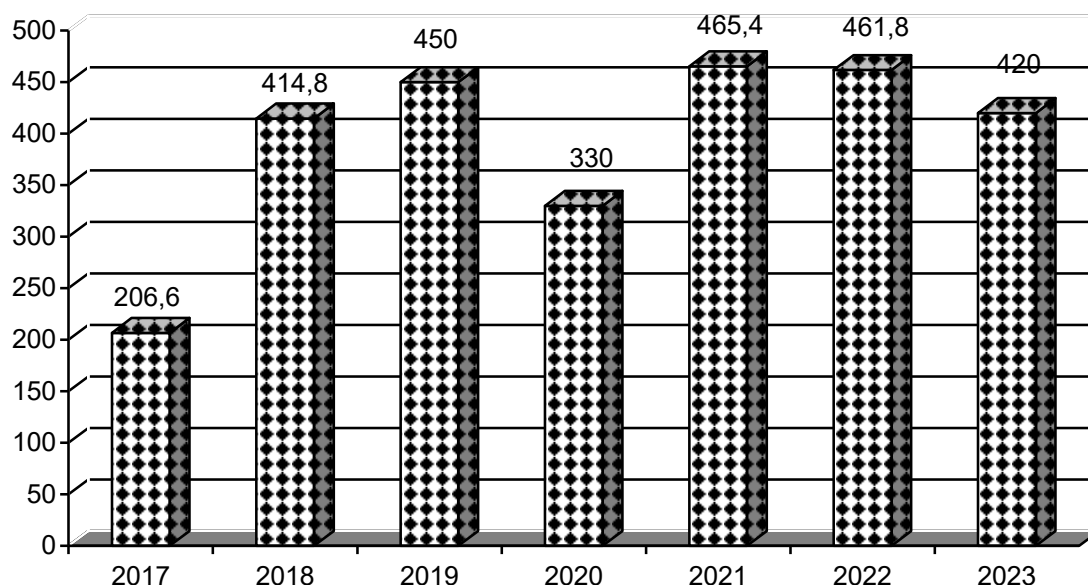

Рис. 2.7. Фінансування заходів регіональної програми розвитку малого підприємництва в Миколаївській області, тис. грн.

Необхідність формування сприятливих умов для подальшого розвитку об'єктів інфраструктури зумовлена ресурсною підтримкою суб'єктів малого підприємництва шляхом надання їм вільних приміщень та виробничих площ, обладнання та іншого майна комунальної власності на умовах пільгової оренди та продажу у власність, виділення земельних ділянок для здійснення підприємницької діяльності.

У цьому напрямку, за результатами проведеного аналізу у 2019-2023 рр., зазначимо, що органи виконавчої влади на місцях, здійснювали моніторинг кількості та площ вільних приміщень виробничого та невиробничого призначення, що пропонувалися для викупу або передачі в оренду суб'єктам підприємництва для здійснення ними підприємницької діяльності, зазначена інформація розміщувалася в інформаційних бюлетенях та регіональних засобах масової інформації.

Варто відзначити, що протягом 2023 р. місцевими органами виконавчої влади надавалася матеріально-технічна допомога суб'єктам малого підприємництва. Малим суб'єктам господарювання забезпечувалися вільними нежитловими приміщеннями, устаткуванням, сільськогосподарською технікою, запчастинами, паливно-мастильними і посівними матеріалами.

Одним з найбільш важливих показників, що характеризують інноваційну сферу країни та зокрема окремої області, є частка інноваційно-активних підприємств, тобто питома вага підприємств, що активно проводять інноваційну діяльність. Так, якщо аналізувати період 2021-2023 рр., то можна зробити висновок, про негативну тенденцію зменшення частки інноваційно-активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств Миколаївської області з 29,8% до 19,9% (табл. 2.4) [30].

Таблиця 2.4

Інноваційна активність промислових підприємств Миколаївської області

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання нових технологій ²	підготовка виробництва для впровадження інновацій ³	придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій ⁴	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%	тис.грн.							
2015	9,6	239700,9	139462,2	х	х	609,6	50399,7	45558,9	3670,5
2016	8,3	240873,7	87380,0	87380,0	—	—	х	80352,2	73141,5
2017	13,5	341987,3	139759,2	138294,0	1465,2	16,2	х	186363,4	15848,5
2018	13,3	426311,0	182485,5	182228,1	257,4	230,2	х	236397,3	7198,0
2019	16,6	519146,5	160757,5	160600,4	157,1	—	х	349732,1	8656,9
2020	22,8	403040,7	221839,9	217625,4	4214,5	361,8	х	157643,3	23195,7

2021	29,8	362203,2	139230,0	136989,6	2240,4	736,1	x	211690,2	10546,9
2022	24,9	716449,3	609825,8	597877,4	11948,4	3460,0	x	87053,2	16110,3
2023	19,9	606789,6	187412,2	184965,6	2446,6	110,8	x	418046,8	1219,8

¹ З 2016 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² З 2016 року придбання інших зовнішніх знань;

³ З 2016 року показник віднесено до інших витрат;

⁴ З 2016 року придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

Зменшення інноваційної активності спричинено браком у підприємств власних коштів, а також великою вартістю кредитних ресурсів. Хронічний дефіцит фінансових ресурсів, як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на рівні держави, зрештою призвів до втрати вітчизняного пріоритету на ряд не запатентованих вчасно винаходів, наприклад, на конструкцію соняшникової жатки, розробленої на вищому за світові аналоги рівні. Падає і загальний технічний рівень техніки, що пов'язано, перш за все, з відтоком із наукової сфери спеціалістів вищої кваліфікації.

Перехід до ринкових відносин істотно змінив структуру джерел фінансування інвестицій та інновацій. У даний час основним джерелом є власні кошти підприємств Миколаївської області (табл. 2.5) [30].

Таблиця 2.5

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств Миколаївської області, тис.грн.

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інших джерел
2016	240873,7	221455,7	—	—	19418,0
2017	341987,3	305815,7	—	1685,0	34486,6
2018	426311,0	418133,5	—	—	8177,5
2019	519146,5	516058,5	—	—	3088,0
2020	403040,7	396895,7	—	—	6145,0
2021	362203,2	283633,2	1894,6	73233,3	3442,1
2022	716449,3	172141,3	5256,1	539051,9	—
2023	606789,6	555356,6	3107,0	48326,0	—

Як бачимо, інноваційний розвиток малого підприємництва в регіоні є особливо актуальним питанням, адекватне вирішення якого є запорукою

економічного зростання України. Однак, проблеми в управлінні інноваційною діяльністю гальмують інноваційні перетворення в регіонах України. Заходи програм виконані не в повному обсязі через недостатність фінансового забезпечення та недосконалість законодавчої бази з питань розвитку підприємництва. Реалізація економічного потенціалу малих підприємницьких структур потребує подальшої дерегуляції підприємницького середовища, а також розширення можливостей доступу малих підприємців до фінансових ресурсів.

Основним видом інновацій, які здійснювались на миколаївських підприємствах, було освоєння виробництва нових видів продукції (табл. 2.6). У той же час, найбільш прибутковими у довгостроковій перспективі є не продуктові, а технологічні інновації, які сприяють економічному зростанню не лише у теперішній час, а дозволяють підвищити конкурентоспроможність підприємства на значно більший період у порівнянні з виробництвом лише нових видів продукції [30].

Таблиця 2.6

Впровадження інновацій на промислових підприємствах Миколаївської області

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	у т. ч. маловідходні, ресурсозберігаючі, од.	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2016	4,4	9	5	12	2	0,5
2017	6,4	20	5	26	12	1,2
2018	7,4	29	11	44	18	3,1
2019	9,1	30	11	41	15	8,5
2020	9,7	36	9	34	13	3,3
2021	13,8	29	1	61	15	0,9
2022	11,7	13	—	268	9	3,0
2023	10,1	35	5	68	7	1,5

За станом на 01.07.2024 р. в Миколаївській області зареєстровано 634 об'єкти інфраструктури підтримки малого підприємництва, у тому числі: 11 бізнес-центрів, 7 лізингових компаній, 305 небанківських фінансово-кредитних установ, 3 фонди підтримки підприємництва, 32 інвестиційних та інноваційних фонди та компанії, 241 інформаційно-консультативну установу (у тому числі: юридичні фірми, консалтингові компанії, навчальні центри тощо), 35 громадських об'єднань суб'єктів підприємництва [2].

Основна кількість бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів та інших об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва області зосереджена в 5 містах обласного значення, у тому числі у м. Миколаєві. В районах області консультаційну підтримку надають фізичні особи – підприємці, а також фахівці регіонального фонду підтримки підприємництва у Миколаївській області в рамках виконання Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2025-2030 роки [2].

У Миколаївській області діє “Лабораторія інноваційних технологій”, основною метою якої є створення та підтримка новітнього середовища ведення малого та середнього бізнесу. Основний напрям діяльності – дослідження й вивчення нових шляхів та методів отримання доходу підприємцями, основні сфери досліджень – Інтернет-технології, Hi-Tech технології.

Але, не дивлячись, на державну підтримку малий інноваційний бізнес Миколаївської області випробує значні труднощі у своєму становленні і подальшому розвитку. Серед основних причин, які стримують розвиток малого інноваційного підприємництва, необхідно відзначити низький рівень нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, незадовільний рівень економічної мотивації учасників інноваційного бізнесу (розроблювачів, виробників, інвесторів); відсутність державної політики міжнародного співробітництва у сфері інноваційно-технологічної діяльності. Окрім вище перерахованих факторів, на наш погляд, необхідно також вказати на значне технологічне відставання країни та області, застарілі основні фонди,

несприятливий економічний стан країни, недостатній рівень державної фінансової підтримки малого інноваційного бізнесу та декларативність інноваційної політики.

Також слід враховувати такий фактор, як недостатньо високий внутрішній інноваційний потенціал малих підприємств, що є основною перешкодою для впровадження ефективних інноваційних процесів.

Однією з головних причин зростаючого відставання Миколаївського регіону є те, що ідеї інноваційного розвитку, які взяті на озброєння світовим співтовариством, в Україні все ще залишаються на периферії реальних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Крім того, низькими залишаються рівень реалізації науково-технічних досягнень і на внутрішньому ринку.

2.3. Діагностика інноваційного розвитку малих підприємств області

Аналізуючи такий визначальний фактор розвитку як інновації, доречно зупинитись на прикладі однієї області, щоб дослідити поставленні завдання на регіональному рівні. Розглянемо, розвиток інноваційної діяльності на малих підприємницьких структурах, на прикладі Миколаївської області, де результатом ефективного розвитку є розроблення та впровадження інновацій на підприємстві і, як наслідок, випуск та реалізація інноваційної продукції.

Найбільш доступний метод моніторингу є ABC-XYZ-аналіз (специфічний метод контролінгу, санаційного аудиту та математико-статистичного аналізу). ABC-аналіз дозволяє виділити найбільш і найменш інноваційно активні підприємства. XYZ-аналіз дозволяє дати оцінку стабільності впровадження, реалізації та придбання інновацій на інноваційно активних підприємницьких структурах. Консолідація обох методів дозволяє сформулювати припущення, що не всі інноваційні підприємства характеризуються однаковим впливом на ефективність управління інноваційною діяльністю. Розглянемо детальніше метод

ABC-XYZ-аналізу на прикладі інноваційно активних малих підприємств Миколаївської області.

Зазначимо, що ABC-аналіз – це важливий метод, який можна використати для визначення ключових моментів і пріоритетів інноваційної діяльності. Це, у свою чергу, дає можливість виділити найбільш суттєві напрями діяльності, направити ділову активність в сферу підвищеної економічної значущості і одночасно понизити витрати в інших сферах за рахунок усунення зайвих функцій і видів робіт та підвищити ефективність організаційних і управлінських рішень завдяки їх цільовій орієнтації. У нашому випадку застосування ABC-аналізу базується на основі принципу В. Парето «Правило 80:20» або закон «важливої меншості» (уперше відкритий та теоретично обґрунтований у 1897 р.), яке можна сформулювати так: «за більшість можливих результатів 80% відповідає відносно невелика кількість причин 20%, тобто 80% річного обсягу реалізації інноваційної продукції забезпечує 20% інноваційно активних підприємств». Зокрема, інноваційно активні малі підприємства поділяються на три групи.

Група А: включає малі інноваційно активні підприємства, які здійснюють приблизно 80% річного обсягу реалізації інноваційних продуктів.

Група В: включає малі підприємства, які здійснюють приблизно 15% річного обсягу реалізації інноваційних продуктів.

Група С: включає інноваційно активні малі підприємства, які здійснюють приблизно 5% річного обсягу реалізації інноваційних продуктів.

Кінцева мета ABC-аналізу – концентрування уваги на пріоритетних напрямках розвитку інноваційно активних малих підприємств, а також визначення реальних шляхів підвищення обсягів реалізації їх інноваційної продукції.

XYZ-аналіз – це важливий метод, який можна використовувати для групування та класифікації об'єктів інноваційної діяльності. XYZ-аналіз можна сформулювати так: «від стабільності інноваційної діяльності, яка проявляється в періодичному здійсненні витрат на інновації, впровадженні, реалізації й

придбанні будь-яких нововведень, залежить точність прогнозування надійності інноваційної діяльності, яка забезпечується ефективним управлінням».

Група Х: характеризує стабільну інноваційну діяльність. Ефективне управління інноваційною діяльністю спонукає до стабільного здійснення витрат на впровадження, реалізацію та придбання інновацій на підприємствах Миколаївської області. Коефіцієнт варіації – 0-10%.

Група Y: характеризує помірну, можливо, нестабільну інноваційну діяльність. Характеризує нестабільність та несталість у здійсненні витрат на впровадження, реалізацію та придбання інновацій на малі підприємницькі структури Миколаївської області. Коефіцієнт варіації – 10-25%.

Група Z: характеризує нестабільну та нерегулярну інноваційну активність. Коефіцієнт варіації – більше 25%.

Кінцевою метою ABC-XYZ-аналізу є аналіз керівної інноваційної діяльності та формування висновків та пропозицій щодо ефективності здійснення управління на інноваційно активних малих підприємствах Миколаївської області. Отже, наведемо алгоритм (додаток А) та опишемо детальніше етапи здійснення ABC-XYZ-аналізу інноваційної діяльності малих підприємств.

1. Досліджуючи управління інноваційною діяльністю, визначаємо, що об'єктом аналізу необхідно вибрати інноваційно активні малі підприємства Миколаївської області щодо яких буде проводитися ABC та XYZ-аналіз. Із даних статистичного обліку Головного управління статистики у Миколаївській області та бухгалтерського обліку підприємств формуємо дані про стан інноваційної діяльності малих підприємницьких структур Миколаївської області: кількість інноваційно активних підприємств, перелік інноваційних малих підприємств, напрями проведення інноваційної діяльності.

2. Проводимо ABC-аналіз, який виконується в такій послідовності:

2.1. Із даних статистичного обліку формується список інноваційно активних малих підприємств Миколаївської області у 2023 р.

2.2. Із даних бухгалтерського обліку, наведених інноваційно активними

підприємствами Миколаївської області, вибираються дані про річний обсяг реалізованої інноваційної продукції за вартістю.

2.3. Розміри показників річного обсягу реалізованої інноваційної продукції за вартістю записуються за рейтинговим списком у послідовності від більшого до меншого.

2.4. Визначається питома вага кожного малого інноваційного підприємства Миколаївської області за вартістю C_i у загальному річному обсязі реалізованої інноваційної продукції у відсотках.

2.5. Знаходиться кумулятивна сума значення річного обсягу реалізованої інноваційної продукції за вартістю $\sum C_i$ кожного інноваційно активного малого підприємства Миколаївської області.

2.6. Проводиться класифікація інноваційно активних підприємств Миколаївської області за групами А, В та С відповідно до накопичувальної частки показника $\sum C_i$ у порядку її зростання (80% / 15% / 5%).

Проведені результати обчислення наведені в табл. 2.7 та відображені на рис. 2.8.

Таблиця 2.7

Результати інноваційно активних малих підприємницьких структур
Миколаївської області за АВС-аналізом

№ п/п	Умов- ні позна- чення	Назва підприємства	Від- носна частка	Накопи- чуваль- на частка	Нормалі- зований номер об'єкта	Група
1	Б15	ТОВ "Будконстанта"	0,553	0,553	0,06	А
2	Б2	ТОВ "Мікро-код"	0,247	0,800	0,12	А
3	Б16	ТОВ "Євро-дах"	0,031	0,831	0,18	В
4	Б5	ДП "Дорожні знаки"	0,030	0,861	0,24	В
5	Б17	ПП "Металіст"	0,026	0,887	0,29	В
6	Б13	ТОВ Науково-виробнича компанія "Миколаївмонтаж"	0,025	0,912	0,35	В
7	Б8	ТОВ "Прогрес"	0,022	0,934	0,41	С

8	Б14	ТОВ “Пласт-керамік”	0,017	0,951	0,47	С
9	Б3	ПП “Миколаївавтозапчастини”	0,014	0,965	0,53	С
10	Б1	ТОВ “Енерголіс”	0,013	0,978	0,59	С
11	Б6	ТДВ “Енергія плюс”	0,012	0,991	0,65	С
12	Б10	ТОВ “Ольдїс”	0,007	0,998	0,71	С
13	Б7	ТОВ “Аркада”	0,001	1,000	0,76	С
14	Б4	ПАТ “Трансрембуд”	0,000	1,000	0,82	С
15	Б9	ПП “Резон”	0,000	1,000	0,88	С
16	Б11	ТОВ “Сфера”	0,000	1,000	0,94	С
17	Б12	ТОВ “Галія”	0,000	1,000	1,00	С

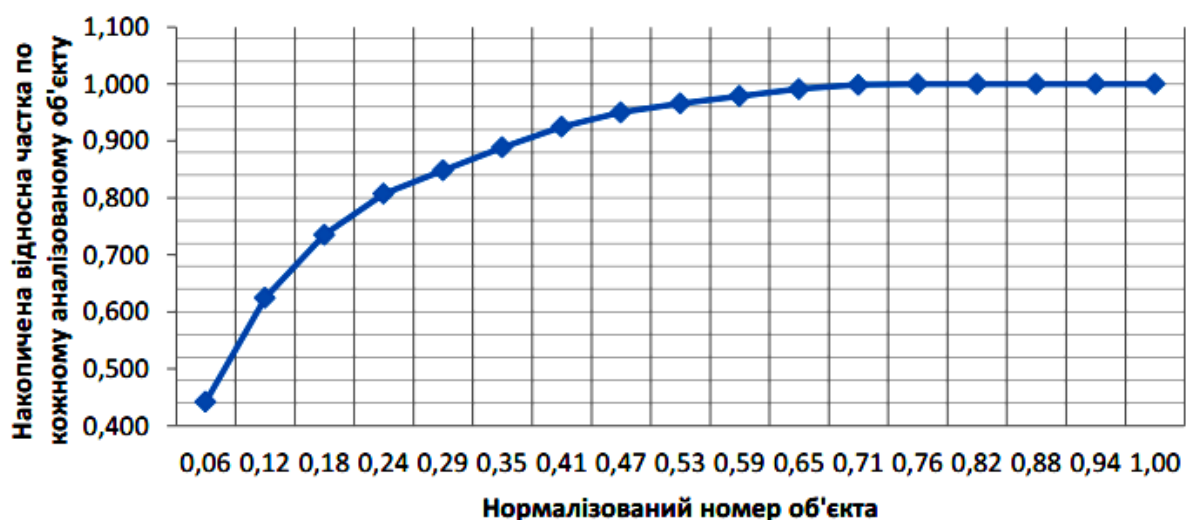

Рис. 2.8. Інноваційно активні малі підприємства Миколаївської області
групи ABC

3. Проводимо XYZ-аналіз, який виконується в такій послідовності:

3.1. Із даних статистичного обліку формується список малих інноваційно активних підприємств Миколаївської області за 2021-2023 рр.

3.2. Із даних статистичного обліку формується інформація про напрями здійснення інноваційної діяльності: упровадження інноваційних видів продукції, реалізація інноваційної продукції, нової для ринку, реалізація інноваційної продукції, нової для підприємства, упровадження нових технологічних процесів, придбання нової технологічної лінії, здійснення витрат на інновації кожного

інноваційно активного малого підприємства.

3.3. Розраховується коефіцієнт варіації $V_{j,k}$ для кожного інноваційного малого підприємства Миколаївської області за окремим напрямом здійснення інноваційної діяльності. Для обчислення коефіцієнта варіації використовуємо такі формули:

$$V_{j,k} = \frac{\sigma_{j,k}}{\bar{x}_{j,k}}, \bar{x}_{j,k} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \sigma_{j,k} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x}_{j,k})^2}{n}} \quad (2.1)$$

де, $V_{j,k}$ – коефіцієнт варіації; $\sigma_{j,k}$ – середньоквадратичне відхилення; $\bar{x}_{j,k}$ – середньоарифметичне значення показника за сумою періодів; x_i – i -те значення показника (в певному періоді); n – кількість періодів; j, k – номер інноваційно активного малого підприємства та напрям здійснення інноваційної діяльності.

3.4. Розраховується узагальнений коефіцієнт варіації V_j кожного інноваційно активного малого підприємства за наступною формулою:

$$\bar{V}_j = \frac{\sum_{k=1}^m V_{j,k}}{m} \quad (2.2)$$

де, V_j – узагальнений коефіцієнт варіації; t – кількість напрямів інноваційної діяльності; $t=6$.

3.5. Здійснюється ранжирування значень узагальненого коефіцієнта варіації у інноваційно активних промислових підприємств Миколаївської області по спаданню від найменшої до найбільшої.

3.6. Проводиться класифікація інноваційно активних промислових підприємств Миколаївської області за групами X, Y та Z у відповідності до діапазону змін розрахованого коефіцієнта варіації.

3.7. Проведені результати обчислення узагальнюються в табл. 2.8 та рис. 2.9.

Результати інноваційно активних малих підприємницьких структур
Миколаївської області за XYZ-аналізом

№ п/п	Умов-ні позначення	Назва підприємства	Коефіцієнт варіації	Накопичувальне значення коефіцієнта варіації	Нормалізований номер об'єкта	Група
1	2	3	4	5	6	7
1	02	ТОВ "Мікро-код"	0,5640	0,5640	0,06	Z
2	01	ТОВ "Енерголіс"	0,6721	1,2360	0,12	Z
3	08	ТОВ "Прогрес"	0,8080	2,0441	0,18	Z
4	04	ПАТ "Трансрембуд"	0,8333	2,8774	0,24	Z
5	013	ТОВ "Миколаївмонтаж"	0,8333	3,7107	0,29	Z
6	06	ТДВ "Енергія плюс"	0,8351	4,5458	0,35	Z
7	017	ПП "Металіст"	0,8881	5,4339	0,41	Z
8	03	ПП "Миколаївавтозапчастини"	0,9261	6,3600	0,47	Z
9	09	ПП "Резон"	0,9435	7,3034	0,53	Z
10	015	ТОВ "Будконстанта"	0,9962	8,2997	0,59	Z
11	010	ТОВ "Ольдїс"	0,9966	9,2963	0,65	Z
12	05	ДП "Дорожні знаки"	1,0000	10,2963	0,71	Z
13	07	ТОВ "Аркада"	1,0000	11,2963	0,76	Z
14	011	ТОВ "Сфера"	1,0000	12,2963	0,82	Z
15	012	ТОВ "Галія"	1,0000	13,2963	0,88	Z
16	014	ТОВ "Пласт-керамік"	1,0000	14,2963	0,94	Z
17	016	ТОВ "Євро-дах"	1,0000	15,2963	1,00	Z

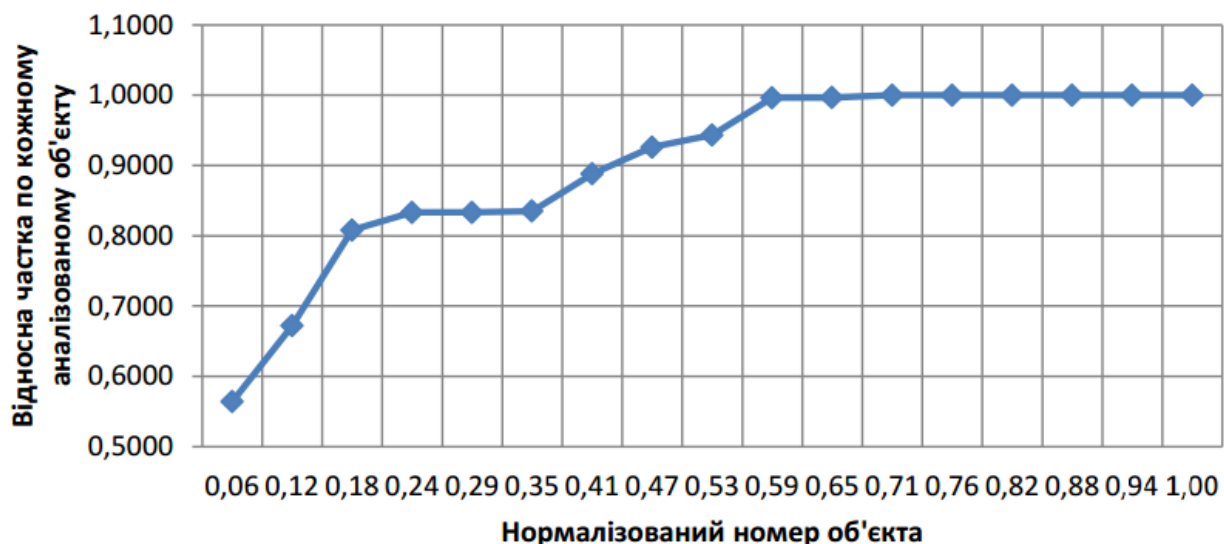

Рис. 2.9. Інноваційно активні малі підприємства Миколаївської області групи XYZ

4. Інтегруємо ABC та XYZ-аналіз у суміщену таблицю в додатку Б.

За розрахованими та зведеними розрахунками ABC та XYZ-аналізу інноваційно активних малих підприємств Миколаївської області будується графік залежності частки інноваційно активних промислових підприємств групи XYZ та частка інноваційно активних промислових підприємств групи ABC від загальної їх кількості.

5. На основі проведених розрахунків з метою аналізу й формування висновків щодо інноваційно активних промислових підприємствах Миколаївської області необхідно скористатися методом матричного подання інтегрованого ABC та XYZ-аналізу, який наведено на рис. 2.10.

ABC-аналіз XYZ-аналіз	A	B	C
X	-	-	-
Y	-	-	-
Z	D2; D15	D5; D13; D16; D17	D1; D3; D4; D6; D7; D8; D9; D10; D11; D12; D14

Рис. 2.10. Матриця ABC та XYZ-аналізу інноваційно активних малих підприємств Миколаївської області

У результаті суміщення ABC-аналізу та XYZ-аналізу в інтегровану матрицю ABC-XYZ-аналізу ми отримаємо 9 груп, які дозволять нам сформулювати висновки щодо управління інноваційною діяльністю на малих підприємствах Миколаївської області (рис. 2.11).

	А	В	С
Х	високий обсяг реалізації інноваційної продукції та високий ступінь надійності прогнозу внаслідок стабільності інноваційної діяльності	середній обсяг реалізації інноваційної продукції та високий ступінь надійності прогнозу внаслідок стабільності інноваційної діяльності	низький обсяг реалізації інноваційної продукції та високий ступінь надійності прогнозу внаслідок стабільності інноваційної діяльності
У	високий обсяг реалізації інноваційної продукції та середній ступінь надійності прогнозу внаслідок циклічної інноваційної діяльності	середній обсяг реалізації інноваційної продукції та середній ступінь надійності прогнозу внаслідок циклічної інноваційної діяльності	низький обсяг реалізації інноваційної продукції та середній ступінь надійності прогнозу внаслідок циклічної інноваційної діяльності
Z	високий обсяг реалізації інноваційної продукції та низький ступінь надійності прогнозу внаслідок стохастичної інноваційної діяльності	середній обсяг реалізації інноваційної продукції та низький ступінь надійності прогнозу внаслідок стохастичної інноваційної діяльності	низький обсяг реалізації інноваційної продукції та низький ступінь надійності прогнозу внаслідок стохастичної інноваційної діяльності

Рис. 2.11. Інтегрована матриця ABC та XYZ-аналізу щодо управління інноваційною діяльністю на малих підприємствах Миколаївської області

Аналізуючи результати інтегрованої матриці ABC-XYZ-аналізу, з'ясовано, що з сімнадцяти інноваційно активних малих підприємств Миколаївської області, тільки ТОВ “Енерголіс” та ТОВ “Будконстанта” мають високий обсяг реалізації інноваційної продукції, проте низький ступень надійності. Зокрема, ТОВ “Євродах”, ТОВ НВК “Миколаївмонтаж” та ПП “Металіст” характеризуються середнім обсягом реалізації інноваційної продукції. Визначено, що такі підприємства: ПП “Миколаївавтозапчастини”, ПАТ “Трансрембуд”, ТОВ “Аркада”, ПП “Резон”, ТОВ “Ольдїс” та інші мають низький обсяг реалізації інноваційної продукції, низький ступінь надійності прогнозу внаслідок стохастичної інноваційної діяльності.

Отже, використання суміщеного ABC і XYZ-аналізів дозволяє:

- визначити функціональні напрямки інноваційної діяльності та управління інноваціями на інноваційно активних малих підприємствах;

- виявити ключові чинники ефективного управління інноваційною діяльністю, які впливають на кількість малих інноваційних підприємств;
- підвищити ефективність системи управління інноваційною діяльністю на інноваційно активних підприємствах;
- підвищити частку інноваційно активних промислових підприємств, переймаючи досвід ефективного управління інноваційною діяльністю;
- перерозподілити зусилля управління залежно від кваліфікації та наявного досвіду.

Реалізація зазначених заходів дозволить промисловим підприємствам Миколаївської області та України зокрема, здійснювати оновлення продукції, технологій, отримувати інформаційне, фінансове, податкове, правове забезпечення реалізації інноваційних програм, реалізувати в повному обсязі інноваційну стратегію розвитку.

Отриманий регіоном позитивний досвід може бути потенційним прикладом під час реалізації інноваційної політики в інших регіонах України з метою збалансування рівня їх соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1. Перспективи розвитку малого бізнесу у контексті євроасоціації

Обговорення проблем, пов'язаних із вступом у дію з початку 2015 р. економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зазвичай точиться довкола ризиків і можливостей, зумовлених взаємним зниженням тарифних обмежень.

Проте слід пам'ятати, що майже трикратна девальвація гривні вже радикально змінила цінові пропорції, тож для лівової частки товарів зниження ставки мита (з 1 січня 2014 р. середня арифметична ставка знижується Україною з 5,0 до 2,4%, а Євросоюзом – з 7,6 до 0,5%) погоди не робить.

Значно важливішими є довгострокові чинники конкурентоспроможності, які пов'язані із структурно-технологічними особливостями вітчизняної економіки, її інституційною структурою, ефективністю державної політики та визначають стратегічно місце національної економіки у міжнародному поділі праці. Послідовна імплементація положень Угоди та передбачена цим документом уніфікація економіко-правового простору України з нормами Світової організації торгівлі (СОТ) мають суттєво спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сфері, надати можливість ефективного захисту інтересів українських експортерів на зовнішніх ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію і водночас суттєво обмежити міжнародними нормами можливості захисту внутрішнього ринку України. На нашу думку, саме в цьому потрібно сьогодні вбачати основні потенційні можливості – і основні ризики – реалізації Угоди.

Одним із визначальних напрямів, який має сприяти значному підвищенню ефективності реалізації вітчизняного економічного потенціалу, оптимізації участі

України у міжнародному поділі праці, зміцненню конкурентоспроможності національної економіки, є розвиток вітчизняного підприємництва. До Угоди закладено чимало важливих положень, які ми можемо і повинні використати, аби максимально сприяти реалізації цього важливого стратегічного завдання. Зокрема, статтею 379 Угоди передбачено співробітництво сторін для впровадження стратегій розвитку малих підприємств на принципах Європейської хартії малих підприємств, удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності малих підприємств, впровадження досвіду інноваційного підприємництва, кластерного розвитку.

Ці положення Угоди дають підстави для розширення контактів між відповідними інституціями України та ЄС і окремих країн Євросоюзу, насамперед нових членів, щодо ознайомлення з європейським досвідом, навчання управлінського персоналу, організації тренінгів і стажувань для представників бізнесу, залучення методичної підтримки для створення інституційного забезпечення сприяння малих підприємств (фондів, сервісних, дорадчих установ), розширення контактів між приватними підприємствами України та ЄС тощо.

Важливо, що згідно з положеннями Угоди можна пропонувати розширення частки фінансування програм розвитку малих підприємств у рамках технічної допомоги, яка надається. З урахуванням вищевикладеного для реалізації позитивного потенціалу Угоди про асоціацію вкрай важливою є синхронізація української політики дерегуляції та підтримки розвитку малих підприємств з європейською з урахуванням пріоритетів, притаманних Україні на сучасному етапі. Визначення пріоритетів розвитку малих підприємств, специфічних для національних інтересів України, дасть змогу пропонувати відповідні програмні засади залучення такої допомоги.

Перше. Впорядкування спрощеної системи оподаткування для малих підприємств. Подолати перманентний ризик скасування цієї системи, який суттєво погіршує підприємницький клімат в Україні та очікування бізнесу, можливо, через встановлення запобіжників її використання у схемах мінімізації

податкових зобов'язань, “відмивання” коштів і незаконного отримання готівки, необґрунтованого використання спрощеної системи щодо надприбуткових видів діяльності. Це можливо за рахунок звуження переліку видів діяльності, які підпадають під спрощену систему, виключення з них секторів, пов'язаних з отриманням пасивних доходів, надприбутків тощо. Варто також розглянути доцільність зниження рівня максимального доходу, який дає підстави для використання спрощеної системи.

Наразі у міжнародній практиці сфера застосування спрощеного способу нарахування податків зазвичай обмежується суб'єктами підприємництва з обсягом реалізації до 100 тис. дол. на рік. В Україні третю групу підприємств, щодо яких застосовується спрощена система, обмежено доходом у 20 млн грн. До того ж у європейській практиці спрощення системи оподаткування стосується здебільшого подання звітності, тоді як зниження ставок застосовують лише деякі країни. Зокрема, малі підприємства та мікропідприємства, за винятком компаній, цінні папери яких котируються на біржах, а також фінансових компаній, подають до державних органів лише баланс підприємства у скороченій формі.

Відтак, положення Угоди має бути використано для отримання методичної допомоги щодо адаптації української системи звітності до європейських стандартів, уніфікації податкової та статистичної звітностей з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Збереження спрощеної системи оподаткування при посиленні контролю за цільовим характером використання отриманої пільги можливе при інтенсивній інформатизації сфер діяльності малого бізнесу та податкової звітності. Цьому сприятиме фінансування за рахунок коштів європейської технічної допомоги впровадження відповідних програмних продуктів та устаткування для переходу на автоматизовані облік (мережа касових апаратів та інших засобів обліку) і звітність.

Друге. Сприяння розвитку інноваційного підприємництва. Розвиток інноваційного підприємництва є однією з важливих конкурентних переваг країн ЄС. Як демонструє європейська практика, використання цієї переваги потребує

спеціальних заходів державної політики. Адаптація вітчизняної системи підтримки до європейської моделі дасть можливість розраховувати на партнерську участь у реалізації європейських програм науково-технологічного та інноваційного розвитку. Зокрема, за підтримки ЄС можуть відбуватися:

- розробка та впровадження бюджетних програм фінансування наскрізного інноваційного процесу – від наукової розробки до виготовлення дослідних зразків на технологічних напрямках, визнаних пріоритетними;

- здійснення державних закупівель інноваційної продукції з визначенням максимального розміру підприємства, в якого здійснюються закупівлі, а в разі закупівлі у великих підприємств – з обов’язковим залученням підприємств малого бізнесу на субконтрактних засадах (досвід Великої Британії);

- надання державних грантів для малих і середніх підприємств на освоєння інноваційної продукції (товарів або послуг) на пріоритетних технологічних напрямках, залучення до фінансування таких грантів коштів міжнародних програм (COSME);

- формування низки довгострокових кредитних програм з фінансування інноваційних проектів малого бізнесу, які здійснюватимуться державними банками, із залученням для їх фінансування коштів міжнародних фондів і міжнародної технічної допомоги, при цьому важливою є координація з технологічними пріоритетами програми відродження промисловості ЄС;

- створення спеціалізованого банку венчурного кредитування за участі державного капіталу з розгалуженою регіональною мережею, з орієнтацією на кредитування малого бізнесу, формування політики такого банку з наданням пріоритетності кредитуванню інноваційних проектів, спираючись на наявний досвід Великої Британії, Німеччини, Франції, Нідерландів;

- нормативно-правова та організаційна підтримка створення комунальних банків, орієнтованих на кредитування інноваційних проектів місцевого розвитку, що здійснюються на засадах державно-приватного партнерства;

- надання правової та методичної підтримки щодо капіталізації інтелектуальної власності, створеної науково-технічними колективами та суб'єктами підприємництва;

- сприяння формуванню мережі венчурних фондів з відповідним нормативним визначенням їх правового статусу, регуляторних обмежень, прав і зобов'язань;

- спрощення доступу малих інноваційних підприємств до фондового ринку;

- надання малим підприємствам підтримки щодо адаптації до функціонування в умовах дії Зони вільної торгівлі між Україною а ЄС та імплементації Угоди про асоціацію;

- створення інформаційно-пошукових систем і баз даних інноваційних проектів і підприємств, прогресивних технологій, потреб у нових розробках і технологіях;

- заохочення транскордонної співпраці у науково-технічній сфері та за пріоритетними технологічними напрямками в рамках єврорегіонів (стаття 376 Угоди передбачає спільну реалізацію наукових програм і дослідної діяльності, навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників і спеціалістів, організацію спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку, обмін досвідом у сфері управління науково-дослідними установами, а також забезпечення належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень);

- налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення і безпосередньої правової та методичної підтримки одержання мікрокредитів суб'єктами підприємництва.

Третє. Сприяння поширенню кластерної організації малих підприємств. Кластери традиційно розглядаються у практиці ЄС як інструмент підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу, зміцнення ділових комунікацій,

реалізації горизонтальної інформаційної політики, міжсекторального та транскордонного співробітництва.

Кластерна модель широко застосовується для організації інноваційного підприємництва. У зазначеному контексті видається важливим скористатися методичною допомогою ЄС у нормативно-правовому врегулюванні поняття “кластер” та особливостей правового режиму їх фінансування на рівні господарського законодавства, поширенні серед бізнес-спільноти країн ЄС інформації щодо перспектив співробітництва з українськими діловими мережами з метою утворення міжнародних кластерів, розробці програмних документів щодо створення та розвитку інноваційних кластерів в Україні.

Участь у системі єврорегіонів сприятиме системному розвитку транскордонних кластерів. Важливим є налагодити за підтримки європейських партнерів широке інформування представників бізнесу щодо європейського досвіду кластеризації (приклади Італії, Німеччини, Австрії, Фінляндії тощо), практики налагодження сталих ділових зв’язків і використання конкурентних переваг кластеризації.

Четверте. Сприяння інтернаціоналізації малих підприємств як повноцінного включення до процесів міжнародної торгівлі та кооперації. Наразі інтернаціоналізація малого бізнесу перебуває в центрі уваги європейської політики як важливий чинник інклюзивності економічного розвитку, джерело мультиплікаційного ефекту економічного зростання для широкого кола економічних суб’єктів.

До того ж статтею 379 Угоди окремо передбачено підтримку з боку ЄС вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні. Спираючись на Угоду, Україна може звернутися по допомогу з боку ЄС для надання методичної підтримки реалізації виходу українських малих підприємств на ринки ЄС, утворення експортних консорціумів, експортоорієнтованих кластерів, державних інституцій фінансової та організаційної підтримки експортерів.

Частину коштів фінансової допомоги може бути спрямовано на програми експортного кредитування малих підприємств через уповноважені банки. Перспективним є розвиток транскордонного співробітництва з широким залученням місцевих і регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва, зміцненням транскордонних і регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства (статті 446-447 Угоди). Торговельно-промислова палата України, інші громадські ділові об'єднання можуть розгорнути роботу щодо взаємного поширення інформації про товарні та інвестиційні пропозиції малих підприємств України на теренах ЄС, і навпаки.

П'яте. Організація "посівної" підтримки малих підприємств у регіонах з ознаками депресивності. Можливість скористатися багатим європейським досвідом стимулювання започаткування бізнесу є вельми важливою з огляду на проблеми регіонального розвитку в Україні та потреби реструктуризації депресивних, зокрема старопромислових, регіонів.

Пріоритетними у цій сфері є:

- надання на базі наявної мережі центрів зайнятості методичної допомоги в започаткуванні бізнесу, спільної розробки бізнес-планів для отримання мікрокредитування тощо;

- надання у власність або в довгострокову оренду за символічну ціну вільних приміщень та іншого майна виробничого і невиробничого призначення, що перебуває у державній або комунальній власності, для організації нового чи розширення існуючого малого бізнесу;

- використання досвіду створення умов для розвитку креативних індустрій (туризм, культура, традиційні ремесла тощо) як засобу диверсифікації структурних пріоритетів депресивних територій;

- відновлення на загальноукраїнському та регіональних рівнях конкурсів у форматі публічних шоу, на яких підприємці-початківці та мікропідприємці змагатимуться власними бізнес-проектами за отримання фінансування їх

реалізації від відомих інвесторів або грантової підтримки від інституцій сприяння розвитку бізнесу.

Шосте. Формування сучасної фінансової інфраструктури підтримки підприємництва в Україні за європейським зразком. Пріоритет у спрощенні доступу малого бізнесу до фінансування має надаватися шляхом заохочення фінансових установ до розширення програм мікрокредитування, зокрема через впровадження спеціалізованих регуляторних вимог до таких установ. Надання більшої частки прямої державної фінансової підтримки має бути оптимізоване шляхом делегування повноважень відбору її реципієнтів уповноваженому банку або новоствореній спеціалізованій державній установі.

Для залучення та використання коштів міжнародної технічної допомоги доцільним є виділити низку уповноважених банків, оптимально – з державним капіталом. Як альтернатива можливе за погодженням з донорами утворення окремої фінансової установи, наглядову раду якої та частину керівництва буде представлено провідними європейськими фінансистами та яка розподілятиме міжнародні кошти, що спрямовуються на розвиток малих підприємств в Україні. При цьому переважну частину таких коштів доцільно використовувати на розбудову бізнес-інфраструктури, сприятливої для підприємництва: інформаційних, транспортних, логістичних мереж, інститутів “посівної” підтримки тощо.

Сьоме. Удосконалення діяльності вітчизняних управлінських інституцій, до сфери відповідальності яких належить реалізація державної політики щодо малих підприємств. Наразі в Україні відбулося розпорошення функцій державної політики стимулювання розвитку підприємництва між Державною регуляторною службою та Міністерством економічного розвитку та торгівлі. Тому для міжвідомчої координації поточної та стратегічної діяльності у цій сфері необхідно прийняти загальнодержавну стратегію розвитку малого й середнього бізнесу в Україні на засадах імплементації основних пріоритетів загальноєвропейського Акта малого бізнесу (Small Business Act) (підтримка

підприємництва, зниження регуляторного тягаря, спрощення доступу до фінансів і до ринків, інтернаціоналізація малого бізнесу), розробка якої має відбуватися у співпраці з провідними бізнес-асоціаціями України.

Можливо, доречним буде створити при Мінекономрозвитку спеціалізовану публічну агенцію як головного виконавця вищезгаданої стратегії, що матиме повноваження міжвідомчої координації завдяки входженню до її керівних структур повноважних представників основних органів виконавчої влади та інших організацій, які мають стосунок до проблем розвитку бізнесу. Угода про асоціацію дісталася Україні надто дорогою ціною, відтак, її потенціал має бути реалізований повною мірою.

Для цього євроінтеграційна ініціатива повинна перейти від чиновників, що сприймають імплементацію Угоди суто як механічну постановку галочок навпроти виконаних пунктів, до стратегічно мислячих політиків, які бачать у євроасоціації реальний шанс модернізаційного розвитку країни.

3.2. Шляхи співпраці малих інноваційних підприємств з великим бізнесом

Становлення інтрапренерства як одного з факторів розвитку інноваційної діяльності в економіці України є безперечно, досить перспективним напрямом гармонізації співпраці підприємств малого і великого бізнесу. Однак практично відсутні методичні засади його організації та функціонування в сучасних умовах ведення діяльності суб'єктами господарювання. На основі визначення основних чинників і складових інтрапренерства пропонується наступний алгоритм становлення інтрапренерства (рис. 3.1).

Цій механізм можна подати у вигляді послідовних, логічно пов'язаних етапів руху від базового традиційного підприємства до підприємства підприємницького типу, головною ознакою якого слід вважати чітку інноваційну спрямованість виробничо-збутової системи.

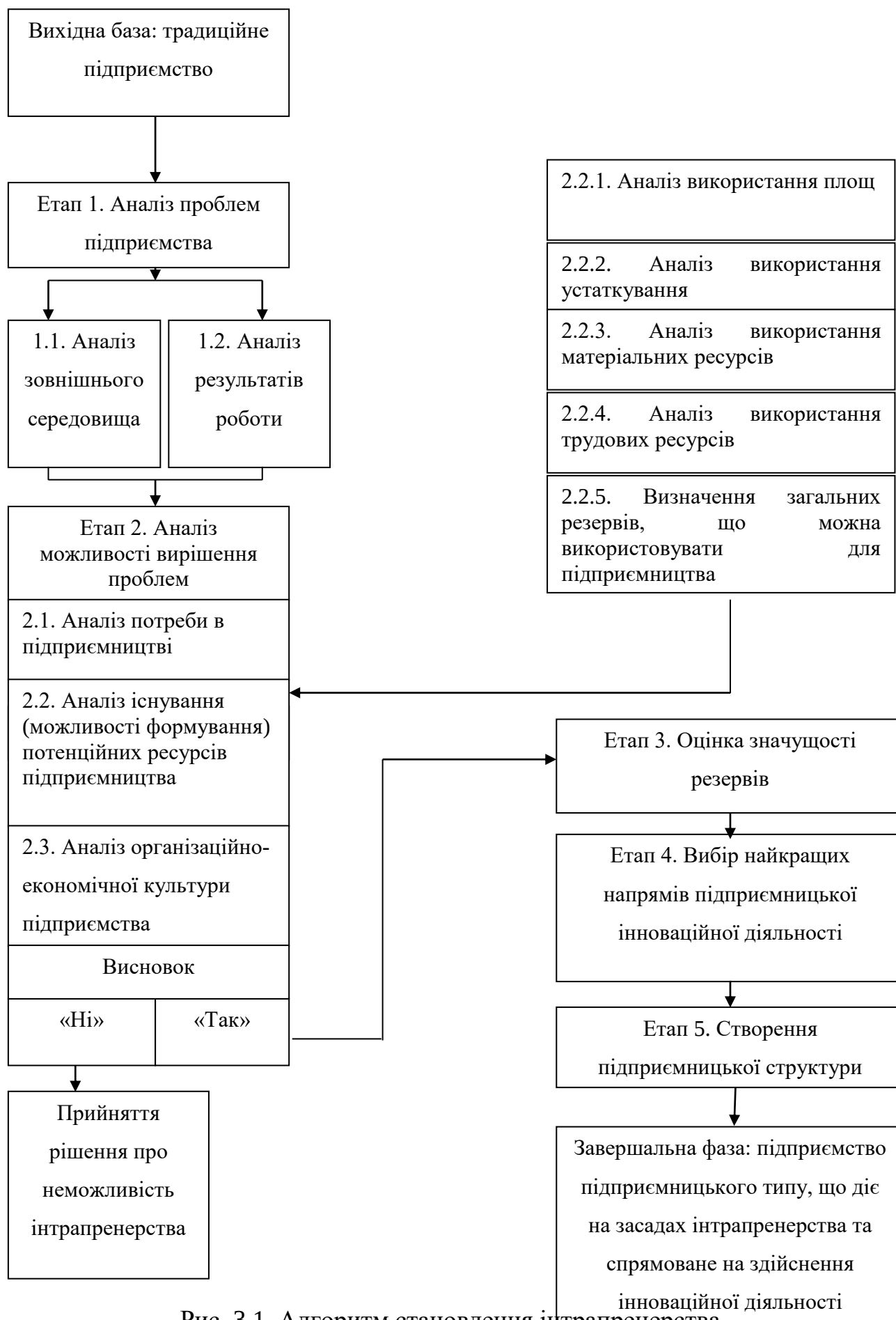

Рис. 3.1. Алгоритм становлення інтрапренерства

На першому етапі проводиться аналіз діяльності підприємства з метою визначення його первісних цілей і завдань на основі вивчення зовнішнього і внутрішнього середовища. Процес аналізу зовнішнього середовища охоплює такі складові: аналіз ділового середовища (оцінюється загальний стан економіки в країні та регіоні, фінансова, інноваційна та інвестиційна політика, соціально-культурні умови в суспільстві та регіоні, стан науково-технічного прогресу), аналіз ринкового середовища (включає аналіз загального стану ринку, розвиток ринку продукції, подібної до продукції базового підприємства, стан каналів розподілу та ін.), аналіз середовища конкурентів з метою вивчення їх фінансового стану, організаційно-технічного рівня, маркетингової діяльності.

Аналіз результатів діяльності підприємства оцінюється за трьома основними критеріями: річний прибуток, динаміка попиту на його продукцію за останні роки, завантаженість чи ступінь використання виробничої потужності підприємства, тобто її резервів.

Розглядаються можливі результати діяльності підприємства за критерієм прибутковості:

- якщо річний прибуток дорівнює чи нижче середньогалузевого і має негативну тенденцію, то головна проблема підприємства – виживання;

- якщо прибуток постійно знижується, то головне завдання полягає в забезпеченні одержання додаткового прибутку і перспективному організаційному розвитку;

- якщо прибуток підприємства вище середньогалузевого і, принаймні, не знижується, то основна мета – забезпечення постійного одержання додаткового прибутку.

Позитивна динаміка попиту на продукцію підприємства засвідчує про відсутність необхідності введення нових видів діяльності, а негативна - про потребу оновлення продукції. Недозавантаженість виробничих потужностей свідчить про недостатньо ефективну діяльність підприємства і про можливість підприємницької діяльності.

Наступним етапом є аналіз можливості вирішення проблем підприємства за рахунок інтрапренерства, що включає в себе три основних напрями:

1. Виявлення потреби в підприємницькій діяльності, необхідність якої може бути зумовлена:

- потребою виживання, що пов'язана з кризою основного виробництва, відсутністю засобів для ведення й розвитку основної діяльності;

- потребою одержання додаткового прибутку, що завжди є об'єктивно присутньою, навіть при ефективній роботі основного виробництва;

- потребою перспективного розвитку, що виникає на стадії згасання діяльності підприємства (з урахуванням життєвого циклу продукції). Причому освоєння нової продукції, нововведень на діючому виробництві проблематично, а іноді й неможливо.

2. Визначення потенційних ресурсних можливостей діяльності підприємницьких структур, а саме:

- потреба у фінансових ресурсах (фінанси базового підприємства, можливе залучення кредитів, засоби інвесторів і засновників);

- матеріально-технічні резерви підприємства;

- кадрові ресурси, що можуть бути використані для роботи в підприємницьких структурах.

3. Наявність організаційно-економічної культури базового підприємства, що цілком або частково відповідає організаційно-економічній культурі підприємства підприємницького типу. Особливу увагу варто приділити таким питанням:

- формування організаційної культури підприємства (цінностей, цілей та ін.), реорганізація системи управління і стимулювання, що ініціює й підтримує творчу, новаторську діяльність персоналу;

- створення системи стимулювання і добору перспективних підприємницьких ідей та їх носіїв;

– підбір інтрапренера – людини, що висуває і реалізує підприємницьку ідею;

– створення можливостей і стимулів з метою формування команди для реалізації підприємницької ідеї (на чолі з її автором).

На цьому етапі проводиться аналіз потреби в підприємництві та наявності (можливості формування) потенційних ресурсів і резервів підприємства. Пошук резервів підприємства варто починати з класифікації його ресурсів за ступенем використання.

Нині окремі структурні підрозділи підприємств цілком виключені з господарсько-виробничої діяльності. Це - не внутрішньовиробничі, а позавиробничі ресурси. При аналізі внутрішнього середовища підприємства необхідно поєднувати пошук позавиробничих і внутрішньовиробничих резервів.

Виявлення цих резервів дозволяє сконцентрувати виробничий процес, а деякі провідні виробничі підрозділи можна вивільнити для комерціалізації чи розвитку підприємства. Види резервів базового підприємства, що формують матеріальні можливості підприємства складаються з таких компонентів: основні фонди (споруди та приміщення), техніка і технології, інвестиційно-фінансове забезпечення, інтелектуально-кадровий ресурс, інформаційне забезпечення, менеджмент.

В економічній науці проблеми оптимального використання виробничих ресурсів розглядаються досить докладно. Причому особлива увага приділяється внутрішньовиробничим резервам, пов'язаним, насамперед, з інтенсифікацією виробничого процесу. Класифікацію цих резервів наведено в додатку В, де резерви розподілено по групах (номери 1, 2, 3 і т.д.), по видах (1.1., 1.2., 1.3. і т.д.) і по факторах використання (1.1.2., 1.1.3. і т.д.). Вони можуть бути задіяні при виявленні резервів підприємства на початковій стадії розвитку інтрапренерства.

Пошук резервів виробництва слід вести як у цілому по підприємству, так і по всіх його структурних підрозділах, службах і відділах. Показниками наявності резервів можна вважати такі:

K_n – коефіцієнт, що показує відношення всього обсягу випуску товарної продукції до середньорічної потужності;

K_z – середній коефіцієнт змінності роботи виробничих підрозділів;

$K_{p.ч.}$ – середній коефіцієнт використання робочого часу;

$K_{в.р.}$ – коефіцієнт відповідності розрахункової кількості робітників, необхідних для виконання річної програми фактичної;

$K_{в.у.}$ – коефіцієнт використання устаткування – співвідношення розрахункової кількості технологічного устаткування до фактичної;

$K_{с.в.}$ – ступінь відповідності кількості наявних робочих місць і фактично працюючих;

$K_{с.с.}$ – коефіцієнт використання сировини, що дорівнює відношенню кількості технологічних та інших відходів матеріалів до використаних у продукції.

За доступністю можна виділити три рівні резервів:

1. Наявні вільні резерви: вільні площі, споруди, обладнання, устаткування, сировина, що не використовуються, робітники, що знаходяться у відпустці без утримання, нереалізовані, незатребувані винаходи, раціоналізаторські пропозиції та ін.

2. Не повне (часткове або періодичне) використання площ, устаткування та ін.

3. Речовинні елементи, які недостатньо інтенсивно використовуються у виробничому процесі.

Для реалізації резервів 1-го рівня необхідно провести інвентаризацію і виявити ініціативу щодо їх використання в підприємстві. Для реалізації резервів 2-го рівня слід: проаналізувати ступінь завантаженості виробничих потужностей, ступінь не використання наявних ресурсів; перегрупувати роботи так, щоб за рахунок повного завантаження окремих структурних підрозділів, одиниць устаткування тощо, вивільнити інші речовинні елементи виробничого процесу для використання їх у підприємницькій діяльності. Для реалізації

резервів 3-го рівня потрібно проаналізувати ступінь інтенсивності використання виробничих потужностей, устаткування та ресурсів і впровадити комплекс заходів щодо підвищення ефективності виробничого процесу. Це допоможе вивільнити частину виробничих площ, устаткування, ресурсів і працівників, щоб використати їх у підприємстві.

Аналіз використання площ підприємства ґрунтується на даних інвентаризації всіх площ підприємства та передбачає такі процедури:

1. Аналіз наявних вільних площ. Якщо вільні площі є у наявності, здійснюється перехід до п'ятої процедури. У разі відсутності резерву площ, алгоритмом передбачається перехід до другої процедури.

2. Вивчення характеру і ступеня використання приміщень виробничих підрозділів. Результатом є виявлення можливостей ущільнення і формування резервів.

3. Оцінка ступеня інтенсивності використання площ і устаткування. Проводиться аналіз можливості вивільнення площі за рахунок інтенсифікації використання виробничих потужностей:

1. В процесі аналізу матеріальних ресурсів і сировини з'ясовують наявність усіх видів виробничих відходів (металу, дерева, пластмас та ін.) на всіх етапах технологічного процесу (обрізки на заготівельній ділянці, стружки, обпилювання на ділянках металообробки та ін.). Крім того, як резерви сировини можуть бути використані браковані вироби, вторинна сировина. Аналіз резервів сировини необхідно здійснювати в такій послідовності:

1. Уточнюється номенклатура відходів, які класифікуються за хімічним складом, розміром, фізичним станом тощо.

2. Розраховується річна кількість відходів сировини, що відповідає річній виробничій програмі.

3. Уточнюється наявність і кількість відходів, що накопичились на підприємстві за минулі роки.

4. Складається відомість резервів сировини з даними по її видах, річних запасах, загальній кількості.

Важливим аспектом аналізу використання матеріальних ресурсів є дослідження оптимальності заготівлі, розкрою матеріалів, можливості заміни дорогих і дефіцитних матеріалів, упровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій, способів збереження і транспортування матеріальних ресурсів, а також рівня утилізації відходів.

Аналіз використання трудових ресурсів проводиться за такими складовими: чисельність працюючих, їхня кваліфікація, а також інтелектуальний потенціал підприємства. Аналіз чисельності працюючих будується на дослідженні відповідності кількості працюючих (по категоріях) потребам виробничої програми. При цьому вивчається фактичний бюджет часу працівника, причини цілодобових і внутрішньозмінних втрат робочого часу, коефіцієнт змінності. Розглядаються можливості усунення або зменшення втрат робочого часу, впровадження прогресивних форм організації праці та управління, підвищення рівня механізації й автоматизації трудових і управлінських ресурсів. Кваліфікаційний аналіз працюючих загальновідомий. Аналіз інтелектуального потенціалу підприємства ускладнений, оскільки слід знайти надійні способи виміру колективних знань співробітників, їхнього досвіду та інтуїції, інтелектуальної власності, засвоєної ними інформації. Під інтелектуальним потенціалом будь-якої організації розуміємо здатність колективу створювати й поширювати інновації (продукти, технології чи системи структур управління) – джерело відновлення і прогресу. Тому для аналізу залучають непрямі показники:

- питома вага працівників з вищою фаховою освітою;
- питома вага працівників вищої і першої категорії у загальній кількості фахівців;
- питома вага працівників із науковими ступенями;
- питома вага працівників структурних підрозділів підприємства, зайнятих дослідженнями і розробками (дослідницькі лабораторії, бази знань, бази даних,

центри доведення досліджень і розробок до конкретних «ноу-хау» та ін.), у загальному числі працюючих;

– обсяг засобів, що направляються на дослідження і розробки, що виконувані власними силами підприємства;

– питома вага нової продукції в загальному обсязі продажів.

Результатом аналізу всіх ресурсів є реєстр підприємницьких резервів, згрупованих за рівнем готовності до реалізації: вільні ресурси, що придатні до реалізації; ресурси, які можна вивільнити за рахунок нескладних організаційних заходів, що стосуються організації праці, виробництва й управління; ресурси, які можна вивільнити за рахунок складних організаційно-технічних заходів.

До груп 2 і 3 реєстрів резервів додається перелік відповідних організаційно-технічних заходів.

На третьому етапі проводиться оцінка значущості виявлених резервів підприємства та вибір кращих напрямів підприємницької інноваційної діяльності, пов'язаний з питанням найбільш повного й ефективного використання виявлених вище резервів підприємства. Для цього необхідно, насамперед, проаналізувати значущість виявлених матеріальних ресурсів підприємництва.

Значущість ресурсу характеризується кількома параметрами:

$$Z_{pj} = (U_{pj}; P_{pj}; U_{pj}), \quad (3.1)$$

де Z_{pj} – значущість j -го ресурсу;

U_{pj} – ціна j -го ресурсу;

P_{pj} – реалізованість j -го ресурсу;

U_{pj} – застосованість j -го ресурсу в підприємстві.

Рейтингова оцінка цінової значимості j -го ресурсу (U_{pj}) визначається, з одного боку, його балансовою вартістю, а з іншого, - ринковою, сформованою на поточний період. Наприклад, ціна площі, яку можна в даний час здати в оренду (тобто вартість її реалізації в даний момент), становить 50 тис. грн., а її балансова вартість – 30 тис. грн. Звідси $U_{pj} = 50 / 30 = 1,7$ тис. грн. Аналогічно ведуть розрахунок по устаткуванню, сировині та матеріалах.

У сучасних умовах ціна робочої сили порівняно низька і пропозиція перевищує попит, тому рейтингову оцінку цінової значущості трудових ресурсів нашої країни можна прийняти за одиницю. Залежно від ціни на основі рейтингу визначається відносна ціннісна значущість кожного ресурсу. Для приведення до єдиної розмірності з іншими показниками необхідно згрупувати ресурси по трьох категоріях цінності:

- 1 – не вище балансової вартості;
- 2 – перевищує балансову вартість у 2-3 рази (ресурс середньої вартості);
- 3 – перевищує балансову вартість у 10 разів (ресурс максимальної вартості).

Реалізованість ресурсу також можна оцінити по трьох категоріях:

- 1 – відсутність попиту на даний ресурс;
- 2 – обмежений попит на даний ресурс;
- 3 – підвищений попит на даний ресурс.

Для її вивчення застосовуються стандартні методи аналізу попиту, досить детально розглянуті в теорії та практиці сучасного маркетингу. Рівень застосованості ресурсів у підприємницькій діяльності зумовлений специфічними якісними характеристиками, що обмежують можливість їх використання, визначеною специфікою виробничої діяльності. Так, при виконанні різних видів робіт висуваються різні конструктивні (санітарні, протипожежні та ін.) вимоги до приміщень. Отже, по кожному конкретному випадку площа може відповідати певному виду діяльності або ні. Для аналізу застосованості площ необхідно поділити їх на три категорії:

1-ша – площі, які можна використовувати для виконання обмеженого кола специфічних робіт (темні, низькі, з мінімальним навантаженням на перекриття та ін.);

2-га – площі, що мають певні обмеження;

3-тя – площі, що не мають обмежень для будь-якого виду діяльності.

Застосованість устаткування визначається ступенем його спеціалізації:

1-й – високоспеціалізоване устаткування, призначене для виконання визначеної роботи;

2-й – спеціалізоване у визначеному діапазоні (таке, що може бути переналагоджене);

3-й – універсальне, використовується для виконання широкого кола робіт.

Застосованість сировини також визначається ступенем її специфічності:

1-й – використовується тільки для виготовлення визначеної продукції;

2-й – використовується для виготовлення продукції визначеного виду (призначення);

3-й – широко використовується для виготовлення безлічі видів продукції.

Категорії реалізованості і застосованості ресурсу встановлюються фахівцями на основі експертної оцінки.

Якщо пошук підприємницької та інноваційної ідеї ґрунтується на першочерговому використанні наявних матеріальних ресурсів підприємництва, то чим вище застосованість ресурсу, тим більше підприємницьких ідей базуються на його використанні, тим більше значимість даного ресурсу.

Загальна оцінка значимості ресурсу визначається за формулою:

$$O_{zpj} = O_{uj} + O_{pj} + O_{zj}, \quad (3.2)$$

де O_{zpj} – сумарна оцінка значимості j -го ресурсу;

O_{uj} – рейтингова оцінка цінової значущості;

O_{pj} – категорія реалізованості j -го ресурсу;

O_{zj} – категорія застосованості j -го ресурсу.

У результаті оцінки значущості ресурсів будується зведена таблиця, у якій відображаються оцінки кожного ресурсу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Зведена таблиця оцінки ресурсів

Вид ресурсу	Оцінка			Загальна оцінка O_{zpj}
	O_u	O_p	O_z	
1. Основні фонди (споруди та приміщення)	1,7	3	3	7,7

2. Техніка і технології	3,6	2	3	8,6
3. Інвестиційно-фінансове забезпечення	2,2	2	2	6,2
4. Інтелектуально-кадровий ресурс	1	2	2	5
5. Інформаційне забезпечення	2	3	2,5	7,5
6. Менеджмент	1	1,5	2	4,5

На четвертому етапі здійснюється оцінка значимості можливих підприємницьких інноваційних ідей. При виборі кращих з них враховують такі вимоги:

- 1) придатність ідеї для досягнення головної мети розвитку підприємництва;
- 2) реалізованість підприємницької інноваційної діяльності з максимальним використанням наявних матеріальних ресурсів;
- 3) максимальна ефективність майбутньої підприємницької інноваційної діяльності.

Добір інноваційних підприємницьких ідей з погляду досягнення мети інтрапренерства здійснюється в такий спосіб:

– якщо мета базового підприємства – виживання, то доцільно вибирати інноваційні підприємницькі ідеї, що за невеликий проміжок часу дадуть максимальний економічний ефект;

– якщо метою є одержання додаткового економічного ефекту, то відбираються інноваційні підприємницькі ідеї, що дають найбільший економічний ефект за 3 роки;

– якщо метою є створення технологічного і продуктового заділу на перспективу, то відбираються інноваційні підприємницькі ідеї, що спираються на нові технології, нові винаходи, які у перспективі можуть стати основою для ефективної діяльності як базової, так і підприємницьких структур, тобто інтрапренерства в цілому.

При виборі інноваційної підприємницької ідеї для перспективного розвитку підприємства необхідно вирішувати питання про ефективність інвестицій у перспективний бізнес. При цьому необхідно проаналізувати перспективи і тенденції: зростання ринку, балансу попиту та пропозиції в даній

сфері, цінову політику, можливі витрати, майбутню ринкову частку підприємства, конкурентноздатність виробництва, ефективність у даній галузі, фактори навколишнього середовища майбутнього бізнесу. Для оцінки реалізованості підприємницьких ідей можна розподілити їх на категорії:

1-ша – при реалізації даних інноваційних підприємницьких ідей матеріальні ресурси базового підприємства не можуть бути використані;

2-га – при реалізації даних інноваційних підприємницьких ідей матеріальні ресурси використовуються частково (близько 50% від необхідних);

3-тя – реалізація даних інноваційних підприємницьких ідей на 80-100% базується на використанні наявних матеріальних ресурсів.

Пошук інноваційних підприємницьких ідей ведеться на основі збору й аналізу науково-технічної інформації, аналізу незадоволеного і потенційного попиту населення, виявлення можливих змін параметрів виробів, що випускаються. Методи генерації, аналізу, пошуку підприємницьких ідей досить різноманітні й описані в спеціальній літературі. Алгоритм вибору кращих інноваційних підприємницьких ідей передбачає ряд послідовних етапів.

На початковому етапі (1) передбачається формування базового масиву можливих інноваційних підприємницьких ідей, зокрема, аналізується їх відповідність мети базового підприємства (1.а). У разі відповідності інноваційних підприємницьких ідей поставленим цілям, переходять до наступної процедури (2). Якщо ж інноваційні підприємницькі ідеї відсутні, алгоритм передбачає повернення до процедури 1.

На другому етапі аналізується можливість реалізації відібраних інноваційних підприємницьких ідей відповідно до мети базового підприємства.

Якщо така можливість існує – ідея реалізується, в іншому випадку здійснюється повернення до процедури 1.

На наступному етапі проводиться аналіз економічної ефективності інноваційної підприємницької ідеї. У разі низької економічної ефективності

інноваційної ідеї здійснюється вибір наступної ідеї. Якщо ідея достатньо ефективна – переходять до четвертого етапу, на якому проводиться розробка ідеї.

На п'ятому етапі створюється підприємницька структура на основі аналізу існуючих можливостей створення інтрапідприємницької структури та розробки бізнес-плану з урахуванням виділених для підприємницької діяльності ресурсів. На основі техніко-економічного аналізу проекту виробництва уточнюється ефективність бізнесу, що створюється, проводиться дослідження шляхів взаємодії базового підприємства і підприємницької одиниці в межах базового підприємства.

Прийняття остаточного рішення щодо впровадження інтрапренерства на підприємстві можливо за умови визначення його економічної ефективності, що необхідно для визначення доцільності інтрапренерства в конкретних умовах. Показник економічної ефективності інтрапренерства може застосовуватись і як критерій оптимальності, відповідно до якого відбирається найкращий з розглянутих варіантів його становлення (тобто при виборі варіантів програми розвитку базового об'єкта). Адже розвиток інтрапренерства має на меті економічні і соціальні цілі, тому якість цієї діяльності оцінюється соціально-економічною ефективністю. Соціально-психологічні вимоги будуть враховуватись як обмеження при виборі прийнятних варіантів. При розробці програми становлення інтрапренерства відповідність її соціально-економічним цілям розвитку об'єкта можна виявити на основі експертної оцінки рекомендацій щодо:

O_{y1} – створення організаційних умов для творчої праці та висування підприємницьких ідей;

O_{y2} – створення системи матеріального і морального стимулювання ініціатив;

O_{y3} – створення механізму реалізації підприємницьких ідей.

Загальна оцінка відповідності соціально-економічним цілям ($O_{c.-e.}$) здійснюється за формулою:

$$O_{c.-e.} = O_{ц1} + O_{ц2} + O_{ц3} \quad (3.3)$$

На основі експертного аналізу кожна рекомендація оцінюється або негативно (Н), або позитивно (П). Якщо загальна оцінка відповідних розділів програми $O_{c.-e.} = 3$, то вона рекомендується для подальшого розгляду, якщо $O_{c.-e.} < 3$, то вона має бути переглянута.

Економічні результати інтрапренерства можна відображати через річний прибуток від реалізації продукції підприємницької структури:

$$\Pi_i = B\Pi - P\Pi, \quad (3.4)$$

де $B\Pi$ – виторг від реалізації продукції підприємницької структури за рік;

$P\Pi$ – витрати, пов'язані з діяльністю підприємницької структури по випуску продукції за рік.

Цей прибуток розподіляється між базовим підприємством та інтрапренерською структурою згідно з договірним відсотком.

Позначимо договірний відсоток базового підприємства k_1 , тоді прибуток, що належить базовому підприємству (до оподаткування), визначатиметься як:

$$\Pi_{\partial.o.B} = \Pi_i \cdot k_1. \quad (3.5)$$

Прибуток інтрапренерської структури до оподаткування дорівнює:

$$\Pi\Pi_{\partial.o.} = \Pi_i - \Pi_{\partial.o.B}. \quad (3.6)$$

Термін окупності витрат на становлення інтрапренерської структури можна визначити за формулою:

$$To = \frac{B_i}{\Pi_i}, \quad (3.7)$$

де B_i – витрати на становлення інтрапренерства.

Витрати на становлення інтрапренерства можна обчислити за формулою:

$$B_i = B_{n.i.} + B_{m.o.} + B_y. + B_{n.c.}, \quad (3.8)$$

де $B_{n.i.}$ – витрати на розробку програми інтрапренерства;

$B_{m.o.}$ – витрати на проведення маркетингового дослідження;

$B_y.$ – витрати на створення умов для становлення підприємництва;

$B_{n.c.}$ – витрати на створення підприємницької структури.

Завершується розрахунок визначенням коефіцієнта ефективності витрат:

$$E_{\epsilon} = \frac{1}{T_o}. \quad (3.9)$$

Отже оцінімо за наведеними вище формулами перспективи співпраці малих підприємств з великими на прикладі підприємств Миколаївської області.

3.3. Економічне обґрунтування ефективності співпраці малих інноваційних підприємств з великими

На основі комплексних емпіричних досліджень із ряду підприємств машинобудівної галузі в якості дослідної бази були обрані ПАТ “Завод “Екватор”, АТ НВКГ “Зоря-Машпроект”, ПАТ “Миколаївський завод мастильного та фільтруючого обладнання” (далі ПАТ “МЗМФО”), ДП “НАРП”, ТОВ “Радіаторний завод “Кронід” за критерієм яскраво вираженого інноваційного характеру діяльності підприємств. Розгляд можливостей створення інтрапренерських структур зумовлений необхідністю виживання й розвитку підприємств в мінливому ринковому середовищі, потребою гнучко реагувати і пристосовуватися до нових споживчих переваг в умовах жорстокої конкурентної боротьби. На обраних підприємствах виявлено певні передумови для використання інтрапренерства:

- підприємницька активність керівництва;
- готовність до нововведень і змін;
- здатність до виправданого ризику;
- наявність високого інтелектуального потенціалу підприємства;
- наявність виробничих резервів.

Проведений аналіз ресурсної бази розвитку підприємництва на підприємствах (табл. 3.2) показав, що практично по усіх видах площ є невикористані резерви. У результаті аналізу завантаження устаткування на

дослідних підприємствах було виявлено, що цей показник становить у середньому 78%. Основними причинами такого результату є недостатність замовлень, пов'язана з різкими коливаннями платоспроможного попиту, і порушення трудової дисципліни.

Аналогічно аналіз чисельності працюючих свідчить про наявність резервів робочого часу працівників різних категорій, що підтверджено проведеними фотографіями робочого дня.

Матеріальні резерви підприємств незначні, оскільки матеріальні ресурси закупаються підприємствами під конкретні замовлення. Ділових відходів практично немає. Таким чином, невикористані матеріальні резерви, що можуть бути задіяні в підприємницькій діяльності, практично відсутні, тому при організації інтрапренерства їх треба закуповувати.

Загальна оцінка ресурсів базових підприємств, що можуть бути використані в підприємницькій діяльності (табл. 3.3), була здійснена на основі їхньої ринкової вартості на даний період: вартість площ приймається на основі сформованої практики місцевої орендної плати за 1 м²; устаткування – його відбудовної вартості; трудових ресурсів – середньорічної заробітної плати по категоріях.

Критеріями вибору підприємницьких ідей на базових підприємствах були такі:

1. Максимальне використання резервів базового підприємства.
2. Мінімальні капітальні та поточні витрати.
3. Мінімальний термін реалізації ідеї інтрапренерства.

У результаті оцінки підприємницьких ідей було обрано:

Таблиця 3.2

Резерви площ базових підприємств за станом на 1 січня 2023 р.

Показник	ТОВ “Радіаторний завод “Кронід”		ПАТ “МЗМФО”		ДП “НАРП”		ПАТ “Завод “Екватор”		АТ НВКГ “Зоря-Машпроект”	
	Кількість	Резерв	Кількість	Резерв	Кількість	Резерв	Кількість	Резерв	Кількість	Резерв
1. Загальна площа земельної ділянки, м ² у т.ч.	1800	695	16500	2400	12000	1500	33800	800	34008	900
1.1. Виробнича площа (цех)	500	107	8750	2000	5000	900	2200	400	28600	500
1.2. Офісні площі	150	42	1200	180	800	200	1200	200	1300	100
1.3. Складські приміщення	200	60	780	100	600	175	1800	100	2000	100

Таблиця 3.3

Підприємницькі ресурси базових підприємств

Види ресурсів	ТОВ “Радіаторний завод “Кронід”		ПАТ “МЗМФО”		ДП “НАРП”		ПАТ “Завод “Екватор”		АТ НВКГ “Зоря- Машпроект”	
	Кіль- кість	Загальна вартість, тис. грн.	Кіль- кість	Загальна вартість, тис. грн.	Кіль- кість	Загальна вартість, тис. грн.	Кіль- кість	Загальна вартість, тис. грн.	Кіль- кість	Загальна вартість, тис. грн.
1. Площі, м ²										
- земельної ділянки	695	208,44	2400	720,00	1500	450,00	800	240,00	900	270,00
- виробничі	107	64,20	2000	1200,00	900	540,00	400	240,00	500	300,00
- офісні	42	15,12	180	64,80	200	72,00	200	72,00	100	36,00
- складські	60	14,40	100	24,00	175	42,00	100	24,00	100	24,00
2. Технологічне устаткування, од.	4	27,806	6	47,936	7	42,348	5	60,00	8	80,00
3. Матеріальні ресурси	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. Трудові ресурси, осіб, у т.ч.:										
- ІТП	10	90,00	16	144,00	12	108,00	8	72,00	10	90,00
- робітники	4	52,80	7	92,40	6	79,20	7	92,40	9	118,80

1. ТОВ “Радіаторний завод “Кронід” – створення інноваційного підприємства “Дизайн+”. Предметом діяльності підприємства визначено надання дизайнерсько-композиційних послуг із використанням новітніх розробок в області архітектурного, ландшафтного і фітодизайнерського проектування для створення з базовим підприємством гнучкої виробничої партнерської структури, здатної надавати споживачеві комплекс послуг виробничого, сервісного і дизайнерського характеру.

2. ПАТ “МЗМФО” – створення малого інноваційного підприємства “Верстат” з випуску запасних частин для устаткування ПАТ “МЗМФО”.

3. ДП “НАРП” – створення малого інноваційного підприємства “Ремонтник” по ремонтно-технічному обслуговуванню устаткування ДП “НАРП” на договірній основі з використанням резервів базового підприємства ДП “НАРП”.

4. ПАТ “Завод “Екватор” – створення малого інноваційного підприємства “Металіст” з вироблення метізнної продукції.

5. АТ НВКГ “Зоря-Машпроект” – створення малого інноваційного підприємства “Текстон” з обслуговування турбокомпресорів.

Основною ознакою створюваних підприємств є спрямованість діяльності на доповнення і розширення функцій та можливостей базового підприємства. Вищевказані малі інноваційні підприємства засновані на взаємодії базового підприємства (як власника підприємницьких ресурсів), інтрапренера (який повинен бути співвласником для підвищення вмотивованості, цілеспрямованості та відповідальності при реалізації підприємницької ідеї) та інвестора, що готовий внести необхідний капітал (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Фінансові ресурси створюваних підприємницьких структур

Засновник	Частка внеску, %	Сума, тис. грн.	Форма внеску
1	2	3	4
ТОВ “Радіаторний завод “Кронід”			
Базове підприємство	50	27,049	Вартість ресурсів

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4
Інтрапренер	10	5,410	Розробки, зв'язані з упровадженням підприємницької ідеї
Партнер (інвестор)	40	21,639	Грошовий внесок
Разом	100	54,098	-
ПАТ "МЗМФО"			
Базове підприємство	50	36,241	Вартість ресурсів
Інтрапренер	20	7,846	Розробки, зв'язані з упровадженням підприємницької ідеї
Партнер (інвестор)	30	28,395	Грошовий внесок
Разом	100	72,482	-
ДП "НАРП"			
Базове підприємство	40	24,762	Вартість ресурсів
Інтрапренер	25	15,476	Розробки, зв'язані з упровадженням підприємницької ідеї
Партнер (інвестор)	35	21,667	Грошовий внесок
Разом	100	61,905	-
ПАТ "Завод "Екватор"			
Базове підприємство	50	42,160	Вартість ресурсів
Інтрапренер	30	25,296	Розробки, зв'язані з упровадженням підприємницької ідеї
Партнер (інвестор)	20	16,864	Грошовий внесок
Разом	100	84,320	-
АТ НВКГ "Зоря-Машпроект"			
Базове підприємство	35	27,465	Вартість ресурсів
Інтрапренер	25	19,618	Розробки, зв'язані з упровадженням підприємницької ідеї
Партнер (інвестор)	40	31,389	Грошовий внесок
Разом	100	78,472	-

В результаті дослідження підприємницьких ідей та ринків, на які вони спрямовані, були сформовані річна програма малих підприємств та укрупнений розрахунок поточних витрат (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Окремі прогнозні показники діяльності малих інноваційних підприємств

Мале інноваційне підприємство	Річна програма, тис. грн.	Амортизаційні відрахування, грн.	Оплата праці, грн.	Інші (витратні матеріали, поточні витрати), грн.
ТОВ “Дизайн+”	153,50	1785,77	122800	12678,66
ТОВ “Верстат”	200,00	3078,45	159200	24241,28
ТОВ “Ремонтник”	221,16	2719,59	187460	20638,13
ТОВ “Металіст”	208,82	3852,00	187900	21800,00
ТОВ “Текстон”	173,12	5136,00	189300	23469,27

За даними аналізу розраховано економічну ефективність створення нових підприємницьких структур (табл. 3.6), що ілюструє високу ефективність запропонованої методики становлення інтрапренерства на базі підприємств великого бізнесу. Кожне з обстежених підприємств виявилось здатним реалізувати свій підприємницький потенціал і знайти резерви для створення малого інноваційного підприємства. Інтегральним показником ефективності інтрапренерства нами запропоновано використовувати інтегральний показник «ефективності інтрапренерства» за формулою (3.10), побудованою за допомогою використання кваліметричного моделювання, розробленого українськими вченими. Метод заснований на проведенні експертами бальної оцінки впливових параметрів по їх відносній важливості (додаток Г).

$$Пе.і. = q_1 * R_{np} + q_2 * K_{p.nc} + q_3 * E_3 + q_4 * K_{p.бн}, \quad (3.10)$$

де $Пе.і.$ - інтегрований показник ефективності інтрапренерства;

R_{np} - коефіцієнт рентабельності продукції;

$K_{p.бн}$ - коефіцієнт рентабельності великого (базового) підприємства;

E_3 - ефективність витрат;

$q_1...q_4$ - коефіцієнти вагомості окремих показників, які визначалися експертним шляхом;

$K_{p.nc}$ - коефіцієнт рентабельності підприємницької структури.

Коефіцієнти $q_{1...4}$ визначалися експертним шляхом, при цьому враховувався той факт, що головним показником діяльності керівництва підприємством є, по суті, рентабельність продукції. Коефіцієнти розраховувалися для всіх малих підприємств: $q_1 = 0,4835$, $q_2 = 0,3187$, $q_3 = 0,1264$, $q_4 = 0,0714$.

Таблиця 3.6

Розрахунок економічної ефективності створення підприємницьких інноваційних структур

Показники	МПП “Ди- зайн+” при ТОВ “Радіа- торний завод “Кронід”	МПП “Верстат” при ПАТ “МЗМФО”	МПП “Ремонт- ник” при ДП “НАРП”	МПП “Металіст” при ПАТ “Завод “Екватор”	МПП “Текстон” при ДП НВКГ “Зоря- Машпро- ект”
1	2	3	4	5	6
1. Виручка від реалізації інноваційного продукту, тис. грн.	153,500	200,000	221,160	208,820	173,120
2. Сукупна річна сума витрат, тис. грн.	97,264	116,520	110,818	113,552	117,905
3. Прибуток від комерціалізації, тис. грн.	56,236	83,480	110,342	95,268	55,215
4. Коефіцієнт рентабельності інноваційного продукту	0,366	0,417	0,499	0,456	0,319
5. Відрахування з прибутку до базового підприємства (30%), тис. грн. ¹	16,870	25,044	33,103	28,580	16,565
6. Прибуток підприємницької структури до оподаткування, тис. грн.	39,366	58,436	77,239	66,688	38,650
7. Витрати на становлення інтрапренерства, тис. грн. ²	17,574	17,574	17,574	17,574	17,574
8. Коефіцієнт рентабельності підприємницької структури	0,256	0,292	0,349	0,319	0,223
9. Загальні витрати (з урахуванням витрат на становлення інтрапренерства), тис. грн.	114,838	134,094	128,392	131,126	135,479
10. Термін окупності витрат, років	2,042	1,606	1,163	1,376	2,454
11. Коефіцієнт економічної ефективності витрат	0,490	0,623	0,860	0,727	0,407
12. Інтегральний показник ефективності інтрапренерства	0,342	0,394	0,482	0,436	0,297

¹ Згідно з договором базове підприємство одержує 30% прибутку від реалізації.

² Розраховано у середньому по ринкових витратах Миколаївського регіону на становлення підприємницької структури.

Таким чином, формула для розрахунку потенціалу саморозвитку інноваційної підприємницької структури набуває вигляду:

$$Пс.р. = 0,4835 * R_{np} + 0,3187 * K_{p.nc} + 0,1264 * E_e + 0,0714 * K_{p.бп}. \quad (3.11)$$

За авторськими прогнозами оптимальний рівень показника має перевищувати 0,51, проте необхідно відмітити, що досягнення такого рівня очікується з 2-го року існування інтрапренерської структури.

Отже, результати апробації розроблених автором методичних положень свідчать про наступне:

- розвиток підприємництва на принципах інтрапренерства забезпечує його високу ефективність й окупність необхідних інвестицій;
- інтрапренерство дозволяє враховувати і вирішувати проблеми великих базових підприємств;
- упровадження інтрапідприємницьких структур дозволяє сприяти гармонізації соціально-економічних відносин, вирішуючи питання зайнятості, самозайнятості та творчої реалізації прагнень індивіда;
- доцільність використання запропонованих у роботі методів і принципів становлення інтрапренерства в практичній діяльності з розвитку підприємництва підприємств.

Таким чином, запропонована методика апробована на практиці й може бути використана для формування інтрапренерства на великих і середніх підприємствах як один з методів реалізації інноваційної діяльності малими підприємствами, що у свою чергу потребує подальших досліджень в галузі створення умов забезпечення ефективності інноваційних систем малого бізнесу в Україні, які, на нашу думку, включають такі домінуючі компоненти, як формування системи управління розвитком малого інноваційного бізнесу,

вивчення синергетичних ефектів від двосторонніх партнерських взаємин підприємницьких структур та створення позитивного інноваційного середовища у сфері малого бізнесу.

ВИСНОВКИ

Виконана кваліфікаційна робота присвячена розв'язанню важливої та актуальної проблеми – формуванню концептуальних основ забезпечення підвищення активності малих інноваційних підприємств і дозволяє зробити наступні методологічні та науково-практичні висновки:

1. Запропоновано під інноваційною діяльністю малих підприємств розуміти діяльність спрямовану на пошук та впровадження результатів наукових досліджень в новий або удосконалений продукт із розповсюдженням його для отримання максимального прибутку. Для досягнення цієї мети – необхідно здійснювати пошук нових способів і можливостей, більш раціонально використовувати наявні ресурси й впровадження найновіших досягнень для задоволення різноманітних потреб споживачів.

2. Узагальнюючи соціальну доцільність та економічну необхідність малого підприємництва в активізації формування інноваційної моделі розвитку національної економіки, встановлено, що характерною рисою інноваційної діяльності малих підприємств є їхня переважна орієнтація на створення продуктів – інновацій, а не нових технологій. Такі інновації пов'язані з початком виробництва нового продукту або надання нової послуги.

3. Мале підприємництво як складова національної системи господарювання, без сумніву, відіграє визначальну роль у реалізації завдань ринкового періоду і розвитку економіки в цілому. Як самостійний та незамінний елемент ринкової економіки слугує серйозним фактором структурної перебудови, призводить до насичення внутрішнього товарного ринку і наповнення державного бюджету, мобілізує фінансові й виробничі ресурси населення, несе в собі могутній антимонопольний потенціал, забезпечує прорив науково-технічного прогресу, надає гнучкість та стійкість економічній системі, наближуючи її до потреб конкретних споживачів, і водночас – виконує важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечує джерело доходу для значних

прошарків населення. Завдяки своїм потенційним можливостям малі підприємницькі структури займають особливе місце в інноваційній сфері, генеруючи та впроваджуючи радикально нові ідеї як відображення реальних потреб суспільства.

4. Загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України в 2023 р. становить 292 одиниць, що на 22,41 % менше ніж за 2022 року. Зазначений показник зменшився у порівнянні з аналогічним показником звітного періоду минулого року у зв'язку із зменшенням кількості фізичних осіб-підприємців з 360 одиниць до 292 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України. Показник кількості малих підприємницьких структур протягом 2020-2021 рр. майже залишався незмінним – 70 одиниць у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення України.

5. Упродовж 2021-2023 рр. інноваційною діяльністю в промисловості займалося 24657 малих підприємницьких структур (протягом 2019-2021 рр. – 26521 малих підприємств суб'єктів господарювання), серед яких з: технологічними інноваціями – 1849; продуктовими інноваціями – 334; процесовими інноваціями – 731 та з не технологічними інноваціями – 3025. Фінансову підтримку держави отримали 1,0% малих підприємницьких структур із держбюджету і 1,8% – з місцевих бюджетів, загальна частка отриманих коштів становила 1,9% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності (у 2021 р. – 2,2%). По дванадцять підприємств отримали кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, частка яких становила 1,3% і 13,1% відповідно (1,3% і 8,7%); 55 підприємств скористалося кредитними коштами, їхня частка значно скоротилася і склала 6,6% (21,0%).

6. Малий бізнес Миколаївської області найбільш чисельний у загальній кількості підприємств, в ньому зайнято більш 1/3 усіх працівників, він оплачує працю 1/5 усіх робітників регіону та реалізує 1/4 продукції (товарів, послуг) у загальному об'ємі. Аналіз періоду 2021-2023 рр. показав негативну тенденцію зменшення частки інноваційно-активних підприємств у загальній кількості

промислових підприємств Миколаївської області з 29,8% до 19,9%. Основним видом інновацій, які здійснювались на миколаївських підприємствах, було освоєння виробництва нових видів продукції. У той же час, найбільш прибутковими у довгостроковій перспективі є не продуктові, а технологічні інновації, які сприяють економічному зростанню не лише у теперішній час, а дозволяють підвищити конкурентоспроможність підприємства на значно більший період у порівнянні з виробництвом лише нових видів продукції.

7. Проведено моніторинг інноваційної діяльності активних вітчизняних підприємств Миколаївської області на основі використання методу ABC-XYZ-аналізу, що дало можливість визначити найефективніших напрямів покращення та створення умов для стабільного розвитку, упровадження і реалізації інноваційної діяльності.

8. Інтрапренерство є потужним важелем підвищення ефективності роботи великих підприємств і створення малих, тому вважаємо, що воно – важливий резерв зростання економіки України. Основною перешкодою в поширенні інтрапренерства в нашій країні, з одного боку, є відсутність методичних розробок, які б визначали чіткий порядок дій і розкривали сутність, завдання і методи на кожному етапі його формування, а з іншого - організаційних підрозділів, які б концентрували кадри, що мають і наращують досвід з формування підприємств підприємницького типу.

Упровадження інтрапідприємницьких структур дозволяє сприяти гармонізації соціально-економічних відносин, вирішуючи питання зайнятості, самозайнятості та творчої реалізації прагнень індивіда.

9. Методика оцінки готовності великих промислових підприємств до інтрапренерства основана на алгоритмі, представленому у вигляді п'яти послідовних, логічно пов'язаних етапів трансформаційних змін базового (великого) підприємства, спрямованих на утворення інтрапренерської структури, виділених на основі наукової аргументації та графічної інтерпретації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азурова О.С. Державне регулювання інноваційного розвитку малого бізнесу України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / О. С. Азурова; наук. керівник В.В. Виговська. – Чернігів, 2024. – 215 с.
2. Аналітична довідка про хід виконання Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2025-2030 роки за станом на 01.07.2024 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mychkolayiv-oda.gov.ua/ua/regulat/1366095952>.
3. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. – № 12 (199). - 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2019/dv1012131.ua.html>.
4. Бутенко А.І. Тенденції розвитку малого інноваційного підприємництва в Миколаївському регіоні [Текст] / А.І. Бутенко, Н.В. Гришина // Економічні інновації. – 2022. - №52. – С. 249-254.
5. Варналій З.С. Стан, проблеми та перспективи податкового стимулювання суб'єктів підприємництва в умовах дії Податкового кодексу України / З.С. Варналій, О.В. Панасюк // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2022. – № 148. – С. 11-15.
6. Ганченко І. Проблеми розвитку інновацій в Україні / І. Ганченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=90772.
7. Головне управління статистики у Миколаївській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.mk.ukrstat.gov.ua.
8. Данилків Х. Економічна сутність та роль малого підприємництва в умовах розвитку ринкової економіки. / Х. Данилків // Формування ринкової економіки в Україні. – 2022. – Вип. 29. Ч. 1. – С. 126-133.

9. Данилків Х.П. Ефективність податкової політики для розвитку малого бізнесу / Х.П. Данилків // Наука України. Перспективи та потенціал: Всеукр. наук.-практ. заоч. конф., 15-17 вересня 2020 р. – Одеса, 2020. – С. 21-23.
10. Деркач М. Структурно-інноваційна перебудова економіки України: проблеми, пріоритети та перспективи розвитку / М. Деркач // Економіст. – 2021. – № 5. – С. 13-16.
11. Дропа Я. Державна політика фінансової підтримки малого бізнесу в Україні / Я. Дропа, Х. Данилків // Формування ринкової економіки в Україні. – 2020. – Вип. 23. – Ч. 1. – С. 188-193.
12. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: ВД «Професіонал», 2020. – 960 с.
13. Жалило Я. Євроасоціація і нові можливості для розвитку малого бізнесу в Україні / Я. Жалило // Дзеркало тижня. Україна. – №44-45. – 20 листопада 2024 р.
14. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку. Монографія / В.В. Зянько. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2017. – 397с.
15. Киселев А.П. Теория и практика современного бизнеса (или как создать фирму и работать на себя). – М.: Изд-во Экономика, 2019. – 248 с.
16. Комарницький І. Концепція формування управління розвитком підприємства та напрямки активізації підприємницької діяльності в регіоні / І. Комарницький // Регіональна економіка. – 2021. - № 4. – С. 70-77.
17. Костецький В.В. Концептуальні засади фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств / В. В. Костецький, А.М. Бутов // Наука і економіка. – 2020. – Вип. 4. – С. 20-26.
18. Кошелєва О.Г. Фінансово-кредитна складова інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні / О.Г. Кошелєва // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2021. – Вип. 19. – С. 151-155.

19. Круглова Н.Ю. Инновационный менеджмент: Учеб. пособие. 3-е изд. доп. – М.: Изд-во РДЛ, 2020. – 352 с.
20. Кудінова А.В. Підприємницька поведінка: сутність та детермінанти її еволюції / А.В. Кудінова // Актуальні проблеми економіки. – 2023. - № 4 (34). – С. 104-111.
21. Куцеконь Л.О. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку підприємств / Л.О. Куцеконь // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2023. – Вип. 168. Ч.3. – С. 194-198.
22. Лапко О.В. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: Монографія. – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2019. – 254 с.
23. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т.В. Майорова. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 472 с.
24. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Відповід. за випуск О.О. Кармазіна. – К.: ДП „Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2023. – 314 с.
25. Орлова В. О. Природні переваги малого бізнесу – основа його розвитку / В.О. Орлова // Бізнес інформ. – 2021. – №11. – С. 75-79.
26. Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / П. І. Акіменко, Т. В. Амельченко, І. В. Артюхова та ін.; за заг. наук. ред. С.П. Наливайченко. – Сімферополь: ПП «Підприємство «Фенікс», 2019. – 520 с.
27. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
28. Офіційний сайт Головного управління статистики Миколаївської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>.
29. Офіційний сайт Органів виконавчої влади «Урядовий портал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245786237&cat_id=2442741
60.

30. Офіційний сайт Українського фонду підтримки підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufpp.gov.ua>.

31. Податковий Кодекс України від 02.12.2019 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

32. Поліщук О. О. Сутність поняття «інноваційна діяльність» як соціально-економічної категорії / О. О. Поліщук // Економічний вісник Донбасу. – 2022. – № 3 (21). – С. 169-171.

33. Притикіна О.Л., Стасюк Ю.М., Щипанова О.В. Інноваційна політика України та інтеграція до ЕС // Фінанси України. – 2024. - № 5. – С. 160-166.

34. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 22.12.2020 р. № 4282-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.

35. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19.10.2000 р. № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

36. Про інноваційну діяльність: Закон України (Із змінами, внесеними згідно Закону № 2505-VI від 25.03.2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

37. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від 21.12.2000 р. № 2157-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>.

38. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: “Стратегія інноваційного розвитку України на 2019-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”: Постанова ВР України // Відомості Верховної Ради України. – 2020. – № 11.

39. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу»: Постанова

Кабінету Міністрів України від 12.12.2020 р. № 1396 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1396-2020-%D0%BF>.

40. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2024-2021 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mykolayiv-oda.gov.ua/ua/regulat/1366095952>.

41. Регіональні проблеми інноваційної політики та її активізація: наукова доповідь / О.І. Амоша, М.Г. Чумаченко, С.М. Кацура та ін. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2018. – 48 с.

42. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Морнографія. – К.: Кондор, 2023. – 480 с.

43. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2020. – 423 с.

44. Стельмашук А. М. Розвиток малих інноваційних підприємств – ефективна форма позитивних технологічних змін // Інноваційна економіка. – 2019. – №3. – С. 11-15.

45. Токар А.І. Зв'язок маркетингових досліджень зі стратегією маркетингу підприємства / А.І. Токар // Збірник наукових праць студентів НУК. – Миколаїв: НУК. – 2023. – № 1. – С. 44-48.

46. Токар А.І. Маркетинг як ключовий фактор інноваційного розвитку підприємства / А.І. Токар // Матеріали Всеукраїнських науково економічних читань з міжнародною участю «Технології та методи економічного піднесення України». – Миколаїв: НУК, 2023. – С.95-96.

47. Токар А. І. Стан державної підтримки малого бізнесу в Україні / А.І. Токар // Тези доповідей форуму молодих науковців «Макаровські читання». – Миколаїв: НУК, 2023.

48. Токар А.І. Теоретико-методичні аспекти ефективності реструктуризації підприємств / А.І. Токар // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Фінансова

політика та забезпечення економічної стабільності держави». – Полтава: ПолтНТУ, 2022. – С.210-212.

49. Узагальнені звіти про стан виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні за 2010-2022 рр. // Офіційний сайт Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>.

50. Ульяницька О.В. Проблеми визначення організаційно-економічних форм малого бізнесу в сучасних умовах його розвитку // Актуальні проблеми економіки. – 2023. - № 8. – С. 198-204.

51. Хурса М.М. Мале підприємництво: економіко-організаційні аспекти діяльності: монографія / М.М. Хурса – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2018. – 220 с.

52. Черненко С.М. Роль малого підприємництва у створенні інноваційно-конкурентного середовища України в регіональних інноваційних системах / С. М. Черненко // Економіка та управління національним господарством. – 2021. – №3. – С. 56-61.

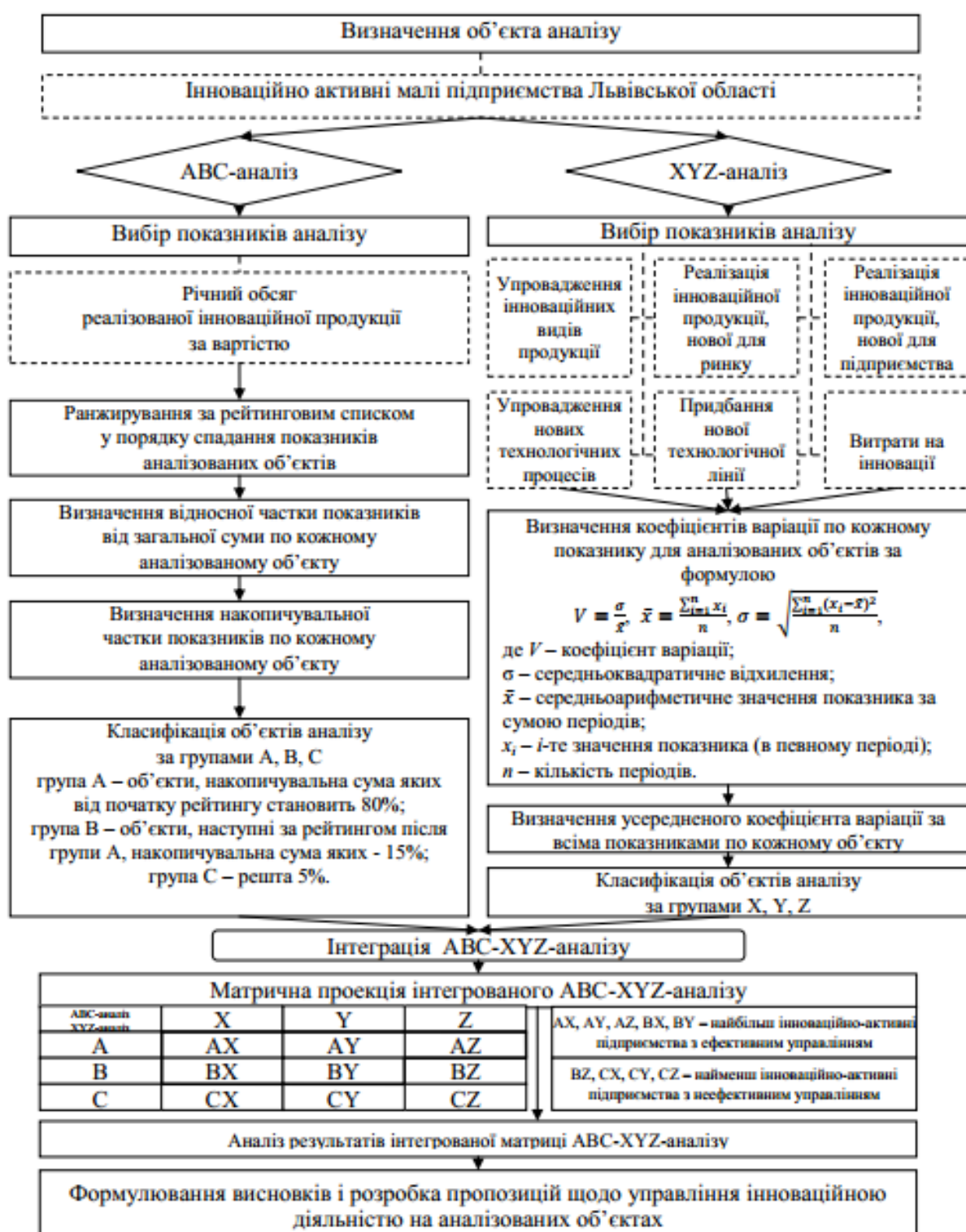
53. Шайдюк І.Є. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності малих підприємств в Україні / І.Є. Шайдюк, Ю.І. Черкасовас// Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2019. – №1(3). – Т.2. – С. 357-362.

54. Ratvell R. Invention, innovation, reinnovation and the role of the user / R. Ratvell, P. Gardiner // Technovation. – 1985. – №3. – P. 168.

55. Templeman M. Innovation: Small Businesses Live It, Big Businesses Buy It [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.entrepreneur.com/article/231962>.

56. Tidd J., Bessant J. Managing innovation / Joe Tidd, John Bessant et al. – John Wiley & Sons, LTD, Chichester, 2001. – P. 38.

Послідовність проведення ABC-XYZ-аналізу

Інтеграція ABC- та XYZ-аналізу інноваційно активних промислових
підприємств Миколаївської області

№ п/п	Назва підприємства	Умовні позначення	ABC- та XYZ-аналіз
1	ТОВ “Мікро-код”	D2	AZ
2	ТОВ “Будконстанта”	D15	AZ
3	ДП “Дорожні знаки”	D5	BZ
4	ТОВ НВК “Миколаївмонтаж”	D13	BZ
5	ТОВ “Євро-дах”	D16	BZ
6	ПП “Металіст”	D17	BZ
7	ТОВ “Прогрес”	D8	CZ
8	ТОВ “Пласт-керамік”	D14	CZ
9	ТОВ “Енерголіс”	D1	CZ
10	ПП “Миколаївавтозапчастини”	D3	CZ
11	ПАТ “Трансрембуд”	D4	CZ
12	ТДВ “Енергія плюс”	D6	CZ
13	ТОВ “Аркада”	D7	CZ
14	ПП “Резон”	D9	CZ
15	ТОВ “Ольдїс”	D10	CZ
16	ТОВ “Сфера”	D11	CZ
17	ТОВ “Галія”	D12	CZ

Класифікація внутрішньовиробничих резервів

Група резерву	Вид резерву	Фактори використання
1	2	3
1. Резерви використання основних фондів	1.1. Резерви використання виробничих площ	1.1.1. Підвищення завантаження площ. 1.1.2. Поліпшення планування робочих місць, ділянок, цехів. 1.1.3. Використання невикористаних площ
	1.2. Резерви використання фонду часу роботи устаткування	1.2.1. Підвищення спеціалізації робочих місць, ділянок, цехів. 1.2.2. Збільшення завантаження устаткування. 1.2.3. Збільшення потужності устаткування. 1.2.4. Підвищення змінності устаткування. 1.2.5. Удосконалення і прискорення ремонту устаткування
2. Резерви використання оборотних фондів	2.1. Резерви раціонального використання металів і матеріалів	2.1.1. Раціоналізація вибору заготівель. 2.1.2. Раціоналізація вибору матеріалів. 2.1.3. Раціоналізація розкрою, зменшення припусків
	2.2. Резерви раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів і води	2.2.1. Підвищення використання, збереження і транспортування палива. 2.2.2. Поліпшення використання вторинної теплоти. 2.2.3. Раціоналізація нагрівальних пристроїв: печей, вагранок, та ін. 2.2.4. Поліпшення стану теплових мереж

1	2	3
3. Резерви поліпшення використання робочого часу	3.1. Резерви зменшення витрат робочого часу	2.2.5. Заміна питної води технічною. 3.1.1. Зниження цілодобових витрат робочого часу. 3.1.2. Зниження внутрізмінних витрат робочого часу
	3.2. Резерви скорочення виробничих витрат за рахунок підвищення якості продукції	3.2.1. Проведення випробувань продукції в умовах, максимально наближених до реальних умов експлуатації. 3.2.2. Розвиток і технічне переозброєння лабораторно-дослідницької і дослідно-конструкторської бази
4. Резерви удосконалення організації виробництва	4.1. Резерви удосконалення організації праці	4.1.1. Упровадження прогресивних форм організації праці: бригадної, багатOVERстатного обслуговування, сполучення професій. 4.1.2. Упровадження технічно обґрунтованих норм. 4.1.3. Удосконалювання організації й обслуговування робочих місць. 4.1.4. Впровадження атестації робочих місць на відповідність їхнім вимогам типових проектів і прогресивних рішень
	4.2. Резерви удосконалення оперативно-виробничого планування	4.2.1. Підвищення серійності виробництва. 4.2.2. Удосконалення внутрішньоцехового і внутрішньозаводського транспорту. 4.2.3. Застосування більш раціональних методів і форм оперативно-виробничого планування

1	2	3
	4.3. Резерви удосконалення внутрішньозаводського техніко-економічного планування й обліку виробництва	4.3.1. Упровадження господарського розрахунку цехів, ділянок, бригад. 4.3.2. Упорядкування контролю витрат і обліку виробництва. 4.3.3. Зниження собівартості продукції на основі економічного аналізу. 4.3.4. Оптимізація планів бригад, ділянок, цехів підприємства
5. Резерви удосконалення конструкції виробу	5.1. Резерви загального удосконалення конструкцій	5.1.1. Поліпшення конструкцій. 5.1.2. Зниження маси і габаритів. 5.1.3. Застосування замінників дорогих і рідкісних матеріалів у конструкціях машин. 5.1.4. Конструкторська нормалізація. 5.1.5. Уніфікація складних одиниць і деталей. 5.1.6. Поліпшення експлуатаційних показників. 5.1.7. Скорочення часу конструкторської підготовки виробництва
	5.2. Резерви поліпшення технологічності конструкцій	5.2.1. Поліпшення загальної технологічності конструкцій. 5.2.2. Поліпшення технологічності деталей і складних одиниць. 5.2.3. Зниження трудомісткості конструкцій

1	2	3
6. Резерви удосконалення технології виробництва	6.1. Резерви поліпшення технологічної послідовності	-
	6.2. Резерв інтенсифікації технологічних процесів	6.2.1. Застосування групових методів обробки. 6.2.2. Застосування високопродуктивного устаткування й інструмента. 6.2.3. Використання прогресивних методів формоутворення готових деталей чи їхніх заготівель
	6.3. Скорочення технологічної підготовки виробництва	-
7. Резерви зниження собівартості продукції за рахунок перерозподілу витрат	7.1. Резерви зниження відносного й абсолютного значення умовно-постійних витрат	7.1.1. Зменшення загальнозаводських витрат. 7.1.2. Зменшення цехових витрат
	7.2. Резерви поліпшення співвідношення темпів росту продуктивності праці і заробітної плати	-

Додаток Г

Визначення експертами важливості показників моделі забезпечення
ефективності інтрапренерства

В даній роботі використано методику кваліметричного моделювання оцінок експертів за спрощеною схемою через невелику кількість показників та експертів (матриця 4x4). Експертам було запропоновано оцінити вагу кожного з показників за 10-бальною шкалою. Оцінки експертами показників $q_{1..4}$ наведено в табл. Г 1.

Таблиця Г 1

Оцінки експертами ваги коефіцієнтів в моделі виробничого потенціалу

Вага	Експерт			
	1	2	3	4
q_1	8	9	8	9
q_2	6	5	6	6
q_3	2	1	3	3
q_4	1	2	1	1

При аналізі оцінок, наведених у табл. Г 1, було встановлено, що середня розбіжність складає 1-1,5 бали, що вважається допустимим.

Розрахуємо відсоток виставлених оцінок всіма експертами як суму балів, що виставили різні експерти показнику, ділену на максимально можливу суму балів (4 експерти * 10 балів = 40 балів).

$$B_{qi} = \frac{\sum_{k=1}^n a_k}{\sum_{k=1}^n \max a_k} = \frac{\sum_{k=1}^n a_k}{40}, \quad (\Gamma 1)$$

де B_{qi} - відсоток виставлених експертами оцінок показнику q_i ;

a_k – оцінка k -м експертом i -го показника;

k – загальна кількість експертів;

$\max a_k$ – максимально можливе значення показника a_k в даній шкалі.

Отримуємо, що $B_{q1} = 0,85$, $B_{q2} = 0,56$, $B_{q3} = 0,22$, $B_{q4} = 0,13$. Сума всіх оцінок дорівнює 1,76. Таким чином визначаємо вагу кожного показника як відношення значення кожного з показників до суми всіх оцінок:

$$q_i = \frac{B_{qi}}{\sum_{i=1}^m B_{qi}}, \quad (\Gamma 2)$$

де m – загальна кількість показників, що оцінюються експертами.

Таким чином, отримуємо наступні значення показників $q_{1..4}$: $q_1 = 0,4835$, $q_2 = 0,3187$, $q_3 = 0,1264$, $q_4 = 0,0714$. Оцінки ваги коефіцієнтів у моделі забезпечення

ефективності інтрапренерства використовуються при подальших розрахунках інтегрального показника ефективності інтрапренерства.